

วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา
Life styles and Adjustment of Rice Farmers in Tung Chaiya

สมทรง นุ่มนวล
สารีย์ นุ่มนวล

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2548

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงและการปรับตัว รวมทั้งการหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลทางเอกสารและทำการศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มควบคู่กับการสังเกตและนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยาโดยสรุปพบว่า ไชยาเป็นเมืองเก่าแก่ตั้งอยู่บนสันทราย มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเมืองหนึ่งสันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งนครหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย ในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏชื่อเมืองไชยา ในสมัยอยุธยาสมเด็จพระเพทราชาได้เกณฑ์ทัพมาพักที่เมืองไชยาเพื่อไปปราบเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ในสมัยธนบุรีหลวงปลัดเมืองไชยาพาไพร่พลสมทบกับกองทัพเจ้าพระยาจักรีไปตีเมืองนครศรีธรรมราช จนหลวงปลัดเมืองไชยาได้เป็นพระยาวิชิตภักดีเจ้าเมืองไชยา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพม่ายกทัพตีหัวเมืองทางตอนใต้ทั้ง เมืองชุมพร ไชยา และนครศรีธรรมราช จนเมืองไชยาถูกเผา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมืองไชยาครอบคลุมอาณาบริเวณอำเภอไชยาท่าชนะ ท่าฉาง และบางส่วนของอำเภอพุนพิน โดยมีที่ตั้งเมืองอยู่ที่พุมเรียง และใน พ.ศ.2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเมืองไชยา

ต่อมาใน พ.ศ.2441 ภายใต้อาณัติการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ และเมืองคีรีรัฐนิคม เป็นเมืองเดียวกันเรียกว่าเมืองไชยาตั้งอยู่ที่บ้านดอน ส่วนเมืองไชยาเดิมเปลี่ยนเป็นเมืองพุมเรียง และใน พ.ศ.2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเมืองบ้านดอนว่า "เมืองสุราษฎร์ธานี" และเปลี่ยนเมืองพุมเรียงเป็นเมืองไชยาตามชื่อเก่า และเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ผ่านอำเภอไชยา ทำให้เกิด

ชุมชนริมทางรถไฟบริเวณ “บ้านดอนโรงทอง” (ตลาดไชยาในปัจจุบัน) และใน พ.ศ. 2478 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไชยาจากทุ่งเรียงมาตั้งที่บริเวณตลาดไชยาจนถึงปัจจุบัน

อำเภอไชยาตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี 60 กิโลเมตร ประกอบด้วย 9 ตำบล ได้แก่ ตำบลตลาดไชยา ตำบลทุ่งเรียง ตำบลโมถ่าย ตำบลปากหมาก ตำบลทุ่ง ตำบลป่าเว ตำบลตะกรบ ตำบลเลม็ด และตำบลเวียง สภาพภูมิประเทศ มี 3 ลักษณะ ด้านตะวันตกเป็นที่ราบสูงเหมาะแก่การปลูกยางพารา ส่วนตอนกลางเป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนา และพื้นที่ด้านตะวันออกติดชายทะเลเหมาะแก่การทำประมง

คำว่า “ทุ่งไชยา” เป็นคำใช้เรียกบริเวณที่ราบหรือทุ่งขนาดใหญ่ในอดีตซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวอยู่บริเวณที่ราบตอนกลางของอำเภอไชยา ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลตลาดไชยา ตำบลทุ่ง ตำบลเวียง และตำบลเลม็ด สภาพทุ่งไชยาในอดีตเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มีคลองไชยาไหลผ่านสภาพจึงเหมาะแก่การทำนา ชุมชนบริเวณทุ่งไชยาจึงเป็นชุมชนชาวนา พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันมากที่สุด เรียกว่า “ข้าวหอมไชยา” เป็นพันธุ์ข้าวที่มีกลิ่นหอมมาก นำรับประทาน ข้าวหอมไชยา ได้สูญพันธุ์แล้วในปัจจุบัน

ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ได้แก่ การใช้ที่ดิน แหล่งน้ำ ทุน แรงงาน ความเชื่อและค่านิยม ปัจจัยดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิมดำรงอยู่ก่อน พ.ศ.2504 การทำนาเพื่อการยังชีพ และเป็นอาชีพหลัก การทำนาเป็นวิถีชีวิตของผู้คนบริเวณนี้ วิถีชีวิตผูกพันและพึ่งพาธรรมชาติ น้ำท่า อุดมสมบูรณ์ วิถีการผลิตหรือทำนาแบบดั้งเดิมตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยว จะใช้แรงงานในครัวเรือนและการ “ขอแรง” กับสมาชิกในชุมชน ทุกกระบวนการทำนา ไม่มีการใช้เทคโนโลยี สภาพดินสมบูรณ์ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ปัญหาศัตรูพืชน้อย ไม่มีการลงทุนที่ต้องใช้เงิน ชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่เน้นการสะสมมีรายจ่ายน้อย ชื่อเฉพาะของใช้จำเป็น ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ การปรับตัวของชาวนาเป็นไปตามธรรมชาติ

เมื่อรัฐมีนโยบายพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มใน พ.ศ.2504 การเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเริ่มส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวนา

และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัง พ.ศ.2515 เป็นต้นมา การส่งเสริมภาคเกษตรกรรม ตามนโยบาย "การปฏิวัติเขียว" ส่งผลให้ชาวนาต้องปรับตัวจากวิถีชาวนาดั้งเดิมกลายเป็นวิถีชาวนาสสมัยใหม่ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการทำนาตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยว ซึ่งนอกจากจะส่งผลต่อโครงสร้างการผลิตด้านแรงงานแล้วยังส่งผลให้ชาวนาต้องลงทุนในการทำนาสูงขึ้น วิถีชีวิตชาวนาเข้าสู่ระบบทุนนิยม ฟังพากลไกตลาด ลงทุนสูงผลตอบแทนต่ำ ชาวนาต้องปรับตัวอีกเช่น การรวมกลุ่มอยู่ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 ซึ่งศูนย์ฯ จะควบคุมคุณภาพการผลิตพร้อมประกันราคาและรับซื้อผลผลิตคืน การปรับตัวด้านอาชีพซึ่งมีปัจจัยมาจากข้อจำกัดของแหล่งน้ำและฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลง และปัจจัยการขาดแรงงานในการทำนา อันเนื่องมาจากบุตรหลานเข้าสู่ระบบการศึกษา และวิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ไม่ได้สัมผัสกับบริบทของการทำนา ตลอดจนค่านิยมของคนสมัยใหม่รักความสะดวกสบาย นิยมทำงานในโรงงานตามตัวเมืองมากกว่าที่จะสืบทอดอาชีพทำนา ส่งผลให้การทำนาลดน้อยลง นาข้าวเปลี่ยนสภาพเป็นนาป่าล้มแทน ส่วนในด้านความเป็นอยู่ ชาวนามีวิถีความเป็นอยู่ที่ซับซ้อนมากขึ้น ประสบปัญหาหลายอย่างเพิ่มขึ้น ค่าครองชีพสูงขึ้นในขณะที่รายได้คงที่ ปัจจัยในการดำรงชีพ เช่น อาหารการกิน เครื่องอำนวยความสะดวก ภายใต้อัตราเงินเฟ้อสูงต้องซื้อหาด้วยเงินตรา ในขณะที่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนห่างเหินกันมากขึ้น สายใยที่เชื่อมโยงกันด้วยอาชีพทำนาแบบดั้งเดิมค่อยๆ หดไปในปัจจุบัน

สำหรับแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น นโยบายด้านการเกษตรของอำเภอยะยาตามแผนพัฒนา 5 ปี พ.ศ.2545-2549 ปรับปรุงแหล่งน้ำให้พอเพียงกับความต้องการ ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการ พัฒนาโครงการไร่นาสวนผสม ส่งเสริมการผลิตข้าว ในมิติของชาวนาเองนั้นต้องการได้รับการแก้ไขปัญหาน้ำเพื่อให้มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการทำนา การสนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาด การประกันราคาข้าว และการมีความรู้เพื่อสร้างสมดุลของระบบนิเวศน์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวนาอย่างยั่งยืนภายใต้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The purpose of this research is to study the changes of the way of life, the adaptation to new social contexts and ways to improve life quality of the people in Thung Chaiya (the great rice paddies in Chaiya).

The qualitative method was used to analyze the data, which was collected from related documents, in-depth interviews, and observations. The results were presented by the method of descriptive analysis. These are as follows.

Chaiya is a district with its long history. The city was presumed to be the capital of the Srivichai Kingdom. The name "Chaiya" did not appear in the Sukhothai Period; however, in the Ayuthaya's times, it is recorded that King Phetraja sent a troop to "Chaiya" to subdue the ruler of Nakhon Si Thammarat. During the Thonburi Period, the ruler of Chaiya sent a troop to help Chao Phraya Chakri's soldiers from Bangkok defeat Nakhon Si Thammarat. As a reward, the ruler of Chaiya was promoted to the position of Phraya Wichit Phakdi. At the beginning of the Rattanakosin (Bangkok) Period, the Burmese troops invaded important cities in the South - Chumphon, Chaiya, and Nakhon Si Thammarat. Chaiya was burnt during the fight.

In the reign of King Rama IV (King Mongkut), Chaiya covered the area of Chaiya (at present), Tha Chana, Tha Chang and part of Phun Phin. The Chaiya city center was in Phumriang. In 1890, King Rama V (King Chulalongkorn) visited Chaiya.

In 1891, under the new Administrative Unit System (Monthon Thesaphiban). King Rama V merged Chaiya, Kanchanadit, and Khiritat Nikhom and named the administrative unit "Chaiya". The office of the new

Chaiya was in Ban Don (Amphur Muang) and the previous Chaiya was called "Phumriang".

In the year 1915 King Rama VI changed the name "Chaiya" (Ban Don) to "Surat Thani" and "Phumrian" to its previous name "Chaiya".

The construction of the railway station in Chaiya created a new community nearby called "Ban Don Rong Thong" (Talat Chaiya or Chaiya Market at present). Later in 1945 the district office was moved from Phumriang to Talat Chaiya.

At present Chaiya is an amphur (district) in the province of Surat Thani. It is 60 kilometers from Amphur Muang. It consists of 9 tambons - Talat Chaiya, Phumriang, Mothai, Pakmak, Thung, Pawei, Takrop, Lamet, and Wiang. Its topography consists of three characteristics. The high land in the west is suitable for rubber plantations, the basin in the middle is fit for rice fields and the east coast is good for fishery,

Important canals (klong) running through the Chaiya basin include Klong Chaiya, Klong Thacheen, and Klong Mai Daeng.

The word "Thung Chaiya" is used to refer to the large paddy fields in the basin of Chaiya. Thung Chaiya covers an area of 4 tambons : Talat Chaiya, Thung, Wiang and Lamet. Thung Chaiya where Klong Chaiya runs through used to be fertile and suitable for rice farming. The most popular kind of rice grown there was " Khao Hom Chaiya" (meaning sweet- smelling rice of Chaiya). Unfortunately, this kind of rice became extinct.

The factors affecting the changes of the way of life of the people in Thung Chaiya are the problems of land use, water sources, capital, labor force, beliefs and social values. The great changes began in the year 1961. Before this, rice growing was the main career of the people here. Here is a

saying that reflects one of the people's social values about growing rice : having enough rice to consume in families all year round is dignity while buying rice to consume is disgrace. The people's way of life depended on the nature, adequate water for rice farming, and the native farming method. Throughout the process of rice farming - from soil preparation to harvest, the work was done by family members and neighbors who took turns helping each other. New technology, chemical fertilizer, and pesticides were not used. People lived a simple life. The cost for rice farming was low. They could live with little money. They bought only the necessities. Plenty of food was available. They had to adapt themselves only to the nature.

In 1961 the government launched the National Economic and Social Development Plan, which promoted industrial development. The Green Revolution forced the farmers to adapt themselves to the modern way of life. New technology for rice farming has been introduced. This affects not only the labor force structure, but also the cost in rice farming. The farmers are drawn to capitalism. They have to depend greatly on marketing strategies. The cost of rice farming is higher while the turnover is lower. Besides farmers have to form groups to get help or promotion from the Seed Reproduction Center 22, which controls production quality, gives rice price guarantee, and buy produce. The problems the farmers are facing are a shortage of water, the changes of the weather, and a shortage of labor force due to the new generation people's education.

There young people nowadays do not know how to grow rice. They enjoy convenience. They prefer working in factories in town to working in rice fields. So far more and more paddy fields have been replaced by palm plantations.

Farmers' life is getting more difficult. They don't earn enough. The cost of living is high. Besides, the relationship among the people in the community is not as close as before. The native method of rice growing has gone.

According to the 5-year development plan (2002-2006), the guidelines set to develop life quality of the people here include improving water sources, providing academic knowledge, developing mixed farming as well as rice farming.

The farmers now need adequate water for their rice fields, marketing promotion, rice price guarantee and knowledge on the ecological system.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ซึ่งสำเร็จลงได้เพราะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ตลอดจนบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สละเวลาอนุเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว รองศาสตราจารย์วิมล - คำศรี รองศาสตราจารย์อุดม นนุทอง และอาจารย์สารภี จินจุ ที่กรุณาให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะในการวิจัย

ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยเหลือในการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยช่วยเหลือในการสัมภาษณ์จนทำให้ได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยจนแล้วเสร็จ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ให้ทุนอุดหนุนงานวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(9)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญภาพ	(13)
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4 แบบแผนของงานวิจัย	5
1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	5
1.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	5
1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล	6
1.8 นิยามศัพท์	6
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของครัวเรือนและชุมชน	26
2.3 โครงสร้างของระบบการผลิตและการบริโภค	27
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนา บริเวณบริเวณทุ่งไผ่	28

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3. บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผया	31
3.1 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์	31
3.2 บริบทชุมชนอำเภอไผया	38
3.3 บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผया	45
3.3.1 บริบทชุมชนตำบลตลาดไผया	47
3.3.2 บริบทชุมชนตำบลเสม็ด	53
3.3.3 บริบทชุมชนตำบลเวียง	56
3.3.4 บริบทชุมชนตำบลทุ่ง	60
4. วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผया	67
4.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	67
4.1.1 การใช้ที่ดิน	67
4.1.2 แหล่งน้ำ	69
4.1.3 ทุน	71
4.1.4 แรงงาน	72
4.1.5 ความเชื่อและค่านิยม	73
4.2 วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผया	76
4.2.1 วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิม	76
4.2.2 การปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผया	89
4.2.2.1 การปรับตัวตามนโยบายของรัฐ	89
4.2.2.2 การปรับตัวภายใต้การส่งเสริมของหน่วยงาน	91
4.2.2.3 การปรับตัวด้านอาชีพ	93
4.2.2.4 การปรับตัวด้านความเป็นอยู่	98
4.3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไผया	103
4.3.1 นโยบายการพัฒนาด้านการเกษตรของอำเภอไผया	103

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3.2 แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการสนทนากลุ่ม	104
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	109
5.1 สรุปผลการวิจัย	109
5.2 ข้อเสนอแนะ	121
บรรณานุกรม	123
นามานุกรม	127
ภาคผนวก	132
ประวัติผู้วิจัย	158

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 จำนวนประชากรจำแนกตามเขตการปกครองระดับตำบล	44
3.2 ประชากรในอำเภอไชยาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม	45
3.3 จำนวนครัวเรือนในตำบลตลาดไชยา	48
3.4 ปฏิทินการปลูกข้าว	50
3.5 ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนา	51
3.6 จำนวนประชากรและครัวเรือนของตำบลเสม็ด	53
3.7 จำนวนประชากรและครัวเรือนของตำบลเวียง	57
3.8 การใช้ประโยชน์จากที่ดินของประชากรในตำบลเวียง	58
3.9 จำนวนครัวเรือนของประชากรในตำบลทุ่ง	61
3.10 ประเภทการใช้ที่ดินของประชากรในตำบลทุ่ง	62
4.1 พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกบริเวณทุ่งไชยา	79
4.2 รายชื่อสมาชิกกลุ่มทำนาภายใต้การสนับสนุนของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 22	91
4.3 เปรียบเทียบเกษตรกรกับพื้นที่การทำนาระหว่าง พ.ศ.2547 - 2548	94
4.4 เปรียบเทียบจำนวนเกษตรกรกับพื้นที่ปลูกปาล์มบริเวณทุ่งไชยา ระหว่าง พ.ศ.2547 - 2548	95
4.5 เปรียบเทียบวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา	100

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 บริเวณบ้านดอนโรงทองที่ตั้งตลาดไชยาในปัจจุบัน	37
3.2 แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอไชยา	38
3.3 ฝ่ายคลองไชยาและคลองส่งน้ำชลประทาน งานส่งน้ำ และบำรุงรักษาที่ 5	40
3.4 สภาพคลองไชยาในปัจจุบัน	41
3.5 แผนที่แสดงอาณาบริเวณทุ่งไชยา	46
4.1 การส่งน้ำจากชลประทานคลองไชยา	70
4.2 หัวกะโหลกควายบนกองข้าวในทุ่งนาง	74
4.3 การเตรียมดิน(ทำเทือก) เพื่อปลูกข้าว	78
4.4 หอยเชอรี่ศัตรูข้าวในปัจจุบัน	81
4.5 ต้นข้าวที่กำลังเจริญเติบโต	82
4.6 ต้นข้าวออกรวงและพร้อมเก็บเกี่ยว	83
4.7 ทุ่งนาภายหลังการเก็บเกี่ยว	84
4.8 ข้าวที่เกี่ยวแล้วรอการนวด	84
4.9 บริบทครอบครัวชาวนาแบบดั้งเดิม	87
4.10 บริบทครอบครัวชาวนาแบบดั้งเดิม	88
4.11 ต้นกล้าปาล์มรอการปลูกแทนต้นข้าว	96
4.12 การปลูกปาล์มในนา	97
4.13 นายล่า ศักดา	105
4.14 การสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวนา	106

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เกษตรกรรมเป็นอาชีพดั้งเดิมตามโครงสร้างของเศรษฐกิจไทย เป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (Self Sufficient Economy) การผลิตเป็นไปเพื่อการบริโภคมิใช่ผลิตเพื่อขาย การผลิตที่เป็นอาชีพหลักที่สำคัญที่สุดคือการทำนา "ชาวนาคือกระดูกสันหลังของชาติ" สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากจะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจแล้ว อาชีพทำนายังเป็นโครงสร้างให้สังคมเข้มแข็ง ชุมชนชาวนามีวิถีชีวิตเรียบง่าย บริโภคอย่างพอเพียง มีมิติของความสัมพันธ์ทั้งส่วนบุคคลและมีระบบเครือญาติ มีความผูกพัน ตลอดจนระบบอุปถัมภ์ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความสามัคคี มีการสร้างและสั่งสมกลไกทางวัฒนธรรมอย่างมีเอกลักษณ์ ตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และชุมชนดำรงอยู่รอดอย่างมั่นคง

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้วิถีชีวิตชาวนาสั่นคลอน เนื่องจากแนวทางการพัฒนารูปแบบใหม่เน้นการพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรม มุ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระดับมหภาค เน้นการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าการยังชีพอันเป็นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ โครงสร้างการผลิตภาคเกษตรถูกดึงเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เป็นการเติบโตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกลุ่มทุน โดยระดมวัตถุดิบ ทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานราคาถูกเพื่อตอบสนองภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ แรงงานภาคเกษตรในชนบทหลังไหลเข้าสู่เมือง ชนบทกลายเป็นแหล่งส่งวัตถุดิบ และเป็นตลาดรองรับสินค้าอุตสาหกรรมแทนการผลิตเพื่อยังชีพ วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในการดำรงชีพแทนวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม

กล่าวได้ว่า การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สี่สิบปีที่ผ่านมาได้นำไปสู่สภาวะความไม่สมดุลระหว่างเมืองกับชนบท เศรษฐกิจการค้ากับเศรษฐกิจแบบพอเพียง ภาคอุตสาหกรรมและการบริการกับภาคเกษตรกรรม ความไม่เสมอภาคทางชนชั้นระหว่างกรรมกรชาวนาผู้ใช้แรงงานกับคนชั้นกลางและ

นายทุน ความไม่เป็นธรรมในโอกาสและสิทธิเหนือทรัพยากร และสุดท้ายเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ภาคเกษตรกรรมล้มเหลวเดือดร้อนยิ่งขึ้น ประชาชนยากจนลง พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนำไปสู่ภาวะ “ฟองสบู่แตก” จนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของสถาบันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมไทยมากมาย ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นดัชนีที่บ่งชี้ความล้มเหลวในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

การปรับแผนพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ตั้งแต่ปี 2540 เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน มีทุนธรรมชาติที่ยั่งยืน (Sustainability) มีความเสมอภาคในการแบ่งปัน (Equity) และเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวกำลังดำเนินไปท่ามกลางวิกฤตของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมซึ่งถูกทำลายเพื่อนำไปตอบสนองเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเกือบทั้งหมด จะพัฒนาอย่างไรให้ยั่งยืนภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ไชยาเป็นเมืองสำคัญในอดีต เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540 : 46) ไชยาดังอยู่บริเวณที่ราบระหว่างริมฝั่งทะเลกับภูเขา เป็นแหล่งเดียวที่ปลูกข้าวมากที่สุดในบริเวณนี้ นัยเดียวกันกับแหล่งปลูกข้าวของนครศรีธรรมราชอยู่บริเวณหัวไทร เชียงใหญ่และปากพนัง ปัจจุบันไชยาเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

“ทุ่งไชยา” ใช้เรียกบริเวณที่ราบซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญครอบคลุมอาณาบริเวณตำบลตลาดไชยา ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง ตำบลเวียงและตำบลพุมเรียง วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนชาวนาบริเวณนี้เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่ได้ผูกติดกับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด แต่เป็นเศรษฐกิจครอบครัวชาวนามีเสถียรภาพ มีความยืดหยุ่นสูงเนื่องจากใช้แรงงานในครัวเรือน เป็นชุมชนที่ยึดปรัชญาพออยู่พอกิน ไม่อดอยาก มีการแลกเปลี่ยนเกื้อกูลช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพทุกขั้นตอนในการทำนา หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน อาทิ ไถนา ดำนา เก็บเกี่ยว หาบข้าว หาบปลา ถางป่า

สร้างบ้านเรือน ฯลฯ วัฒนธรรมดั้งเดิมช่วยจรรโลงชุมชนชาวนาให้ยืนอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี บริบทของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ

การพัฒนาเศรษฐกิจแบบตะวันตกที่เน้นระบบทุนนิยมแบบตลาด รัฐมุ่งเป้าหมายเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวนา เศรษฐกิจครอบครัว ถูกคุกคาม ชุมชนชาวนาพังทลาย ชาวนาถูกเอารัดเอาเปรียบ ในขณะที่ลัทธิบริโภคนิยมได้เข้าแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิม แรงงานทำนาเปลี่ยนสภาพเป็นกรรมกร ชาวนาเลิกทำนาหันไปประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดอาชีพ กรรมวิธีการผลิตเปลี่ยนไปมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ต้นทุนการผลิตสูง กระบวนการดูแลต้นข้าวต้องใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช แต่ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ผลผลิตขายไม่ได้ราคา ทำนาแล้วไม่คุ้มทุน เป็นต้น ทำให้ชาวนายากจนลงจนแทบไม่มีที่ยืนในสังคม

จากการพบปะพูดคุยกับกลุ่มชาวนาในบริเวณทุ่งไชยาหลายๆ คน อาทิ นายทอง วัฒนบุญ, นายจอน พัฒนา, นายวารินทร์ สังข์ปล้อง, นายช้อง แก้วชนะ ทำให้ทราบว่า ชุมชนชาวนาบริเวณนี้มีปัญหาเช่นเดียวกัน อาทิ ผู้สืบทอดอาชีพทำนา (แรงงาน) ในปัจจุบันมีน้อย และคนไม่สู้งาน ขยันน้อย ทำงานหยาบ สภาพของครอบครัวในปัจจุบันไม่ได้เติบโตอยู่ภายใต้บริบทของการทำนา การใส่ใจในอาชีพของคนรุ่นหลังจึงมีน้อย นอกจากนี้ยังมีสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปไม่เอื้ออำนวยต่อการทำนา เช่น ฝนไม่ตกตามฤดูกาลและความแห้งแล้งทำให้ไม่มีน้ำเพียงพอ หรือการสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 (ถนนเอเชีย) ซึ่งเป็นถนนสายหลักของภาคใต้ กลายเป็นปรากฏการณ์กั้นน้ำตามธรรมชาติทำให้บางพื้นที่ปริมาณน้ำไม่พอทำนา หรือการมีอาชีพอื่นที่น่าสนใจกว่า นอกจากนี้กรรมวิธีทำนาในปัจจุบันยังกลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันส่งผลถึงคุณภาพของชีวิต เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ดินเสีย การใช้ยาปราบศัตรูพืชทำให้จุลินทรีย์ในดินตาย เป็นต้น และการทำนาที่ต้องใช้ทุนสูงขึ้น เมื่อขายผลผลิตแต่ละปีไม่เหลือทุนไว้สำหรับปีต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้น่าสนใจวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ชาวนาได้วางแผนหรือกำหนดยุทธศาสตร์อย่างไรในการปรับตัวทั้งด้าน

วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การผลิต และอาชีพ เพื่อผลักดันธนาคารแห่งการพึ่งพาระบบ ตลาดผสมผสานกับความหลากหลายของหน่วยการผลิตต่างๆ เพื่อพัฒนาอาชีพของตน ให้พ้นจากความยากจน พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่เข้มข้นยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผया อำเภอไผया จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผया อำเภอไผया จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.2.2 เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผया

1.2.3 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผया มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะชาวนาบริเวณทุ่งไผया อำเภอไผया จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.3.2.1 บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผया ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ประชากร อาชีพ วัฒนธรรม ทั้งชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม

1.3.2.2 วิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไผया เช่น ด้านรายได้ ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม

1.3.2.3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ พืช สัตว์ ทัศนคติ ค่านิยม แรงงาน ทุน

1.3.2.4 แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งมิติทางเศรษฐกิจ เช่น ที่ดิน ทำกิน การผลิต รายได้ การบริโภค เป็นต้น มิติทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ทัศนคติ ค่านิยม การดำรงตน และมิติสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ทรัพยากร การฟื้นฟูแหล่งน้ำ เป็นต้น

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

1.3.3.1 วิถีชีวิตชานนาก่อน พ.ศ. 2504

1.3.3.2 พ.ศ. 2504 - 2520

1.3.3.3 หลัง พ.ศ. 2520 - ปัจจุบัน

1.4 แบบแผนของงานวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research)

1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลประเภทเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม ได้แก่

1.5.1 ศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจบริบทของชุมชน อาทิ สภาพภูมิศาสตร์ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ประชากร อาชีพ วัฒนธรรม และข้อมูลพื้นฐานอื่นๆ

1.5.2 ภาคสนามโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.5.2.1 กลุ่มคนที่ยังประกอบอาชีพทำนาอยู่ในปัจจุบัน

1.5.2.2 กลุ่มคนที่เคยประกอบอาชีพทำนาในอดีตแต่ปัจจุบันประกอบอาชีพอื่น

1.5.2.3 กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพอื่นและมีความเกี่ยวข้องกับการทำนา

1.5.2.4 ผู้นำชุมชน

1.5.2.5 นักวิชาการ หัวหน้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.5.2.6 ชาวบ้านทั่วไป

1.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลลงในแบบสัมภาษณ์ และบันทึกเสียงในเทปคลาสเซท ตลอดจนบันทึกข้อสังเกตต่าง ๆ ในสมุดและถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐาน โดยใช้วิธีการ ดังนี้

1.6.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.6.2 การสังเกต โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.6.3 การสัมภาษณ์ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ซึ่งใช้คำถามที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นมาสัมภาษณ์และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ จะเป็นการสนทนากับกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ

1.6.4 การทำเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ระดมความคิดและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนา

1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จะวิเคราะห์เชิงพรรณนาและนำเสนอรายงานการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

1.8 นิยามศัพท์

ชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา หมายถึง อาณาบริเวณในพื้นที่ในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ตำบลตลาดไชยา ได้แก่ บ้านท่าน้อย บ้านจะแก บ้านสงขลา และบ้านเวียงตลอดจนบางส่วนของตำบลทุ่ง ได้แก่ บ้านท่าโพธิ์ บ้านสาร รวมทั้งบางส่วนของตำบลเลม็ด ได้แก่ บ้านโคกหม้อ บ้านเลม็ด บ้านปากท่อและบ้านหวังจัว

วิถีชีวิตของชาวนา หมายถึง พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของผู้คนที่ประกอบอาชีพหลักในการทำนา

การปรับตัว หมายถึง พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตจากข้อจำกัดด้านต่างๆ

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนการปรับตัวของชาวนา และได้แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนา เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ตระหนักในความสำคัญของอาชีพทำนาและชาวนา เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวิถีชีวิตของชาวนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ฟังตนเองได้ มีความภาคภูมิใจในอาชีพ สามารถแก้ปัญหาความยากจน เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ และจากการศึกษาสามารถประมวลข้อมูลได้ 4 ประเด็น ดังนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของครัวเรือนและชุมชน (Socialcultural change)
3. โครงสร้างของระบบการผลิตและการบริโภค
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผ่

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Socialcultural change)

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งได้แก่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทิศทางและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนการและแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดจนผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมีความต่างและความเหมือนไปตามบริบทของชุมชนในแต่ละแห่ง นักวิจัย นักวิชาการหลายท่านที่สนใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เสนอแนวความคิดและทฤษฎีที่ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง (อนันต์ ใจสมุทร,2541) และ (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล,(บก),2542) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ ดังนี้

2.1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.1.1.1 ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ (Geographic factor)

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ประกอบด้วยปรากฏการณ์หรือสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหลาย ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ รวมทั้งสิ่งที่เป็นดาวเคราะห์อื่นๆ ในระบบสุริยะของเราเพราะ

โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับโลกอื่นๆ ภายใต้ระบบที่ทำให้เกิดความสมดุลของจักรวาล แต่ถ้าพิจารณาอย่างแคบปัจจัยทางภูมิศาสตร์อาจจะจำกัดวงอยู่ที่ภูมิประเทศของโลก และปัจจัยอื่นๆ ที่อยู่บนพื้นผิวโลกซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ อิทธิพลของภูมิประเทศ หมายถึง ภูมิอากาศที่มีขอบเขตและความผันแปรในแต่ละวัน และในแต่ละฤดูกาล เช่น แสงแดดจัด ฝนตกและพายุจัด เป็นต้น ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ยังหมายรวมถึงส่วนประกอบทางเคมีของดินเพื่อการเกษตร สภาพแหล่งทรัพยากรทางแร่ธาตุ เช่น ถ่านหิน แร่เหล็ก น้ำมัน ก๊าซ ยูเรเนียม แหล่งน้ำ และความสูงต่ำของแผ่นดินซึ่งมีผลต่อการสร้างเส้นทางคมนาคม เมื่อสิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปทำให้สังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปด้วย

2.1.1.2 ปัจจัยทางชีววิทยา (Biological factors)

ปัจจัยทางชีววิทยาที่เป็นสาเหตุทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีอยู่ 2 ประการ คือ

(1) พืชและสัตว์เดรัจฉาน (Plants and animals) พืชและสัตว์เดรัจฉานชนิดต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันกับมนุษย์ ย่อมมีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ได้เช่นเดียวกันกับปัจจัยทางภูมิศาสตร์ มนุษย์ได้นำสิ่งมีชีวิต ทั้งที่เป็นพืชและสัตว์เท่าที่หาได้มาใช้เป็นประโยชน์ตามวิถีทางที่วัฒนธรรมของตนกำหนด สำหรับสิ่งมีชีวิตที่เป็นอันตราย เช่น บัคเตเรีย พืชมีพิษ แมลงมีพิษ และสัตว์ดุร้ายทั้งหลายมนุษย์ก็สามารถประดิษฐ์เครื่องป้องกันได้

(2) มนุษย์ (Humans) มนุษย์จัดเป็นปัจจัยทางชีววิทยาหรือสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่สามารถมองได้ 2 ประเด็น คือ (1) ลักษณะทางเผ่าพันธุ์ของประชากรมนุษย์ (2) จำนวนความหนาแน่นและองค์ประกอบของประชากรซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.1.1.3 ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Cultural factors)

ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เป็นสาเหตุทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงมีอยู่ 3 ประการ คือ นวัตกรรม การแพร่กระจาย และการสะสม ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

(1) นวัตกรรม (Innovation) นวัตกรรมหมายถึงการประดิษฐ์คิดค้น (Invention) สิ่งใหม่ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมขึ้นมาใช้แทนสิ่งที่เป็นอยู่เดิมเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ทางความคิด พฤติกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์หมายถึงรวมถึงการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ยุคโบราณเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ให้สะดวกสบายขึ้น เช่น การรู้จักสร้างและใช้เครื่องมือหิน กระดูกสัตว์ ธนูและศร เครื่องปั้นดินเผา และครกหิน เป็นต้น จนถึงปัจจุบันมนุษย์ได้พัฒนาความคิดและการประดิษฐ์คิดค้นและได้สร้างสรรค์เครื่องอำนวยความสะดวกให้ก้าวหน้า และอำนวยความสะดวกได้มากขึ้นเช่น การพัฒนาวิธีการสร้างศิลปหัตถกรรม การจัดระเบียบสังคมและแบบอย่างพฤติกรรมใหม่ๆ ที่ทำให้สังคมมนุษย์เจริญก้าวหน้า การเปลี่ยนแปลงใหม่เหล่านี้ ซึ่งเกิดจากฝีมือ หรือความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์จัดเป็นนวัตกรรมทั้งสิ้น นวัตกรรมจึงเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ทำให้สังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลง

(2) การแพร่กระจาย (Diffusion) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่นวัตกรรมซึ่งสังคมหนึ่งสร้างขึ้นแล้วสังคมอื่นได้มาเรียนรู้และรับไปปฏิบัติ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมักจะเป็นไปในลักษณะจากกลุ่มชนสู่กลุ่มชน และเป็นที่ยอมรับกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นมักเกิดจากการที่วัฒนธรรมของสังคมอื่นแพร่กระจายเข้ามามากกว่าการประดิษฐ์คิดค้นหรือการสร้างสรรค์วัฒนธรรมภายในสังคมนั้นเอง ตามปกติวัฒนธรรมของสังคมที่มีความเจริญหรือซับซ้อนมากกว่าจะแพร่กระจายไปสู่สังคมที่มีความเจริญหรือความซับซ้อนน้อยกว่า และทั้งสองสังคมนี้อาจจะมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เพียงแต่ว่าวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าย่อมจะมีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมของสังคมที่ยังล้าหลังกว่าเท่านั้น

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจึงเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะเมื่อวัฒนธรรมของสังคมอื่นแพร่กระจายเข้ามาฝ่ายที่รับเอาหรือที่เรียกว่าฝ่ายที่ยืมวัฒนธรรม (Culture borrowing) ก็จะนำเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นที่รับเอามานั้นมาปฏิบัติผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของตนก่อให้เกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมหรือการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม (Acculturation)

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มตนหรือของทั้งสองกลุ่มที่ติดต่อกันและต่างวัฒนธรรมกัน โดยที่แต่ละกลุ่มยังคงดำรงวิถีชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของตนอยู่ ไม่ได้ยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นทั้งหมดมาปฏิบัติแล้วละทิ้งวัฒนธรรมของตน

(3) การสะสม (Accumulation) ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสะสมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ความคิด สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่างๆ เริ่มต้นจากการที่มนุษย์รู้จักใช้ไม้และหินเป็นเครื่องมือและอาวุธ จากนั้นวัตถุประดิษฐ์ของมนุษย์ก็ได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนถึงระดับมีคุณภาพอย่างปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าลักษณะการพัฒนาทางวัฒนธรรมจะไม่ขาดตอน บางครั้งอาจจะถูกวัฒนธรรมอื่นซึ่งดีกว่าเข้ามาแทนที่ก็ได้

2.1.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 3 ทฤษฎีใหญ่ๆ ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีพัฒนาการ และทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

2.1.2.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary theories)

ทฤษฎีวิวัฒนาการ ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงจะมีการสะสมขึ้นเรื่อยๆ ตามระยะเวลา โดยมีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะซับซ้อนและมีความสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น

2.1.2.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theories)

ทฤษฎีความขัดแย้ง ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้น หรือกลุ่มบุคคลในสังคม

2.1.2.3 ทฤษฎีพัฒนาการ (Development theories)

ทฤษฎีพัฒนาการ ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ค่อยเป็นค่อยไปสะสมไปเรื่อยๆ จนเข้าสู่การพัฒนา ซึ่งเกิดจากผลกระทบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และเชื่อว่าวิถีทางที่จะบรรลุถึงการพัฒนา คือ การทำให้ประเทศกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม

การศึกษาทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจในลักษณะ (aspects) รูปแบบ (forms) หลักการ (principles) ความสัมพันธ์ (relationships) ความคล้ายคลึงกัน (uniformities) สาเหตุ (causes) และผลต่างๆ (consequences) ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.1.3 ทิศทางและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เริ่มต้นจากชุมชนขนาดเล็กที่เร่ร่อนมาเป็นชุมชนอยู่กับที่แล้วขยายเป็นชุมชนขนาดใหญ่อย่างปัจจุบัน หรือการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเล็กๆ เป็นสังคมใหญ่มีประชากรมาก มีโครงสร้างสังคมซับซ้อน เนื่องจากการแบ่งงานอย่างละเอียดและมีระบบการแบ่งช่วงชั้นในสังคม ในสมัยเริ่มแรก อัตราการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างช้าๆ แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงจะรวดเร็วขึ้นเรื่อยๆ ประการสำคัญ คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันและอนาคตมีแนวโน้มไปในทางที่มนุษย์จะกำหนดทิศทางและอัตราของการเปลี่ยนแปลงได้มากขึ้นผิดกับแต่ก่อน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการปรับตัวตามธรรมชาติ ปัจจุบันการวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับการพัฒนาต่างๆ เป็นไปได้มากขึ้นทั้งทางสังคมและเทคโนโลยี คือมนุษย์มีความสามารถในการควบคุมสังคมและสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น

การพิจารณาถึงทิศทางและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สุริชัย หวันแก้ว ได้ให้ทัศนะว่าต้องพิจารณาถึงคำว่า "ความก้าวหน้าทางสังคม" "วิวัฒนาการทางสังคม" "การพัฒนาสังคม" "ภาวะความทันสมัย" และ "การปฏิวัติสังคม" ด้วย เพราะคำเหล่านี้ล้วนมีความหมายและเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกันอยู่มาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.3.1 ความก้าวหน้าทางสังคม (Social progress) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือความเคลื่อนไหวของสังคมไปในทิศทางหรือเป้าหมายที่พึงปรารถนา และเป็นที่ยอมรับยอมรับกัน หรือการเปลี่ยนแปลงจากจุดที่มีความพึงพอใจน้อยกว่าไปสู่จุดที่พึงพอใจมากกว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องคือ พึงปรารถนาของใครหรือสมาชิกกลุ่มใด

2.1.3.2 วิวัฒนาการทางสังคม (Social evolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปริมาณมากบ้างน้อยบ้าง เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ง่ายกว่าไปสู่สภาพที่ซับซ้อนกว่า ส่วนใหญ่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเองโดยไม่มีใครวางแผน แต่มีการสั่งสมพอกพูนกันต่อไป

2.1.3.3 การพัฒนาสังคม (Social development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีทิศทางหรือเป้าหมายตามเจตจำนงของคนในสังคมที่แสดงออกในรูปของการวางแผนหรือไม่ก็ได้

2.1.3.4 ภาวะความทันสมัย (Modernization) หมายถึง การมีความเจริญรุ่งเรืองตามสมัย โดยเฉพาะหมายถึงเจริญให้ทันหรือเหมือนอย่างประเทศตะวันตก เช่น การมีเครื่องอุปกรณ์ความสะดวก มีดีกราม มีถนน มีร้านสรรพสินค้า เป็นต้น มักจะนิยามวัดด้วยเกณฑ์ของการอุปโภคและบริโภคโดยอาศัยมาตรฐานจากสังคมที่ทันสมัยแล้ว ดังกล่าว

2.1.3.5 การปฏิวัติสังคม (Social revolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของระเบียบสังคมเดิม โดยเฉพาะการจัดลำดับสูงต่ำของชนชั้นสังคมที่เคยมีการปฏิวัติสังคมมีผลเป็นการรื้อหรือโครงสร้างสังคมเดิม ทำให้กลุ่มอำนาจที่เคยมีอภิสิทธิ์และเกียรติภูมิสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปอย่างสิ้นเชิง เช่น การปฏิวัติรัสเซีย ปี 1917 และการปฏิวัติจีน ปี 1949

ความหมายของคำศัพท์ต่างๆ ที่กล่าวมา ทำให้สามารถพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ว่าอาจจะเกิดขึ้นได้รวดเร็วหรืออาจจะล่าช้าก็ได้ และในบางสังคมการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นได้ ความแตกต่างที่ควรพิจารณาก็คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงบางอย่างเห็นได้ง่าย เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีนั้นสังเกตได้ไม่ยาก ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมหรือ องค์ประกอบของความสัมพันธ์ที่แฝงเร้นนั้นสังเกตยากและวัดได้ยาก

2.1.4 ข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสาเหตุหรือปัจจัยต่างๆ ซึ่งแต่ละสังคมประสมรวมทั้งทิศทางหรือเป้าหมายและลักษณะของสังคมแต่ละแห่งด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของแต่ละสังคมจึงเกิดขึ้นไม่เหมือนกัน แม้ในสังคมเดียวกันถ้าต่างกาลสมัยก็อาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่แตกต่างจากเดิมก็ได้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมจะเป็นไปอย่างล่าช้าหรือรวดเร็วขึ้นอยู่กับข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละแห่งในเรื่องต่อไปนี้

2.1.4.1 การยึดมั่นในประเพณีเดิม อาจจำกัดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การนับถือเชื่อฟังผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ การเชื่อโชคลาง ทำให้ผู้คนไม่ยอมรับปฏิบัติตามวิธีการใหม่ๆ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความเป็นอยู่ของผู้คนเหล่านั้น

2.1.4.2 การขาดความพร้อม ในบางสังคมประชาชนอาจยังขาดความรู้และความสนใจคือยังไม่พร้อมที่จะรับเอาสิ่งใหม่หรือวิธีการใหม่ๆ มาใช้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ เช่น การยังขาดความรู้และมองไม่เห็นประโยชน์ของการปกครองแบบใหม่จึงไม่ยอมรับ เป็นต้น

2.1.4.3 ความเห็นแก่ตัว ในบางสังคมประชาชนจำนวนไม่น้อยไม่ยอมเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ตนเคยปฏิบัติมาเพราะความเห็นแก่ตัว โดยเกรงว่าผลประโยชน์ของตนจะเสียไป แม้ว่าผู้อื่นจะได้รับความเดือดร้อนเพราะการปฏิบัติอย่างนั้นของตนก็ตาม เช่น บิดามารดาไม่ยอมให้บุตรธิดาไปเรียนหนังสือแต่ให้ทำงานช่วยครอบครัว หรือบางคนที่รู้ว่าตนไม่มีความรู้ความสามารถพอ แต่ก็ยังมาดำรงตำแหน่งบางตำแหน่ง หรือการที่คนงานต่อต้านการใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ที่ใช้ในการผลิตเพราะเกรงจะทำให้ตนว่างงาน ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเหล่านี้เป็นข้อจำกัดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของสังคม

2.1.4.4 การขาดผู้นำที่มีความสามารถ ในสังคมแต่ละแห่งย่อมมีอยู่เสมอที่ ผู้ดำรงตำแหน่งสูงในสังคมนั้นๆ ขาดความรู้ความสามารถทำให้ปฏิบัติงาน

ผิดพลาด หรือขาดวิสัยทัศน์ทำให้ไม่สามารถวางแผนพัฒนาหน่วยงานให้เจริญก้าวหน้า

ได้ ในบางสังคมผู้สูงอายุได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากกว่าผู้มีอายุน้อยซึ่งความคิดนี้อาจไม่เป็นความจริงก็ได้ การได้ผู้นำอย่างนี้เป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือหน่วยงานไปในทิศทางที่เจริญก้าวหน้า

2.1.4.5 ประเภทของสังคม ในสังคมที่ประชาชนมีอาชีพหลักทางการเกษตรย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมน้อยกว่าสังคมอุตสาหกรรม เพราะในสังคมเกษตรการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความเป็นอยู่มีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอุตสาหกรรม ในสังคมอุตสาหกรรมมีโอกาสเปลี่ยนสถานภาพและบทบาทของตนได้มากกว่าการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดจึงมีมากกว่า

2.1.4.6 การสื่อสารคมนาคม ในสังคมที่มีการสื่อสารคมนาคมเจริญก้าวหน้า ประชาชนสามารถรับทราบข่าวสารใหม่ๆ และรับเอาสิ่งที่มีประโยชน์มาใช้ ประพฤติปฏิบัติเป็นการหยิบยืมวัฒนธรรมของต่างชาติมาใช้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

2.1.4.7 จำนวนประชากร ในสังคมที่มีประชากรจำนวนมากอัตราการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีสูง เพราะในสังคมที่มีประชากรมากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจะมีมากการขัดแย้งทางสังคมก็จะมีมากขึ้นตามส่วน ซึ่งทำให้ต้องมีการกำหนดระเบียบ และวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมขึ้นใหม่ อีกประการหนึ่งการมีคนอยู่ร่วมกันจำนวนมากย่อมจะมีผู้ทรงความรู้ความสามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงมักจะมีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เกิดขึ้นเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

2.1.5 กระบวนการและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Process of social change) ได้แสดงให้เห็นวิธีการและขั้นตอนพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ ในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมของตน ซึ่งพิจารณาได้จากความสามารถประดิษฐ์คิดค้นเครื่องจักรเครื่องยนต์ขึ้นมาใช้เปลี่ยนรูปสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเช่นเดียวกับกระบวนการ

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คืออาศัยวิธีการสะสมเพิ่มพูน (Accumulation) อย่างต่อเนื่อง และการแพร่กระจาย (Diffusion) ทางวัฒนธรรม เป็นประการสำคัญ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการคิดของมนุษย์ มีดังต่อไปนี้

2.1.5.1 การขอยืมจากวัฒนธรรมอื่น (Borrowing from other culture) เป็นการรับเอาเทคนิค แนวความคิด หรือวัตถุต่างๆ ของสังคมอื่นที่เหมาะสมกับการใช้หรือเป็นที่ยอมรับในสังคมของตน การขอยืมนี้มักเป็นเทคนิควิธีการต่างๆ มากกว่าอุดมการณ์ความคิด เพราะการรับเอาวิธีการจะสะดวกและง่ายมากกว่า เมื่อขอยืมมาแล้วจะต้องปรับให้เหมาะสมและเข้ากันได้กับสังคมของตน

2.1.5.2 การค้นพบ (Discovery) เป็นการค้นพบข้อเท็จจริง (Facts) ซึ่งอาจมีอยู่นานแล้วแต่ไม่เคยรู้มาก่อน ทำให้ได้ความรู้ใหม่เพิ่มพูนความรู้ในเรื่องต่างๆ การค้นพบเป็นการร่วมในความคิดของมนุษย์ในความจริง หรือความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่แล้ว และได้มีการพิสูจน์ เช่น โลกกลม หลักของแรงจذب การหมุนเวียนของโลก การค้นพบว่าการโยนและเตะของกลมๆ ที่สานด้วยหวายไปมา ทำให้สนุกและก่อให้เกิดวัฒนธรรม (ตามนัยแห่งสังคมศาสตร์) ที่เรียกว่าเล่นตะกร้อ เป็นต้น เมื่อความรู้ใหม่ๆ ได้ถูกนำมาใช้ก็จะกลายเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1.5.3 การประดิษฐ์ (Invention) เป็นการใช้เทคนิควิธีการ หรือความรู้ ความคิดที่มีอยู่ก่อนและความรู้ใหม่ในวัฒนธรรม เพื่อทำหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป มีการผสมผสานและปรับปรุงที่ต่อเนื่องกัน การประดิษฐ์มีทั้งการประดิษฐ์ทางวัตถุ เช่น สร้างระเบิดปรมาณูหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และการประดิษฐ์วัตถุ เช่น การสร้างพิธีการ ปรัชญา ระบบการเมืองหรือกฎเกณฑ์สังคมใหม่ๆ ในแต่ละกรณีรากฐานเก่ายังใช้อยู่ ขณะเดียวกันก็ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

2.1.5.4 นวัตกรรม (Innovation) เป็นการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ คำนี้ใช้ในความหมายรวมทั้งการค้นพบและการประดิษฐ์ คือ การศึกษาค้นคว้าและค้นพบ ทั้งสร้างแนวความคิดและกระทำสิ่งใหม่ ซึ่งสิ่งใหม่นั้นจะมีรูปแบบและปริมาณที่

แตกต่างกันจากรูปแบบเดิมที่เคยคงอยู่ หรือเป็นอยู่ นั่นคือนวัตกรรมจะมีความหมายครอบคลุมในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงและการเกิดสิ่งใหม่

2.1.5.5 การแพร่กระจาย (Diffusion) เป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม คือการที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่สังคมอื่น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่วนใหญ่ในปัจจุบันเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละสังคมมีการติดต่อกันเป็นกระบวนการมีทั้งการให้และการรับเป็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอาจจะเป็นไปได้โดยไม่เท่าเทียมกัน บางสังคมอาจจะรับน้อยหรือมากขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละสังคม ตามปกติวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าจะแพร่กระจายไปสู่สังคมที่ด้อยกว่าได้มาก แต่ในบางกรณีวัฒนธรรมของสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะแพร่กระจายไปสู่สังคมที่เจริญกว่าได้บ้าง สังคมที่รับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นที่แพร่กระจายเข้ามาส่วนใหญ่จะมีการปรับปรุงผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่เรียกว่าเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation)

การผสมผสานทางวัฒนธรรม หมายถึง ปราบฏุกการณ์ทั้งหลายที่เป็นผลเนื่องมาจากกลุ่มบุคคลต่างๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างกันมีการติดต่อโดยตรงเป็นระยะต่อเนื่องกันเป็นผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในแบบวัฒนธรรมเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม

สังคมมนุษย์ในปัจจุบันมีปรากฏการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่าอยู่ในระยะกำลังเปลี่ยนแปลงหรือได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วในรูปแบบบางอย่างที่ถือได้ว่าเป็นลักษณะสากล ชีวิตของมนุษย์ในสังคมต้องเกี่ยวข้องกับหรือกลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์การขนาดใหญ่ ทั้งองค์การเอกชน และองค์การของรัฐมากขึ้น ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม รัฐบาลและบริษัทข้ามชาติเป็นองค์การที่มีอำนาจครอบงำอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ประชากรของสังคมต่างๆ มีแนวโน้มที่มีอายุขัยเฉลี่ยสูงขึ้น บางสังคมกำลังก้าวไปสู่สังคมคนชรา คือประชากรสูงอายุเป็นจำนวนมากขึ้น และมีประชากรวัยเด็กลดน้อยลง เนื่องจากความก้าวหน้าทางด้านการแพทย์และอนามัย สภาพเหล่านี้มีทั้งส่วนที่เป็น

ประโยชน์และเป็นโทษต่อชีวิตมนุษย์ แต่ดูเหมือนว่ามนุษย์ยินดีที่จะแลกเอาสิ่งใหม่ๆ และยอม สูญเสียสิ่งเก่าบางอย่างเป็นการทดแทนนี้คือธรรมชาติของมนุษย์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สังคมปัจจุบันโดยเฉพาะสังคมที่มีกำลังพัฒนาอยู่ในช่วงที่เรียกว่า “กำลังผ่านสภาพ (Transition)” หรือหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม (Traditional agricultural societies) เป็นสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ (Modern industrial societies) สังคมที่กำลังพัฒนาดังกล่าวมีแนวโน้มของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ 6 กระบวนการคือ

(1) การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) เป็นกระบวนการพัฒนาการเทคโนโลยี โดยการใช้วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ในการขยายผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ด้วยกำลังเครื่องจักรเพื่อตลาดการค้าอันกว้างใหญ่ โดยการใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะอย่าง ทั้งหมดนี้ยังผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองตามมาอย่างรวดเร็ว

(2) การทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization) เป็นกระบวนการพัฒนาหรือแพร่กระจายของปรัชญาหรือระบบสังคมแบบหนึ่งที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและให้ประชาชนควบคุมกิจการของชุมชนในฐานะที่เป็นของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงคุณสมบัติยศ ตำแหน่ง หรือทรัพย์สินสมบัติ

(3) การทำให้เป็นเมือง (Urbanization) เป็นกระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คนหรือการดำเนินกิจการงานเข้าสู่บริเวณเมือง หรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร หรือในการดำเนินกิจการงานต่างๆ มากขึ้น

(4) การจัดองค์การสมัยใหม่ (Bureaucratization) เป็นกระบวนการพัฒนาหน่วยงานหรือองค์การสมัยใหม่ด้วยการจัดระบบบริหารงานโดยเจ้าหน้าที่ตามลำดับขั้น ซึ่งแต่ละคนต้องรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาของตน โดยปกติมักจะมีอยู่ในองค์การรัฐบาลในส่วนบริหารต่างๆ แต่ก็มีอยู่ในธุรกิจการอุตสาหกรรม การค้า สภาพทางแรงงาน สถาบันสังคม องค์การศาสนา และองค์การสังคมอื่นๆ ด้วย

มีกฎระเบียบตายตัวดัดแปลงได้ยากซึ่งอาจเป็นผลดี ป้องกันการเลือกปฏิบัติและทำให้สามารถควบคุมตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การยึดกฎระเบียบเกินไป อาจทำให้ขาดการยืดหยุ่นหรือล่าช้าในการทำงาน และอาจทำให้สมาชิกในหน่วยงานไม่เต็มใจรับผิดชอบหรือขาดความคิดริเริ่มในการพัฒนาองค์การ

(5) การสร้างคนชายขอบ (Marginalization) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นขณะที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูง เป็นผลดีแก่คนส่วนหนึ่งในเขตเมืองหรืออุตสาหกรรม แต่ก็ทำให้คนอีกส่วนหนึ่งอยู่ห่างไกลจากการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงไปทุกที ทำให้สังคมเกิดความเหลื่อมล้ำมากยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนาเมืองให้เจริญในด้านต่างๆ ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดแหล่งสลัมสำหรับคนจำนวนมากด้วย การพัฒนาชนบทให้ทันสมัยด้วยไฟฟ้าและถนน แต่ขณะเดียวกันกลับผลักดันให้คนที่ยากจนชั้นแค้นต้องอพยพจากบ้านในชนบทไปรับจ้างในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

(6) การทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological diversity) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของประชากรผสมผสานกับความยากจนและความมั่งคั่ง มีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ของการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อประชากรของโลกมีมากขึ้น ความต้องการถิ่นฐานของมนุษย์ก็ขยายตัวตาม ซึ่งรุกล้ำเข้าไปในถิ่นฐานของสัตว์ป่าและพืชพรรณต่างๆ ในขณะเดียวกัน ความยากจนก็เป็นสาเหตุให้มีการบุกรุกป่า ความมั่งคั่งในเมืองก็กระตุ้นให้มีการขยายพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมแผนใหม่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทุกหนทุกแห่งตั้งแต่ป่าไม้ไปจนถึงป่าชายเลน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่มีแนวโน้มของกระบวนการต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ นอกจากนี้อาจมีกระบวนการอื่นๆ ที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามแผนหรือนโยบายที่ได้กำหนดไว้ เช่น กระบวนการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การรณรงค์เพื่อการใช้สินค้าที่ผลิตภายในประเทศ นโยบายพัฒนาพื้นที่ยากจนหรือนโยบายพัฒนาคน เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง กระบวนการบางอย่างอาจทำให้การ

เปลี่ยนแปลงสังคมเป็นไปในทางลบก่อให้เกิดผลกระทบทางเสียหาย ก็เป็นเรื่องที่ผู้มีอำนาจหน้าที่หรือประชาชนทั่วไป พึงตระหนักร่วมกันวางแผนป้องกันหรือปรับปรุงแก้ไขไม่ให้เกิดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างนั้นเกิดขึ้นหรือให้เกิดขึ้นได้อย่างน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันว่ามนุษย์สามารถวางแผนควบคุมให้เกิดหรือไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างได้ การวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ต้องการ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมทั่วไป ซึ่งเรียกกันว่า "การเปลี่ยนแปลงแบบมีแผน" ดังได้กล่าวมาข้างต้น

2.1.6 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมที่พัฒนาแล้ว และสังคมที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นไปอย่างมากและรวดเร็วเริ่มปรากฏนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 มาจนถึงปัจจุบัน เพราะนับแต่ระยะนั้นมาโลกทั่วโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างทั่วถึงและกว้างขวาง วิทยาศาสตร์ประยุกต์วิทยาและอุตสาหกรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอย่างรวดเร็วกว่าสมัยใดๆ ที่แล้วมาในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ การเผยแพร่ผลิตภัณฑ์และประดิษฐกรรมจากประเทศอุตสาหกรรมไปสู่ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้นได้รับแบบอย่างทั้งวัตถุ วิธีการและความคิดความเชื่อจากประเทศที่พัฒนาก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมมาใช้แทนสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม ยิ่งในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศอาณานิคมส่วนใหญ่ได้รับเอกราชปกครองตนเอง และประเทศที่รู้สึกตัวว่าด้อยพัฒนาทั้งหลายต่างพยายามพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนขึ้นมาเป็นการใหญ่ทั่วโลก โดยยึดเอาสังคมหรือประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นตัวแบบในการดำเนินการพัฒนา สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือเมื่อสังคมแบบเดิมของประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาเปลี่ยนแปลงหรือกำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้ประชากรของประเทศต่างๆ เหล่านั้นเป็นที่คาดหวังกันว่าจะมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศที่กำลังพัฒนาโดยยึดประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นตัวแบบในการดำเนินการพัฒนาก็ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นใน

ด้านบวกหรือเป็นคุณเพียงด้านเดียว ปัญหาสังคมส่วนใหญ่ที่ประเทศเหล่านั้นเผชิญอยู่

ในปัจจุบันก็ล้วนเป็นผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวเกือบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะแม้แต่สังคมที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้วของยุโรป อเมริกา ก็ยังไม่วายเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวระหว่างพ่อแม่และลูก คตินิยมในการเลือกคู่และแต่งงาน สิทธิและความเสมอภาคของสตรีเพศ การเรียกร้องสิทธิของกลุ่มสังคมที่ถูกบีบคั้น บทบาทใหม่ของนักศึกษา กลุ่มหนุ่มสาวกับสงครามและยาเสพติด ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังคมพัฒนาแล้วประสบในวงกว้างยิ่งกว่าสังคมที่กำลังพัฒนาหลายเท่า

ในการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะขอยกเอาสังคมไทยปัจจุบันเป็นกรณีศึกษาในฐานะเป็นตัวแทนของประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงคงไม่แตกต่างกันมากนัก

ประเทศไทยก็เช่นเดียวกันกับประเทศกำลังพัฒนา หรือด้อยพัฒนาอื่นๆ คือ ดำเนินการพัฒนาประเทศโดยยึดตัวแบบการพัฒนาของชาวตะวันตก ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ซึ่งก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมไทย ทั้งในด้านบวกคือก่อให้เกิดพัฒนาการ และทั้งในด้านลบคือก่อให้เกิดวิกฤตการณ์หรือหายนการ ซึ่งจะแยกอธิบาย ดังต่อไปนี้

2.1.6.1 ผลกระทบด้านที่ก่อให้เกิดพัฒนาการ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านบวกหรือก่อให้เกิดพัฒนาการที่สำคัญมีอยู่ 7 ประการคือ

(1) ระบบการปกครองของไทย ได้เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แม้วาระบอบประชาธิปไตยของไทยจะไม่ค่อยสมบูรณ์ มักจะเกิดการปฏิวัติรัฐประหาร แต่ก็ถือว่าการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทำให้ประชาชนคนไทยมีสิทธิเสรีภาพในการปกครองตนเอง และด้วยสติปัญญาความรู้รักสามัคคีของคนไทยได้ร่วมกันปฏิรูปพัฒนาระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ขึ้นโดยลำดับ

(2) ระบบการศึกษาของไทย ได้เปลี่ยนจากแบบเก่าซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ เรียนที่บ้าน วัด และวัง มาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้สตรีไทยมีโอกาสดำเนินการศึกษาและที่สำคัญก็คือทำให้ระบบการศึกษาของไทยได้รับการพัฒนาในทุกระดับเท่าเทียมประเทศอื่นๆ ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพคนไทยอย่างสำคัญ

(3) ระบบความเชื่อของคนไทย ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมซึ่งเคยเชื่อในไสยศาสตร์ โชคลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนต์คาถาอาคม อันไร้เหตุผล ให้หันมาใช้สติปัญญาเชื่อในสิ่งที่มีเหตุมีผลพิสูจน์ทดลองได้ อันนี้เป็นผลมาจากการได้รับการศึกษาแบบใหม่ จึงรู้จักแสวงหาความจริงตามวิธีวิทยาศาสตร์ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีคนไทยบางส่วนยังยึดติดอยู่กับความเชื่อความคิดตามแบบเก่า แต่ระบบการศึกษาแบบใหม่จะค่อยๆ พัฒนาระบบความเชื่อความคิดให้มีเหตุมีผลได้ต่อไป

(4) คุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้น อันเป็นผลมาจากการรู้จักวางแผนครอบครัวอัตราเกิดลดลง โภชนาการและการอนามัยดีขึ้น โรคภัยบางอย่าง เช่น โรคเท้าช้าง และกาฬโรคหมดไป เพราะการรักษาป้องกันโรคโดยการแพทย์ที่ทันสมัย ภาวะความยากจนของคนไทยลดลงเพราะการอาชีพมากขึ้น นอกจากเกษตรกรรมก็ยังมีอุตสาหกรรมและอาชีพบริการ ที่สำคัญก็คือสตรีไทยปัจจุบันนอกจากจะมีโอกาสได้รับการศึกษาเทียบเท่าผู้ชายแล้วยังสามารถออกทำงานนอกบ้านช่วยเหลือครอบครัวได้ด้วย สตรีไทยปัจจุบันมีโอกาสดำรงตำแหน่งงานทั้งของรัฐและเอกชนที่สำคัญๆ ได้ไม่แตกต่างไปจากผู้ชาย

(5) โครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น ถนนหนทาง ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท เป็นต้น อันเป็นโครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา สร้างขยายออกไปทั่วถึงเกือบทุกชุมชนหมู่บ้านตำบล ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายในการเป็นอยู่ในการประกอบอาชีพ และในการสัญจรไปมา

(6) ระบบการควบคุมทางสังคมของไทยดีขึ้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบข้าราชการของไทยไม่ว่า ข้าราชการพลเรือน ทหาร และตำรวจ ตาม

แบบอย่างสากล ประกอบกับการ ปรับปรุงกฎหมายได้ทันสมัยถูกต้องตามสากลนิยม ทำให้ประเทศไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นเอกราชอย่างเป็นเอกภาพ แม้เกิดภัยร้าย เช่น ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ก็สามารถควบคุมป้องกันได้ สามารถธำรงรักษาสันติสุขของสังคมภายใต้ระบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้อย่างมั่นคงถาวร

(7) ประเทศไทยเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก ด้วยความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทยในด้านต่างๆ ทำให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของชาวต่างชาติ ประเทศไทยกลายเป็นประเทศแนวหน้าประเทศหนึ่ง มีบทบาททั้งในด้านการเมืองและการค้า และด้านอื่นๆ ของสังคมโลกโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยด้านบวกคือด้านที่ก่อให้เกิดการพัฒนาออกเหนือจากที่กล่าวแล้วข้างต้นก็ยังมีอีกบ้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านการกีฬาหรือนันทนาการ ทำให้คนไทยประสบผลสำเร็จมีชื่อเสียงในฐานะผู้ชนะเลิศในด้านต่างๆ คือ นักมวยสากล นักร้องเพลงสากล และการประกวดความงามของสตรีในเวทีระดับโลก เป็นต้น

2.1.6.2 ผลกระทบด้านที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ หรือหายนการตามที่ปรากฏในปัจจุบันมีอยู่มาก ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้แสดงให้เห็นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ของสังคมไทย ดังนี้

(1) วิกฤตการณ์ของปัญหาสังคมไทย แบ่งเป็น 3 ปัญหา ดังนี้

(1.1) วิกฤตการณ์คนจน หมายถึง คนส่วนใหญ่ของประเทศ ยากจนมากเพราะคนรวยจำนวนเพียงเล็กน้อยเป็นเจ้าของทรัพย์สินและผูกขาด คนที่ร่ำรวยก็ยิ่งรวยมาก ความรวยและความจนยิ่งห่างกันมากขึ้นทุกที เมื่อคนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศยิ่งยากจนลงก็ยิ่งทำให้เกิดปัญหาทางสังคมมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

(1.2) **วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม** หมายถึง สภาพธรรมชาติที่ควรมีควรเป็นตามธรรมชาติ ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว เช่น แม่น้ำลำธารเน่าเหม็น ป่าไม้ถูกทำลายสภาพแวดล้อมอันเป็นสังคมมนุษย์ถูกมนุษย์เองเป็นผู้ทำลายให้เสียสมดุล นำมาซึ่งปัญหาอันใหญ่หลวงอื่นๆ

(1.3) **วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ** หมายถึง ความเสื่อมทางจิตวิญญาณ และทางวัฒนธรรมที่สังคมไทยกำลังเผชิญ

(2) **วิกฤตการณ์ด้านเครื่องมือในการแก้ปัญหาสังคมไทย** แยกได้เป็น 3 วิกฤตการณ์ ดังนี้

(2.1) **วิกฤตการณ์ทางการเมือง** หมายถึง ระบบการเมืองของไทยอันเป็นแบบแผนของสังคมในการปกครองประเทศ และดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ขณะนี้การเมืองไทยมีปัญหาถึง 8 ประการ คือ 1) ใช้เงินเป็นใหญ่ 2) การผูกขาดการเมืองโดยคนจำนวนน้อย 3) การที่คนดีมีความสามารถเข้าไปสู่การเมืองได้ยาก 4) การทุจริตประพฤติมิชอบ 5) การเผด็จการโดยระบอบรัฐสภา 6) การต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและความไร้เสถียรภาพทางการเมือง 7) การขาดประสิทธิภาพทางการบริหารและนิติบัญญัติ และ 8) การขาดสภาวะผู้นำทางการเมือง

(2.2) **วิกฤตการณ์ในระบบราชการ** หมายถึง ระบบราชการอันเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาสังคมไทยกลับกลายเป็นปัญหาเสียเอง เช่น ปัญหาความใหญ่โตเทอะทะอู้ยอ้าย ปรับตัวไม่ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ปัญหาความเสื่อมศักดิ์ศรีของระบบราชการทำให้คนดีคนเก่งหนีระบบราชการ ปัญหาคอรัปชันในวงราชการ ปัญหาคุณธรรม เป็นต้น

(2.3) **วิกฤตการณ์ของการศึกษา** หมายถึง การศึกษาของไทย อันเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของสังคมไทยกลายเป็นตัวปัญหาเสียเอง เช่น การเรียนแบบท่องจำเนื้อหา ไม่ทันต่อความรู้ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ปัญหาการแก่งแย่งแข่งขัน ปัญหาระบบการศึกษา การบริหาร การกระจายโอกาสทางการศึกษารวมถึงการศึกษาระดับสูงก็มีปัญหาด้วย

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางสังคมของไทยดังกล่าวข้างต้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคล้ายคลึงกันในประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาทั่วไป ในช่วงที่กำลังเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาประเทศจากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมแบบทันสมัย สภาพการณ์ที่ปรากฏอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือการเกิดเมืองหรือการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว การย้ายถิ่น รูปแบบการจ้างงานจะเปลี่ยนแปลงไป การเจริญเติบโตของชุมชนจะมีการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด การชุกชุมเอาเปรียบแรงงานมีเพิ่มขึ้น สภาพอันตรายที่เกิดจากแรงงานประสพอุบัติเหตุ การใช้แรงงานเด็ก แรงงานสตรี ผลลัพธ์เหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อการพัฒนา ทั้งยังมีผลต่อสันติสุขในสังคม จึงเป็นเรื่องที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบและสมาชิกในสังคมทุกคนต้องร่วมมือป้องกันและแก้ไขอย่างจริงจัง

สังคมทุกสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมดาที่เกิดขึ้นในทุกสังคม แต่การปล่อยให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปเองตามธรรมชาตินั้นเป็นการเสี่ยงอย่างมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจนำไปสู่หายนะหรือความวิบัติได้ด้วยเหตุนี้ในสังคมปัจจุบันเกือบทุกสังคมจึงได้วางแผนเพื่อพัฒนาสังคมของตน ทั้งนี้ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงได้เป็นไปในทิศทางที่เจริญก้าวหน้า ยังสันติสุขให้บังเกิดขึ้นในสังคมอย่างสถิตสถาพร

2.1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบธรรมชาติมีเป้าหมายไม่แน่นอนคือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้นหรือเลวลง เสื่อมลงก็ได้ แม้ที่เปลี่ยนแปลงแล้วดีขึ้น เจริญขึ้นก็มักจะเป็นไปอย่างช้าๆ ค่อยๆ สะสมเพิ่มพูนเจริญก้าวหน้า ซึ่งเรียกว่าวิวัฒนาการ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบถูกบังคับก็ไม่อาจคาดหวังได้ว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงแล้ว สังคมจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ทั้งนี้ เพราะขึ้นอยู่กับเจตนาหรือวิธีการปฏิบัติของผู้ใช้อำนาจบังคับนั้นว่าจะมีอยู่หรือจะดำเนินการอย่างไร ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความสัมพันธ์หรือมีลักษณะใกล้เคียงกันกับการพัฒนาชุมชน ได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบมีแผนการ

ครั้งเมื่อพิจารณาลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่ละแบบดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงแบบบังคับและแบบมีแผนการ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีใช้เกิดจากธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติ (ดังเช่นการเปลี่ยนแปลงแบบแรกแบบธรรมชาติ) แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากบุคคล กลุ่มสังคมชุมชนได้กระทำให้เกิดขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงแบบถูกบังคับเกิดจากการใช้อำนาจหรือผู้นำ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสัมพันธ์กัน การพัฒนาชุมชนแบบบังคับ (Forced development) ต้องการให้ชุมชนพัฒนาตามความประสงค์หรือความต้องการของผู้มีอำนาจหรือผู้นำ ผู้บริหาร ดังเช่นการดำเนินการพัฒนาชุมชนแบบราชการ โดยการสั่งการตามสายการบังคับบัญชาหรือสายการบริหาร มอบหมายให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารับไปดำเนินการ แล้วผู้ได้รับมอบหมายดำเนินการพัฒนาชุมชนตามที่สั่งการมิได้ดำเนินการตามความประสงค์หรือความต้องการของชุมชน

ขณะที่การเปลี่ยนแปลงแบบมีแผนการสัมพันธ์กับวิธีการพัฒนาชุมชนแบบการนำเปลี่ยน (Directed change) โดยมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา ซึ่งเริ่มจากการพัฒนาบุคคล วัตถุ และสิ่งแวดล้อม โดยการวางแผนงานและโครงการพัฒนาชุมชนในลักษณะของการร่วมคิดร่วมทำ มีใช้ดำเนินการตามที่ราชการสั่ง (ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นเพียงผู้ริเริ่มหรือผู้กระตุ้นให้ชุมชนดำเนินการตามความประสงค์ หรือความต้องการของชุมชน)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของครัวเรือนและชุมชน (sociocultural change)

2.2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology)

เป็นทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาการปรับตัวของชาวนาให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม

2.2.2 ทฤษฎีใหม่ 3 ชั้น ในเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อนำมาเป็นการศึกษาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (ประเวศ วสี, 2542) ซึ่งมีหลักการดังนี้ คือ

ขั้นที่ 1 ผลิตอาหารบริโภคเอง เหลือขาย ทำให้มีกินอิ่ม ไม่ติดหนี้ มีเงินออม

ขั้นที่ 2 รวมตัวกันเป็นองค์กรของชุมชน ทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น เกษตร หัตถกรรม อุตสาหกรรม แปรรูปอาหาร ทำธุรกิจ ปิมน้ำมัน ขายอาหาร จัดการท่องเที่ยวชุมชน ขายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย เป็นต้น

ขั้นที่ 3 เชื่อมโยงกับบริษัททำธุรกิจขนาดใหญ่

2.3 โครงสร้างของระบบการผลิตและการบริโภค

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและบริโภคของสังคม พบว่า โครงสร้างของระบบการผลิตและการบริโภคอาจมีส่วนแตกต่างกันตามบริบทของสังคมและต่างกันตามยุคสมัย ซึ่งได้มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของระบบการผลิตและการบริโภค ดังนี้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์.(2544) ได้กล่าวถึงโครงสร้างของระบบการผลิตและการบริโภคว่า ไม่ว่าจะการผลิตและการบริโภคจะเป็นของสังคมประเภทใดก็ตามต่างก็มีโครงสร้างที่สำคัญร่วมกัน ได้แก่ (1) วัฒนธรรมชุมชนผู้ผลิต (2) ผู้ผลิต (3) ฐานและทุนในการผลิต (4) เทคนิควิธีการผลิตและการจัดการ (5) ผู้บริโภค

งามพิศ สัตย์สงวน.(2541) ได้ทำการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวนาไทยที่ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก วัฒนธรรมข้าว (rice culture) มีองค์ประกอบที่สำคัญหลายอย่าง ได้แก่ (1) ระบบเศรษฐกิจ (economic system) คือ การปลูกข้าวของชาวนาเพื่อการบริโภคและเพื่อการค้า (2) การจัดระเบียบทางสังคม (social organization) คือการรวมกลุ่มของชาวนาเพื่อการดำเนินการเกี่ยวกับการผลิตข้าวในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตการทำนาของชาวนาในแต่ละปี ตั้งแต่การเตรียมดินจนกระทั่งได้ผลผลิต (3) ระบบความเชื่อ (belief system) คือ ประเพณี พิธีกรรม คติชาวบ้าน ค่านิยมและโลกทัศน์ของชาวนา (4) องค์ภาพรวม (holistic) หมายถึง การให้ภาพรวมหรือข้อมูลพื้นฐานของพฤติกรรมด้านต่างๆ ของคนในกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา เช่น ครอบครัว ประชากร เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ศาสนา ความเชื่อและสุขภาพอนามัย เป็นต้น

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

นักวิจัยหลายท่านที่สนใจศึกษาวิถีชีวิตของมนุษย์ ในมิติต่างๆ ตลอดจนบริบทของชุมชนที่มนุษย์อาศัยอยู่ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ หรือมีปฏิริยาต่อกัน ตลอดจนผลกระทบในประเด็นต่างๆ ที่ตามมา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา มีดังต่อไปนี้

งามพิศ สัตย์สงวน.(2541). ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ โดยเลือกศึกษาวัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยศึกษากรณีบ้านนาพบว่า วัฒนธรรมข้าวในบ้านนาเปลี่ยนแปลงไป แบ่งเป็น 2 สมัย ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ. 2490) และระบบเศรษฐกิจแบบการค้า ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมเป็นแบบเลี้ยงตัวเอง ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก เทคโนโลยีการผลิตเป็นแบบง่ายๆ ใช้แรงงานคน แรงงานสัตว์ แลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีความแตกต่างทางเศรษฐกิจน้อย ปัจจัยสำคัญในการผลิตประกอบด้วยที่ดิน ได้มาจากการจับจองบุกเบิกโดยไม่มีการซื้อขาย ใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนและญาติพี่น้อง ทุนได้แก่ ควาย ไถ คราด ปุ๋ยคอก ยุงฉาง การจัดการในการผลิต หัวหน้าครอบครัวจัดเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ ดำเนินการตั้งแต่เตรียมดินจนถึงเก็บเกี่ยว บ้านเป็นทั้งหน่วยการผลิตและการบริโภค ส่วนเศรษฐกิจแบบการค้าเป็นการผลิตเพื่อขาย ใช้น้ำจากชลประทานทำทั้งนาปีและนาปรัง ปลูกจำนวนมาก จ้างแรงงานในการผลิต ใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตร ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ไม่มียุงฉางเพื่อเก็บรักษาผลผลิต ต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร ชาวนามีหนี้สิน มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ขั้นตอนการทำนาลดลง พิธีกรรมลดลง

สงบ ส่งเมือง.(2546) ศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมากล่าวถึงการปรับเปลี่ยนและแปรรูปกิจการเกษตรทางภาคใต้ในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา เกี่ยวกับการทำนา ลดพื้นที่การทำนาปีลงแต่ไปทำนาปรังแทน ระบบนิเวศน์ที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวนอกจากเป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ยังก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมหยั่งรากลึกในชุมชน เวลาต่อมาความเจริญ

ของเมือง ทำให้ชาวนาที่ประกอบอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว ล่มสลาย กลายเป็น
ชาวนายากจน

ชลิตา บัณฑิตวงศ์และอนุสรณ์ อุณโณ (2546) ศึกษาเรื่องพลวัตเศรษฐกิจ
ชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตอนบน พบว่าหลังปี 2525 การปลูกข้าวลดลงและบางพื้นที่เลิก
ปลูกข้าวที่นาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกผัก ทำสวน โดยสาเหตุของการลดและเลิกปลูกข้าว
มีหลายประการ อาทิ ทำนาประสบปัญหาขาดทุน สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง
ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ การดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ ขนาดพื้นที่ไม่เอื้อต่อ
การทำนาแบบสมัยใหม่ และนโยบายของรัฐในการลดพื้นที่การทำนาไปผลิตพืช
เศรษฐกิจอื่น

บริพันธ์ พรหมพักพิง (2546) ศึกษาครัวเรือนชาวนาอีสานภายใต้การ
เปลี่ยนผ่านภาวะเศรษฐกิจสังคมชนบท พบว่า การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างแบบเกษตรไป
สู่สังคมโครงสร้างอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นหน่วยที่ไม่มีประสิทธิภาพ และมี
แนวโน้มล่มสลายภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ครัวเรือนชาวนา
อีสานยังมี วิถีการยังชีพที่หลากหลาย ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถในการปรับตัว
และดำรงอยู่

สมใจ ศรีห้ำและวิไลวัจน กฤษณะภุมิต (2546) ได้ศึกษาเรื่องการลงแขก
กับวิถีชีวิตของคนอีสาน พบว่า การลงแขกได้มีการปรับเปลี่ยนทั้งการให้ความหมาย
รูปแบบและวิธีการ การลงแขกเป็นทั้งทุนทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
เป็นการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม แนวโน้มในการดำรงของการลงแขก
อาจเป็นผลจากเงื่อนไขหลายประการ เช่น การขาดแคลนแรงงานในการผลิต
ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เข้ามาแทนที่แรงงานคน เป็นต้น

สมทรง นุ่มนวล (2547) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านหลักช้าง
ซึ่งมีขอบเขตของการศึกษาในประเด็นของปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านหลักช้าง
เปลี่ยนแปลง ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยการสร้างทางรถไฟ
สายใต้และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 (ถนนเอเชีย) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชน
บ้านหลักช้างเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อชุมชนในมิติต่างๆ อีกมากมาย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบในการศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา กล่าวคือ บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ประชากร อาชีพ วัฒนธรรม ทั้งชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง เช่น ด้านรายได้ ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ เช่น ที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ ปัจจัยทางชีวภาพ เช่น พืช สัตว์ ปัจจัย ทางวัฒนธรรม เช่น ทัศนคติ ค่านิยมและปัจจัยอื่นๆ เช่น แรงงาน ทุน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งมิติทางเศรษฐกิจ เช่น ที่ดินทำกิน การผลิต รายได้ การบริโภค เป็นต้น มิติทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ทัศนคติ ค่านิยม การดำรงตนและมิติสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ทรัพยากร การฟื้นฟูแหล่งน้ำ เป็นต้น

บทที่ 3

บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

ในการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยานั้น ควรศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและนำเสนอในประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ

1. ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์
2. บริบทชุมชนอำเภอไชยา
3. บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

3.1 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

เมืองไชยาปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยใดไม่ปรากฏ แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นเมืองรุ่นเดียวกับเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองเวียงสระ ซึ่งเป็นเมืองที่มีวัฒนธรรมเหมือนกันและมีเค้าว่าเจ้าผู้ครองนครจะมีเชื้อสายหรือมาจากถิ่นเดียวกัน ฉะนั้นเมืองไชยาก็น่าจะเริ่มปรากฏเป็นรัฐเล็กๆ ขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 7 – 8 โดยเทียบเคียงกับเมืองนครศรีธรรมราช

เมืองไชยา เมื่อแรกตั้งคงจะเป็นเพียงชุมชนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งอยู่ริมทะเล ประกอบอาชีพกสิกรรมตามลักษณะภูมิประเทศ เมื่อพ่อค้าชาวอินเดียแล่นเรือผ่านมาเห็นภูมิประเทศแถบนี้มีเกาะแก่งธรรมชาติสวยงาม มีอ่าวเหมาะที่จะจอดเรือหลบคลื่นลม หรือจอดหาเสบียงอาหาร เป็นแหล่งทำเลที่ดี คนพื้นเมืองเป็นมิตร ในที่สุดบริเวณรอบอ่าวไชยา (อ่าวบ้านดอนปัจจุบัน) ก็กลายเป็นท่าเรือเป็นสถานที่แวะพักของบรรดาเรือสำเภาพ่อค้าวานิชชาติต่างๆ วัฒนธรรมต่างถิ่นจึงถูกนำมาถ่ายทอดและเผยแพร่บริเวณนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมอินเดีย นักบวชนำศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์เข้ามาอบรมสั่งสอนพร้อมกับศิลปวิทยาการต่างๆ แก่ชาวพื้นเมือง จนกระทั่งเกิดผสมผสานกันทางเผ่าพันธุ์ กลายเป็นบรรพบุรุษของชนรุ่นหลังต่อมา

จากการสำรวจของ ดร.ควอริตชู เวลลู นักโบราณคดี ในปี พ.ศ.2478 ได้ทำการสำรวจเส้นทางจากตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านดอน เวียงสระ นครศรีธรรมราช พัทลุง

และเมืองอื่นๆ ทางภาคกลาง เพื่อสำรวจหาร่องรอยทางโบราณคดีเกี่ยวกับวัฒนธรรมอินเดีย และปัญหาเรื่องราชธานีของอาณาจักรศรีวิชัย จากการสำรวจเส้นทางดังกล่าว เวลสุมีความเห็นว่าทางตอนเหนือของแหลมมาลายู มีอาณาจักรของราชวงศ์ไศเลนทร์ตั้งอยู่ก่อนแล้ว คืออาณาจักรศรีวิชัย ปรากฏตามหลักศิลาจารึกหลักที่ 23 พ.ศ.1318 และมีนครหลวงตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของอำเภอไชยาในปัจจุบัน

อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองนานนับ 600 ปี (พ.ศ.1200 - 1800) จึงค่อยเสื่อมลง สาเหตุของความเสื่อม สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภาพระทานอธิบายแก่ท่านพุทธทาสว่าสมัยนั้นทะเลตอนอ่าวบ้านดอนยังคงลึก เรือที่ไปมาค้าขายจากเมืองจีนอาจจะเข้าไปจอดรับสินค้าได้ใกล้ฝั่งไชยา ไชยาจึงเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าค้าขายระหว่างเมืองจีนกับอินเดียแห่งหนึ่งมีความเจริญมากและความเจริญของไชยาอาจเสื่อมลงเพราะเหตุที่อ่าวบ้านดอนอาจตื้นเขินก็ได้

คำว่า "ไชยา" ท่านพุทธทาสอธิบายว่า มาจากคำว่า "วิชะยะ" เนื่องจากมีภูเขาสูงหนึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากไชยามากนักอยู่ในเขตอำเภอพุนพินชื่อ "ศรีวิชะยะ" (ศรีวิชัย) ในเขตอำเภอพุนพิน คำว่า วิชะยะ เหลือเพียงคำสั้นๆ ชะยะ และต่อมาก็กลายเป็น "ไชยา" เมืองไชยาในสมัยศรีวิชัย คงจะเป็นเมืองขนาดเล็ก ในจารึกหลักที่ 25 ซึ่งเป็นภาษาเขมรใช้คำว่า "สุรุก" ความหมายในภาษาไทยเทียบเท่ากับอำเภอและในสมัยตอนปลายน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ตามหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 24 (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวร ธรรมวิสุทธิ (สมนึก ฐิติญาโน), 2541 : 46-52)

ตัวเมืองไชยาตั้งอยู่บนสันทราย (Sand Dune) ธรรมชาติจากเหนือจดใต้ประมาณ 3 กิโลเมตรเศษ คือจากหมู่บ้านเวียงซึ่งเป็นที่ตั้งวังไปจดภูเขาน้ำร้อน ความกว้างของสันทรายประมาณ 300 เมตร ตลอดสันทรายนี้เป็นที่ตั้งวังที่บ้านเวียงและวัดต่างๆ เช่นวัดเวียง วัดหลง (ร้าง) วัดแก้ว และวัดนบ (ร้าง) ตั้งเรียงรายกันไป ระหว่างวัดเวียงและวัดหลงมีบ่อน้ำโบราณกรูอิฐอยู่บ่อหนึ่ง มีน้ำใสสะอาดและไม่แห้งตลอดปีเรียกว่าบ่อมด ถือเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อหนึ่งทางตอนเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งวังมีกำแพงเมืองคูเมืองล้อมรอบ มีวัดเวียงและหลักเมืองอยู่ภายในกำแพงเมือง

ตลอดสิ้นทราชมัยร่องรอยเคยเป็นที่ตั้งชุมชนมาก่อนและมีประชาชนอยู่อาศัยสืบต่อกัน มาจึงเกิดลักษณะการทับถมกันอย่างเห็นได้ชัดเพราะได้พบโบราณวัตถุ เช่น พระพิมพ์ ลูกปัด เงินตรา นโม หม้อ ไห ถ้วยชาม กระปุก บ่อน้ำโบราณ ฯลฯ

จากจารึกหลักที่ 25 ซึ่งสลักไว้เป็นภาษาเขมรที่ฐานพระพุทธรูปขนาดปรก- ปางมารวิชัย สร้างใน พ.ศ.1726 ซึ่งพบในโบสถ์วัดเวียง อำเภอไชยา ทำให้ทราบชื่อ เมืองไชยาแน่นอนเป็นครั้งแรกว่า ชื่อ "ครหิ" หรือมีจดหมายเหตุจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ยืนยัน "เจา ชู กัง" (Jchao-Jou-Koua) เคยเดินทางมาแถบทะเลใต้ เรียกว่า "เกีย-โล-ฮิ" (Kia-Lo-Hi) ซึ่งตรงกับชื่อ "ครหิ" นั่นเอง

ต่อมาเมื่ออาณาจักรศรีวิชัยสลายตัว แลลมมลายุตอนเหนือและตอนกลาง ก็ตกอยู่ในอิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัย เมืองไชยาไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญทาง การปกครอง ศิลปวัฒนธรรมกลับอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราชทั้งหมดในฐานะหัวเมือง เอกทางภาคใต้ เมืองไชยาคงมีฐานะเพียงเป็นหัวเมืองตรีเท่านั้น แต่ศิลปกรรมเกี่ยวกับ พุทธศาสนาในเขตเมืองไชยาก็ยังคงเกิดขึ้นสืบมาอย่างเจียบๆ ที่น่าสนใจคือการสร้าง พระพุทธรูปและสิ่งต่างๆ ด้วยศิลาทรายแดง จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะสกุลช่างไชยา

ในสมัยสุโขทัย ไม่ปรากฏชื่อเมืองไชยา คงจะเป็นหัวเมืองเล็กขึ้นตรงต่อเมือง นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหัวเมืองเอกและเป็นเมืองประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงสุโขทัย เมืองไชยาเพิ่งมาปรากฏชื่อในพงศาวดารกรุงเก่า (กรุงศรีอยุธยา)

สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา เจ้าพระยานนครศรีธรรมราช ตั้งแข็งเมือง กองทัพกรุงศรีอยุธยาได้ยกทัพบกทัพเรือมาชุมนุมที่เมืองไชยาบุรี และ เกณฑ์เอาไพร่พลจากเมืองชุมพรเมืองไชยาเข้าร่วมยกทัพไปนครศรีธรรมราชด้วย

ในสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ให้เจ้าพระยาจักรี (แขก) ยกทัพไปตี เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งแข็งเมืองไม่ยอมอ่อนน้อมต่อกรุงธนบุรี กองทัพได้ยกมาตั้ง ที่เมืองไชยา หลวงปลัดเมืองไชยาได้พาพลสมทบไปในกองทัพด้วย จึงได้เป็นพระยา- วิจิตกัณฑ์เจ้าเมืองไชยา เจ้าพระยาจักรีไม่สามารถตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ พระเจ้า- ตากสินจึงยกทัพหลวงมาโดยทางเรือ และมาหยุดพักพลอยู่ที่ชายทะเลตำบลพุมเรียง

สำหรับเมืองไชยาในขณะนั้น ปรากฏตามจดหมายเหตุคราวสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อ ร.ศ. 107-108 (พ.ศ. 2431-2432) มีว่า "ที่เมืองไชยานี้ เขตแดนทิศเหนือ ติดต่อเมืองหลังสวน ที่บางตำหรับิมทะเลตะวันตกต่อเมืองศรีรัฐนิคมที่คลองยัน ด้านใต้ต่อเมืองกาญจนดิษฐ์ ที่ปากคลองพันธุหา (ปากน้ำตาปี)"

ใน พ.ศ. 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองไชยาโดยเรือกลไฟ จอดเรือกลางทะเลที่ดอนเเล็ด (ดอนทรายกลางทะเลปากน้ำพุมเรียง) แล้วเสด็จลงเรือกรรเชียงมาขึ้นที่ท่าพลับพลาริมทะเล ตรงข้ามแหลมโพธิ์ใกล้บ้านพระยาไชยา ที่พลับพลา มีสะพานยาวทอดไปในทะเล ที่เชิงสะพานมีเกยช้างเจ้าเมืองไชยารับขึ้นประทับช้างไปยังจวนเจ้าเมืองและประพาสตลาดเมืองไชยา ดังปรากฏตามพระราชหัตถเลขาถึงผู้รักษาพระนคร ลงวันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ. 108 ดังนี้ "ออกเดินตามท้องถนนตลาดเมืองไชยาเกือบจะสุดปลายตลาด มีวัดโพธารามเป็นวัดโบราณซึ่งพระครูกาแก้วอยู่ พระอุโบสถหลังคาชำรุด ยังอยู่แต่ผนังมุงจากไว้ พระครูกาแก้วอายุ 80 ปีตาไม่เห็นหูตึงแต่รูปร่างยังอ้วนพีเปล่งปลั่ง จำการเก่าๆ ได้มากปากคำอยู่ข้างจะแข็งแรงเรียบร้อยเป็นคนช่างเก็บของเก่าอย่างเช่น ผ้าไตรฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อครั้งสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีผ้ากราบปัก เป็นต้น ก็จงเก็บรักษาไว้ได้ และเล่าเรื่องราวในการทำงานที่กรุงเทพฯ ประกอบสิ่งของได้ด้วย เรียกชื่อคนทั้งชั้นเก่าชั้นใหม่เต็มชื่อเสียงมั่นยำ ได้สนทนากันก็ออกชอบใจ จึงรับจะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ซึ่งพระครูได้เตรียมไว้บ้างแล้วนั้นให้สำเร็จ"

ใน พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการปกครองทั่วราชอาณาจักร เป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลโปรดให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์และเมืองศรีรัฐนิคม เข้าเป็นเมืองเดียวเรียกว่า "เมืองไชยา" ตั้งศาลากลางที่บ้านดอน ส่วนเมืองไชยาเดิมเปลี่ยนเป็นเมืองพุมเรียงและรวมเมืองชุมพร เมืองหลังสวนและเมืองไชยาเข้าเป็นมณฑลหนึ่ง เรียกว่า "มณฑลชุมพร" ตั้งศาลากลางที่เมืองชุมพร แล้วย้ายศาลากลางมณฑลมาตั้งที่บ้านดอน บริเวณเดียว

กันกับศาลากลางเมืองไชยาในเวลาต่อมา ต่อมาได้ยกฐานะเมืองท่าทองเป็นอำเภอ ใช้ชื่อกาญจนดิษฐ์เป็นชื่ออำเภอ คือ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ปัจจุบัน

ใน พ.ศ.2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน เลียบมณฑลปาก্ষใต้ พระองค์ให้ประกาศพระราชปรารภเรื่องที่บ้านดอนตั้งเป็นเมืองไชยาใหม่และตั้งที่ว่าการมณฑลชุมพรอยู่นั้น (ที่เมืองไชยาใหม่) ประชาชนก็ยังคงเรียกว่าบ้านดอนอยู่ตามเดิม และเมืองไชยาเก่าซึ่งเปลี่ยนเรียกว่า "อำเภอพุมเรียง" แต่ราษฎรก็คงเรียกชื่อเดิมว่าเมืองไชยา เป็นไชยาเก่าไชยาใหม่สับสนกันไม่เป็นที่ยุติลง ในราชการจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเมืองบ้านดอนว่า "เมืองสุราษฎร์ธานี" เปลี่ยนอำเภอพุมเรียง เรียกว่าอำเภอไชยาตามชื่อเก่า ซึ่งมีพระบรมธาตุไชยาปรากฏอยู่ แต่ยังคงตั้งที่ว่าการอำเภอไชยาอยู่ที่บ้านพุมเรียง มีศาลจังหวัดและเรือนจำเพ็งให้ยุบเมื่อ พ.ศ.2475 คงเหลือ แต่อำเภอ

ต่อมาเมื่อมีการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ผ่านอำเภอไชยา ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ผู้คนก็ได้อพยพมาทำมาหากินอยู่ใกล้ๆ ริมทางรถไฟมากขึ้นกลายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น ในปีพ.ศ.2478 จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากตำบลพุมเรียง มาตั้งที่บ้านดอนโรงทอง (ตำบลตลาดไชยาปัจจุบัน) ใกล้ๆ กับสถานีรถไฟไชยาและใน พ.ศ. 2480 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองไชยาเป็นอำเภอไชยาตามระบบการปกครองใหม่ อำเภอใดมีศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่ให้เรียกอำเภอนั้นว่า "อำเภอเมือง" และให้มีชื่อตามชื่อจังหวัด อำเภอเมืองไชยาจึงต้องตัดคำว่า "เมือง" ออกคงเหลือแต่คำว่าอำเภอไชยาจนทุกวันนี้ (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรธรรมวิสุทธ์ (สมนึกฐิติญาโณ), 2541:46-52)

จากการศึกษาและประมวลประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สามารถกล่าวได้ว่าไชยาเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการของเมืองผ่านยุคสมัยมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 3.1 บริเวณบ้านดอนโรงทองที่ตั้งตลาดไชยาในปัจจุบัน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

3.2 บริบทชุมชนอำเภอไชยา

ที่ตั้งและอาณาเขต อำเภอไชยาตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ชายฝั่งตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมด 60303.2 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

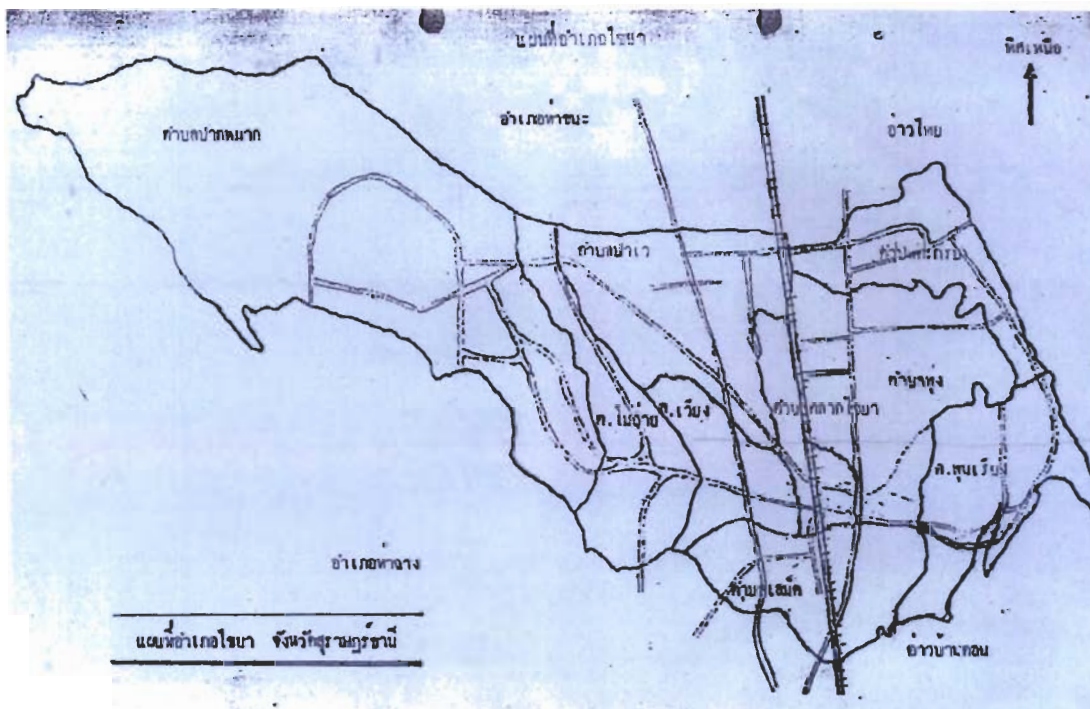
ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ่าวไทยบริเวณที่เรียกว่าอ่าวบ้านดอนหรืออ่าวไชยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ แนวเทือกเขาแดน เขตอำเภอเกาะเปอร์ จังหวัดระนอง

อำเภอไชยาประกอบด้วย 9 ตำบล คือ ตำบลตลาดไชยา ตำบลพุมเรียง ตำบลโมถ่าย ตำบลปากหมาก ตำบลทุ่ง ตำบลป่าเว ตำบลตะกรบ ตำบลเลม็ด ตำบลเวียง ซึ่งมีที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ ดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.2 แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอไชยา

ที่มา : อำเภอไชยา 2548.

สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งตามลักษณะของพื้นที่ได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. พื้นที่ทางทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง มีภูเขาซับซ้อนลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก ได้แก่ พื้นที่ตำบลปากหมาก ตำบลโมถ่าย และตำบลป่าเวบางส่วน สภาพของดินดี ความอุดมสมบูรณ์สูง หน้าดินลึก 0.75 เมตร ถึง 1.25 เมตร มีความเหมาะสมในการปลูกยางพารา และไม้ผลเป็นอย่างยิ่ง

2. พื้นที่ส่วนกลางเป็นที่ราบ สภาพดินค่อนข้างดี หน้าดินลึก 0.5 เมตร ถึง 0.9 เมตร ได้แก่ ตำบลป่าเวบางส่วน ตำบลเวียง ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยาและตำบลตะกอบบางส่วน เหมาะแก่การทำนาปลูกผัก และไม้ผลบางชนิด

3. พื้นที่ทางทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ราบต่ำสภาพดินเป็นดินร่วนถึงดินทราย หน้าดินลึกประมาณ 0.1 เมตร ถึง 0.2 เมตร ได้แก่ ตำบลตะกอบบางส่วน ตำบลพุมเรียง และตำบลเลม็ดบางส่วน เหมาะแก่การประมง ปลูกมะพร้าวและมะม่วงหิมพานต์

นอกจากนี้อำเภอไชยายังคงมีพื้นที่ป่า สภาพป่าไม้โดยทั่วไปตั้งอยู่แนวตะวันตกของอำเภอ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสายสำคัญๆ ซึ่งไหลลงสู่ที่ราบตอนกลาง เช่น คลองไม้แดง คลองไชยา คลองท่าตีน พื้นที่ป่าไม้เป็นป่าดิบชื้นทางเทือกเขาทิศตะวันตก และป่าชายเลนทางแนวฝั่งทะเลตะวันออก ได้ประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแล้ว 186,492.12 ไร่ ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีสาเหตุสำคัญ ได้แก่ ความต้องการพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น การเพิ่มของประชากรและการอพยพของประชากรจากที่อื่นเพื่อเข้ามาถือครองที่ดิน การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น

อุณหภูมิต อุณหภูมิของอำเภอไชยา เฉลี่ย 28.00 องศาเซลเซียส

แหล่งน้ำและปริมาณน้ำในรอบปี ปริมาณน้ำฝน แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ คลองไชยา คลองท่าตีน คลองไม้แดง และแหล่งน้ำจากชลประทาน ได้แก่ งานส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5 ไชยา ปริมาณน้ำฝนในรอบปี เฉลี่ย 1,200 มิลลิเมตร

ภาพที่ 3.3 ฝายคลองไชยาและคลองส่งน้ำชลประทานงานส่งน้ำและบำรุงรักษา
ที่ 5 (เขื่อนท่าหัก)

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

แม่น้ำลำคลอง ไชยามีลำคลองที่สำคัญอยู่ 2 สาย คือ

1. คลองไชยา ต้นน้ำเกิดจากแควต่างๆ อันเกิดจากภูเขาแดนซึ่งเป็นภูเขากั้นเขตแดนระหว่างอำเภอไชยากับอำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง ตอนต้นน้ำมีคลองท่าใหญ่กับคลองท่าไม้แดงไหลมาบรรจบกันที่ตำบลปากหมากเรียกว่าปากแพรกและไหลผ่านตำบลโมถ่าย ตำบลป่าเว เมื่อไหลผ่านตำบลเวียงที่บ้านดอนแดง แยกออกเป็น 2 สาย สายหนึ่งไหลผ่าน ตำบลเวียง และตำบลเลม็ด แล้วไหลออกทะเลที่ปากคลองท่าปูนเรียกว่า "คลองท่าปูน" คลองนี้กั้นเขตแดนอำเภอไชยากับอำเภอท่าฉาง และอีกสายหนึ่งไหลผ่านตำบลเวียง ตำบลตลาดไชยา ไปออกทะเลที่ปากน้ำไชยาที่ตำบลเลม็ด เรียกว่า "คลองไชยา" เมื่อสมัยโบราณเมื่อประมาณ 100 ปีเศษมานี้เรือใบลำใหญ่ๆ สามารถแล่นเข้ามาทางปากน้ำไชยา เข้าถึงวัดพระบรมธาตุได้ จึงเชื่อกันว่า คลองไชยาในสมัยโบราณใช้เป็นทางคมนาคมทางเรือที่สำคัญของเมืองไชยา

ภาพที่ 3.4 สภาพคลองไชยาในปัจจุบัน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

2. คลองท่าดิน ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาจอมสีในเขตอำเภอท่าชนะ ไหลเข้าสู่อำเภอไชยาที่ตำบลป่าเว ผ่านวัดตะเคียน ซึ่งเป็นวัดโบราณ เรียกว่า คลองตะเคียน เมื่อถึงบ้านตากแดดในเขตตำบลตลาดไชยา แยกออกเป็น 2 สาย สายหนึ่งผ่านตำบลทุ่ง ตำบลพุมเรียง เมื่อผ่านตำบลพุมเรียงเรียกว่า คลองพุมเรียง ไหลออกทะเลที่ปากน้ำพุมเรียงและอีกสายหนึ่งไหลผ่านตำบลตลาดไชยา ผ่านวัดโท (ร้าง) ไหลผ่านบ้านท่าโพธิ์ เรียกว่า คลองท่าโพธิ์ ผ่านตำบลเลม็ดเรียกว่า คลองท่าใหญ่ ไปบรรจบกับคลองไชยาที่วัดหน้าเมืองในเขตตำบลเลม็ดไหลออกสู่ทะเลที่ปากน้ำที่ไชยา และที่คลองบ้านท่าใหญ่นี้ในสมัยโบราณคงจะมีเรือขนาดใหญ่แล่นเข้ามาถึงบ้านท่าโพธิ์ ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ได้เพราะปรากฏมีผู้พบกองเรือขนาดใหญ่และชิ้นส่วนที่ประกอบเรือฝังอยู่ในดินริมลำคลอง เมื่อน้ำเซาะก็ไหลออกมา จึงสันนิษฐานว่าแถบบ้านท่าโพธิ์ตลอดจนถึงบ้านท่าใหญ่ คงจะเป็นท่าเรือเพราะอยู่ในบริเวณเดียวกัน

เส้นทางคมนาคม อำเภอไชยามีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการเดินทางเข้าออกตัวอำเภอไชยา มี 3 ทาง คือ ทางบกโดยรถไฟและรถยนต์ ทางน้ำสามารถใช้เรือเดินทางเข้าท่าเรือที่ตำบลพุมเรียงซึ่งห่างจากตัวอำเภอ 8 กิโลเมตร ทางอากาศสามารถเดินทางจากสนามบินที่อยู่ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพินห่างจากอำเภอไชยา 38 กิโลเมตร

ส่วนการคมนาคมในพื้นที่อำเภอไชยา มีถนนจากอำเภอไชยา ไปสู่ทุกตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งกล่าวได้ว่าในปัจจุบันมีการคมนาคมที่สะดวก

ข้อมูลสาธารณูปโภค อำเภอไชยา เป็นอำเภอที่มีความเจริญพอสมควรและมีข้อมูลด้านสาธารณูปโภค ดังนี้คือ ที่ทำการประปาภูมิภาค 1 แห่ง สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค 1 แห่งชุมสายโทรศัพท์ 1 แห่ง ข้อมูลสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้แก่ ศูนย์บริการฯ 9 ศูนย์ สถานีอนามัย 8 แห่ง วัด 26 วัด โรงเรียน 38 โรง ถนนทางหลวงจังหวัดพุนพิน-หลังสวน ถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41(ถนนเอเชีย) ทางรถไฟ ที่ทำการไปรษณีย์ 1 แห่ง งานส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5 ไชยา 1 แห่ง

ภัยธรรมชาติ ไชยาจะประสบภัยน้ำท่วม ฝนจะตกหนักในระหว่างเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม โดยปกติน้ำจะท่วมทำความเสียหายให้กับพื้นที่ทางการเกษตร ในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี และปัญหาฝนแล้ง สภาพโดยปกติฝนจะเริ่มหยุดในเดือนมกราคม - พฤษภาคม เกษตรกรจะเริ่มปลูกพืชช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน แต่ปัจจุบันสภาวะฝนทิ้งช่วงจะมีระยะยาวจนถึงเดือนสิงหาคมจะก่อให้เกิดปัญหาภัยแล้งของพืชผลทางการเกษตรนับวันจะรุนแรงขึ้น

ประชากร ชนพื้นเมืองดั้งเดิมเคยมีชีวิตเพนพ่านอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ตั้งแต่ราวสมัย 3,000 ปี กว่าจะมาแล้ว ได้แก่ ชนเผ่าเนกริโต (Negrito) ชนเผ่ามลายูเดิม (Protomelay) ชนพวกนี้ได้ทิ้งมรดกทางวัฒนธรรมอันมีเครื่องมือหินต่างๆ ไว้ให้ปรากฏในทุกวันนี้ และต่อมาได้ผสมเผ่าพันธุ์กับชาวอินเดียชาวไทยเดิมจนกลายมาเป็นชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ในปัจจุบัน และชาวไทยอิสลามซึ่งเป็นกลุ่มชนที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มๆ เช่น บ้านหัวเลน ตำบลพุมเรียง บ้านสงขลา บ้านโต๊ะเจ้า ตำบลตลาดไชยา สองกลุ่มนี้อพยพมาจากบ้านหัวเขาแดงจังหวัดสงขลา ชาวจีนอาศัยอยู่ในตัวเมืองหรือตลาดเพื่อทำการค้าขาย ส่วนชาวพื้นเมืองแท้คงกระจายอยู่ทั่วไป และต่อมามีการผสมผสานเผ่าพันธุ์มากยิ่งขึ้น แม้ชนเผ่าดั้งเดิมที่เคยอาศัยอยู่แถบเขาพะเลา ในตำบลปากหมาก ก็เกือบไม่มีลักษณะดั้งเดิมของตนให้เห็นเลย

จำนวนประชากร มีจำนวนประชากรทั้งหมด 44,843 คน เป็นชาย 22,070 คน เป็นหญิง 22,733 คน จำแนกรายละเอียดของประชากรตามเขตการปกครองระดับตำบลได้ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรจำแนกตามเขตการปกครองระดับตำบล

ลำดับ ที่	ตำบล	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนครัวเรือน
1	ตลาดไชยา	2,462	2,555	5,017	1,707
2	พุมเรียง	3,655	3,678	7,333	1,654
3	เลม็ด	2,524	2,733	5,257	1,318
4	เวียง	1,504	1,647	3,151	898
5	ทุ่ง	2,458	2,638	5,096	1,224
6	ป่าเว	2,382	2,568	4,950	1,201
7	ตะกรบ	1,790	1,822	3,612	762
8	โมถ่าย	1,830	1,929	3,759	895
9	ปากหมาก	3,465	3,203	6,668	1,918

ที่มา : ทะเบียนราษฎร อำเภอไชยา.2548

การประกอบอาชีพ เนื่องจากอำเภอไชยามีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนมาก ประชากรจึงยึดอาชีพการทำนาเป็นหลักในตำบลทุ่ง ตำบลป่าเว ตำบลเวียง ตำบลเลม็ดและตำบลตลาดไชยา โดยอาศัยน้ำจากลำคลองและน้ำฝน ส่วนประชากรที่ทำสวน ทำไร่และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพมีน้อย มีการทำสวนผลไม้กันบ้างในตำบลปากหมากและตำบลป่าเว และมีประชากรที่ทำสวนยางในตำบลโมถ่าย

ในที่ราบลุ่มตอนกลางมีต้นตาลตะเอนขึ้นอยู่ทั่วไป แต่ที่มีอยู่มากคือตำบลทุ่ง เมื่อหมดฤดูทำนาก็มีการทำน้ำตาลตะเอนกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันเกือบทุกครัวเรือน การทำการประมงทำกันมากในตำบลชายทะเล เช่น ตำบลพุมเรียง ตำบลตะกรบ อำเภอไชยามีจำนวนประชากรและครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 ประชากรในอำเภอไชยาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ที่	ตำบล	จำนวนครัวเรือน		ประชากรทั้งหมด(คน)
		ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนเกษตร	
1	ตลาดไชยา	1,522	1,522	3,044
2	เลม็ด	1,451	1,042	5,266
3	เวียง	992	907	3,635
4	ป่าเว	1,278	1,208	4,903
5	ตะกอบ	729	729	3,547
6	โมถ่าย	978	967	3,889
7	ปากหมาก	2,080	2080	7,045
8	ทุ่ง	1,212	908	4,941
9	พุมเรียง	1,472	952	7,519
รวม		11,714	10,315	43,789

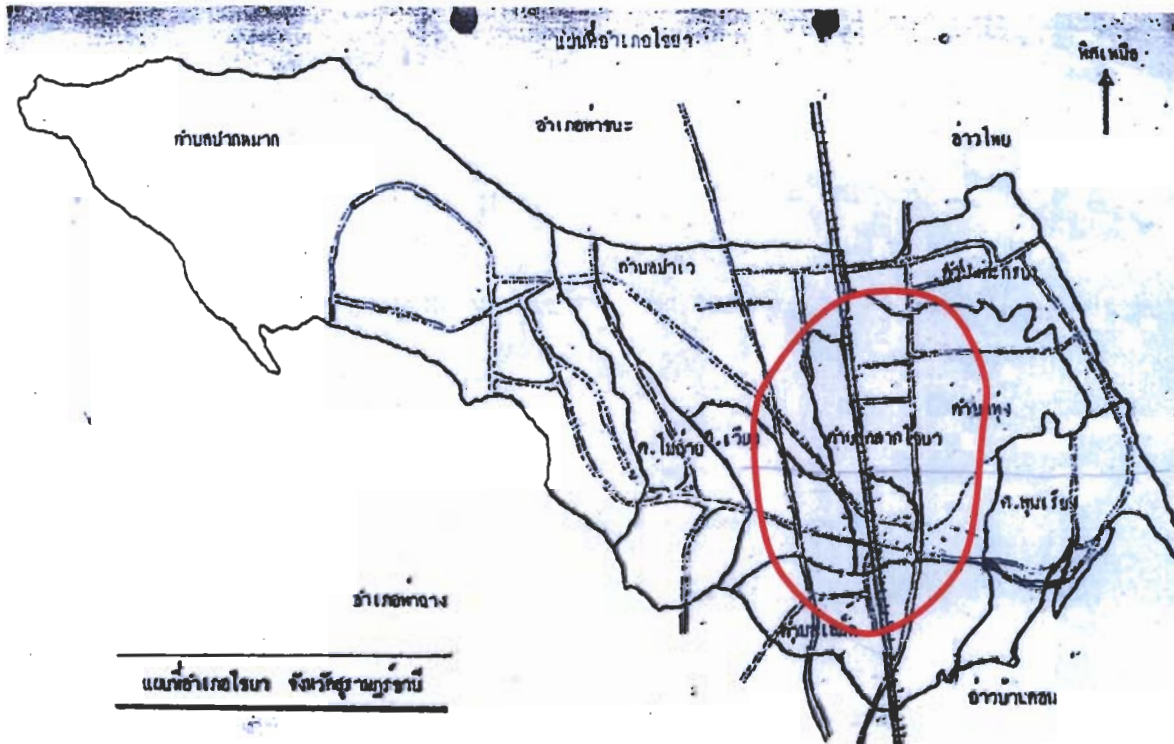
ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอไชยา. 2548.

3.3 บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

จากบันทึกคำบอกเล่าของขุนนาคเวชวิรัช (จบ นาคเวช) อดีตกำนันตำบลทุ่งไชยาเดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลทุ่ง แยกออกมาเป็นตำบลตลาดไชยาเมื่อย้ายที่ตั้งที่ว่าการอำเภอไชยาจากตำบลพุมเรียงมาตั้งที่ตลาดใกล้สถานีรถไฟไชยา

“ทุ่งไชยา” ใช้เรียกพื้นที่บริเวณที่ราบขนาดใหญ่(รวมทั้งบริเวณตลาดไชยาในปัจจุบัน) ในอดีต “ทุ่งไชยา” มีอาณาบริเวณในพื้นที่ในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ตำบลตลาดไชยา ได้แก่ บ้านท่าน้อย บ้านจะแก บ้านสงขลาและบ้านเวียง ตลอดจนบางส่วนของตำบลทุ่ง ได้แก่ บ้านท่าโพธิ์ บ้านสาร รวมทั้งบางส่วนของตำบลเลม็ด ได้แก่ บ้าน โคกหม้อ บ้านเลม็ด บ้านปากท่อและบ้านหัวงัว (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรธรรมวิสุทธ์ (สมนึกฐิติญาโณ),2541:72-73) ทุ่งทุ่งนี้เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ปลูกข้าวได้งอกงาม เนื่องจากมีน้ำท่าบริบูรณ์ตลอดปี มีคลองไชยาไหล

ผ่าน ตั้งแต่วัดพระบรมธาตุไชยา บ้านเวียง ตลาดไชยา บ้านโคกหม้อ บ้านเลม็ด บ้านปากท่อไปออกทะเลที่ปากน้ำไชยา อีกสายหนึ่งคือ คลองท่าโพธิ์ ไหลผ่านบ้านจะแก บ้านท่าน้อย บ้านท่าโพธิ์ บ้านท่าใหญ่ ไปบรรจบกับคลองไชยาที่บริเวณวัดหน้าเมือง ก่อนไหลออกปากน้ำไชยา

ภาพที่ 3.5 แผนที่แสดงอาณาบริเวณทุ่งไชยา
ที่มา : อำเภอไชยา 2548. (ปรับปรุงโดยผู้วิจัย)

พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันมากที่ทุ่งไชยาคือพันธุ์ข้าวหอมไชยา รองลงไปเป็นข้าวจันทบูรณ ซึ่ง เป็นข้าวพันธุ์หนักทั้งสองพันธุ์ จึงปลูกได้เพียงปีละครั้ง พันธุ์ข้าวที่มีชื่อเสียงมากคือข้าวหอม จนเรียกกันติดปากทั่วไปว่า “ข้าวหอมไชยา” เวลาออกดอก ออกรวงจะหอมไปทั่วทุ่ง เวลาหุงก็จะหอมไปทั่วบ้าน จนเล่ากันว่าเวลาพระออกบิณฑบาตจะมีกลิ่นหอมไชยออกมา ข้าวหอมไชยาจึงเป็นของฝากของกำนันที่มีคุณค่า และเมื่อมีผู้มาเยือนก็มักจะเรียกหาข้าวหอมไชยาติดมือกลับบ้าน ในอดีตสมัยเมื่อยังมีการจัดงานนมัสการพระบรมธาตุไชยา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนหก ตรงกับวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นงานประจำปีของเมืองไชยา คณะกรรมการจัดงานก็จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าว

หอมเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรได้คัดเลือกพันธุ์ข้าวที่ดีมีคุณภาพไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป แต่ในปัจจุบันข้าวหอมไชยาสูญพันธุ์ เพราะแม้แต่ชาวไชยาเองก็มีน้อยคนที่รู้จักหรือเคยรับประทานข้าวหอมไชยา จะรู้จักแต่ข้าวมะลิซึ่งเป็นข้าวที่ส่งมาจากภาคกลาง ภาคอีสาน สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ข้าวหอมไชยาขาดความนิยมคือ เนื่องจากเป็นข้าวพันธุ์หนักปลูกได้เพียงปีละครั้งและขาดการส่งเสริม และการคัดเลือกพันธุ์ก็ทำได้ไม่ดีเท่ารุ่นปู่ตายาย สมัยก่อนหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วเขาจะคัดเลือกพันธุ์ไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไปได้ทันที โดยแยกคัดเลือกรวงข้าวที่มีลักษณะดี รวงงามเต็ม ไม่มีเมล็ดลีบ โดยคัดแยกพันธุ์ไว้ส่วนหนึ่ง เมื่อได้จำนวนเพียงพอแล้วจึงทำการนวดผัดเก็บไว้ทำพันธุ์ ส่วนที่เหลือก็เก็บไว้ขาย เขายังเข้าจางไว้กินต่อไป แต่ปัจจุบันจะไม่มี การคัดเลือกพันธุ์เมื่อเก็บเกี่ยวนวดและผัดแล้ว ก็จะแบ่งส่วนหนึ่งไว้ทำพันธุ์ อีกส่วนหนึ่งก็ขายหรือเก็บไว้กิน จึงทำให้พันธุ์ข้าวหอมไชยาเปลี่ยนไป ไม่มีคุณภาพอย่างเดิม ไม่มีกลิ่นหอมและหมดความนิยมไป

สำหรับบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยาที่ผู้วิจัยศึกษามี 4 บริบทชุมชน ได้แก่ บริบทชุมชนตลาดไชยา บริบทชุมชนเลม็ด บริบทชุมชนเวียงและบริบทชุมชนทุ่ง ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

3.3.1 บริบทชุมชนตำบลตลาดไชยา

3.3.1.1 สภาพที่ตั้งและอาณาเขต ที่ตั้งและอาณาเขตของตำบลตลาดไชยา มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	หมู่ที่ 4 ตำบลเวียง
ทิศใต้	ติดต่อ	หมู่ที่ 4,5 ตำบลเลม็ด
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	หมู่ที่ 1,3,7 ตำบลทุ่ง
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	หมู่ที่ 1,4,5 ตำบลป่าเว

จำนวนประชากร มีครัวเรือน 1,707 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 5,017 คน เป็นผู้ชาย 2,462 คน และผู้หญิง 2,555 คน มีรายละเอียดของครัวเรือนในแต่ละชุมชน ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 จำนวนครัวเรือนในตำบลตลาดไชยา

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน
1. บ้านตลาดไชยา	1,150
2. บ้านสงขลา	121
3. บ้านปายาง	121
4. บ้านเวียง	316
5. บ้านลุ่มชุมแสง	124

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3.3.1.2 สภาพด้านการเกษตร บริบทชุมชนตลาดไชยามีสภาพด้านการเกษตร ดังนี้

การใช้ที่ดิน

1. ที่ดินถือครองเพื่อการเกษตร ส่วนใหญ่ที่ดินถือครองเพื่อทำการเกษตรเฉลี่ย 5 - 10 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์ เช่น หมู่ที่ 1,2 และหมู่ที่ 4 เอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด ส่วนประชากรหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 5 มีเอกสารสิทธิ์เป็น นส.3 และ นส.3ก

2. ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย เฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 2-3 ไร่ นอกจากนี้ ข้อมูลกลุ่มชุดดิน ความเหมาะสมของดินและคุณภาพดิน ชุดดินในตำบลตลาดไชยา มีชุดดิน 3 ชุด คือ ชุด 17พี, 17พี/17 ดินสองชุดนี้ เหมาะสมในการปลูกข้าวและในฤดูแล้งสามารถปลูกพืชล้มลุก หรือพืชผักได้ถ้ามีแหล่งน้ำแต่เนื่องจากดินทั้ง 2 ชุดนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ จึงจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกร่วมกับปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มการอุ้มน้ำของดิน และเพิ่มแร่ธาตุ และอีกชุด คือ 32/17 พื้นดินบริเวณนี้ ใช้ในการปลูกไม้ผล พืชไร่ พืชผัก และไม้ยืนต้นอื่นๆ ส่วนในที่ต่ำใช้ทำนา การใช้ประโยชน์ในพื้นที่บริเวณนี้พื้นดินเป็นดินปนทรายถึงปนดินทรายจัด จึงจำเป็นต้องปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ

สิทธิในที่ดินทำกิน เกษตรกรมีเอกสิทธิ์ในที่ดินทำกิน 100%

พื้นที่/สภาพการถือครอง พื้นที่ของตำบลตลาดไชยาส่วนใหญ่เป็นที่ราบและที่ราบลุ่ม เกษตรกรทั้งตำบลมีพื้นที่เป็นของตนเองและมีเอกสารสิทธิ์

การสาธารณสุข ตำบลตลาดไชยา มีสาธารณสุขปโภคครบถ้วน คือ สำนักงานประปา 1 แห่ง สำนักงานการไฟฟ้า 1 แห่ง สำนักงานโทรศัพท์ 1 แห่ง

ระบบการผลิต ลักษณะส่วนใหญ่ จะผลิตแบบต่างคนต่างทำ ระบบการรวมกลุ่มมี 5 %

เทคโนโลยีการผลิต ซึ่งได้แก่มีการใช้ปุ๋ยเคมี 70 % มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช 20 % มีการใช้สารปรับปรุงบำรุงดิน 10 %

ปริมาณผลผลิต ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศแต่ละปี เช่น ข้าวจำนวน 1,948 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 420 ก.ก./ไร่ ยางพารา จำนวน 855 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.8 -2.20 ก.ก./ไร่ ปาล์มน้ำมัน จำนวน 335 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.8 -2.00 ตัน/ไร่

จำนวนแรงงาน แรงงานภาคเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน และแรงงานจ้าง จะมีการจ้างแรงงานตามฤดูกาลผลิต เช่น จ้างดำนา เกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นการจ้างเป็นช่วงๆ และเปลี่ยนจากการจ้างรายวันเป็นการจ้างรายชั่วโมง

การใช้เทคโนโลยีในการผลิต ปัจจุบันไม่ใช่แรงงานสัตว์แต่ใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เกษตรกรใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในรูปแบบของการขนส่ง การปรับพื้นที่ เช่น รถไถ การใช้รถเกี่ยวข้าว ปัจจัยการผลิต รูปแบบของปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช

รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน รายได้เฉลี่ย 20,000-20,000 บาท/ครัวเรือน รายจ่ายเฉลี่ย 25,000 บาท/ครัวเรือน

เทคนิคและวิธีการผลิต ปัจจุบันเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารด้านวิชาการด้านการเกษตรมากขึ้น ทำให้การใช้สารเคมีมีแนวโน้มลดลงหันมาใช้รูปแบบการใช้สารสกัดชีวภาพ และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ วิธีการผลิตได้นำเทคโนโลยีแผนใหม่มาใช้ในไร่นาของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะวิธีการผลิตข้าว ชาวนาดำบลตลาดไชยามีกิจกรรมในการผลิตข้าวตั้งแต่ขั้นเตรียมดินจนถึงขั้นเก็บเกี่ยว ดังตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 ปฏิทินการปลูกข้าว

กิจกรรม	ระยะเวลาที่ปฏิบัติ												
	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค	
1.การเตรียมดิน					↔					↔	↔		
2.หว่านปักดำ					↔						↔	↔	
3.ใส่ปุ๋ยครั้งที่ 1	→					↔	↔					←	
4.ป้องกันกำจัดศัตรูพืช	←											→	
5.ใส่ปุ๋ยครั้งที่ 2								↔				↔	
6.เก็บเกี่ยว		↔	↔						↔	↔			

หมายเหตุ ↔ หมายถึง นาปี

↔ หมายถึง นาปรัง

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลผลิตเฉลี่ย ราคา ต้นทุนการผลิตข้าว ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 420 กิโลกรัม/ไร่ ส่วนราคาขึ้นอยู่กับสภาวะการตลาด โดยมีต้นทุนการผลิตตั้งแต่ค่าเตรียมดิน พันธุ์ข้าว ตลอดจนถึงเก็บเกี่ยว ดังตารางที่ 3.5

ตารางที่ 3.5 ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนา

รายการ	ค่าใช้จ่าย (บาท / ไร่)
1. พันธุ์ข้าว 15 ก.ก./ไร่ ก.ก.ละ 7 บาท	105
2. ค่าเตรียมดิน	400
3. ค่าเก็บเกี่ยว	336
4. ค่านวด, ฝัด	164
5. ค่าแรงงานอื่นตลอดฤดูกาล	300
6. ค่าปุ๋ยเคมี	210
7. ค่าสมุนไพรรักษาโรคพืช	240
รวม	1,755

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การรวมกลุ่มเกษตรกรและเงินทุนของกลุ่ม ในพื้นที่ตำบลตลาดไชยาไม่มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเนื่องจากพื้นที่ของตำบลตลาดไชยามีแนวโน้มจะอยู่ในความรับผิดชอบของเขตเทศบาลตำบลตลาดไชยา ปัจจุบันมีหมู่บ้านเป็นเขตเทศบาลแล้ว จำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4 และมีแหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตร ได้แก่ แหล่งเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สหกรณ์การเกษตรอำเภอไชยา ธนาคารพาณิชย์

ด้านการตลาด ตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ตลาดท้องถิ่น ตลาดในตัวอำเภอตลาดภายในจังหวัด

ภาวะหนี้สิน ส่วนใหญ่มาจากการเกษตร เช่น เพื่อปัจจัยการผลิต การศึกษาของบุตรการดำรงชีวิต โดยจำแนกเป็นหนี้สินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ประมาณ 70% หนี้สินจากแหล่งอื่นๆ 30 %

เส้นทางคมนาคม ตำบลตลาดไชยา มีถนนสายหลักผ่าน 3 สาย คือ สายพุมเรียง-ถนนสาย 41 สายตลาดไชยา-ปากหมาก (4191) สายท่าชนะ-สุราษฎร์ธานี นอกนั้นจะเป็นถนนสายแยกไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ

3.3.1.3 สภาพด้านสังคม

ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานพื้นเพการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในตำบลตลาดไชยา ส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเพดั้งเดิม แต่ในหมู่ที่ 1 บริเวณตลาดไชยาจะมีผู้อพยพจากถิ่นอื่น ซึ่งเข้ามาค้าขายเนื่องจากเป็นศูนย์กลางการค้าของอำเภอ และเป็นศูนย์กลางของส่วนราชการรัฐวิสาหกิจ ห้างร้านบริษัทต่างๆ นอกจากนี้การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นคนดั้งเดิม แต่บางหมู่บ้าน เช่น หมู่ที่ 1 ส่วนหมู่ที่ 2 ชุมชนบ้านสงขลาจะเป็นชุมชนอิสลามเกือบทั้งหมู่บ้าน อพยพมาจากตำบลพุมเรียงและจากส่วนอื่นๆ ของภาคใต้โดยเฉพาะจากจังหวัดสงขลา

ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ค่านิยม มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ มีบ้านอยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ของตนเอง และตามเส้นทางคมนาคม มีงานบุญ งานประเพณีในหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือกันด้วยดี ส่วนเรื่องของค่านิยมในปัจจุบันความเจริญได้เข้าสู่หมู่บ้าน จึงได้รับอิทธิพลจากสื่อต่างๆ ทำให้ค่านิยมและความเชื่อต่างๆ เริ่มหมดไป

ปัญหาของชุมชน จำแนกตามด้านต่างๆ ดังนี้คือ ด้านกายภาพ ได้แก่ 1) ขาดน้ำเพื่อการเกษตร 2) การคมนาคมไม่สะดวก ด้านชีวภาพ ได้แก่ 1) ขาดความรู้ด้านการเกษตร 2) โรคระบาด ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง 2) รายได้ต่ำ ด้านสังคม ได้แก่ 1) ขาดการรวมกลุ่มอาชีพ 2) ขาดความสามัคคี 3) ขาดการประสานงานของประชาชนสู่ภาครัฐ

3.3.2 บริบทชุมชนตำบลเลม็ด

3.3.2.1 สภาพที่ตั้งและอาณาเขต ที่ตั้งและอาณาเขตของตำบลเลม็ด มีดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเวียง ตำบลตลาดไชยา ตำบลทุ่ง
 ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลโมถ่าย ตำบลเสวีียด อำเภอท่าฉาง
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลพุมเรียง
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลเวียง อำเภอไชยา

จำนวนประชากร มีครัวเรือน 1,474 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 5,258 คน เป็นผู้ชาย 2,560 คน และผู้หญิง 2,698 คน มีรายละเอียดของครัวเรือนในแต่ละชุมชน ดังตารางที่ 3.6

ตารางที่ 3.6 จำนวนประชากรและครัวเรือนของตำบลเลม็ด

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน		ชาย	หญิง	รวม
		ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนเกษตรกร			
1	บ้านท่าใหญ่	130	114	218	255	473
2	บ้านวัดแก้ว	218	130	408	413	821
3	บ้านนาหลวง	123	92	237	263	500
4	บ้านปากท่อ	253	176	445	460	905
5	บ้านเลม็ด, โคกหม้อ	172	106	326	320	646
		47	-	105	82	187
6	บ้านปากด่าน	364	164	505	566	1,071
7	บ้านไทรงาม	167	107	316	339	655
รวม		1,474	2,823	2,560	2,698	5,258

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3.3.2.2 สภาพด้านการเกษตร บริบทชุมชนตำบลเลม็ดมีสภาพด้านการเกษตรดังนี้

การใช้ที่ดิน พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำ เหมาะสำหรับการเลี้ยงกุ้ง และประมงชายฝั่ง ตอนกลางของตำบลเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนาและปลูกไม้ผล ส่วนพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกเหมาะแก่การปลูกยางพารา, ไม้ผล, ไม้ยืนต้น

สิทธิในที่ดินทำกิน เกษตรกรส่วนใหญ่ถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 10-20 ไร่ และเกษตรกรไม่มีเอกสิทธิ์ในที่ดินจำนวน 10%

พื้นที่/สภาพการถือครอง เกษตรกรส่วนใหญ่ มีพื้นที่เป็นของตนเอง มีเอกสิทธิ์ในที่ดินในการถือครองประมาณ 80%

การสาธารณูปโภค มีไฟฟ้าใช้จำนวน 7 หมู่บ้าน มีประปาหมู่บ้าน 1,4,5,6 มีโทรศัพท์สาธารณะทั้งหมด 7 หมู่บ้าน มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกหมู่บ้าน และมีกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน

ระบบการผลิต ลักษณะส่วนใหญ่จะผลิตแบบต่างคนต่างทำ มีการผลิตระบบกลุ่ม 30 %

เทคโนโลยีการผลิต มีการใช้ปุ๋ยเคมี 80% ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และวัชพืช 10% และใช้สารปรับปรุงบำรุงดิน 40%

ปริมาณผลผลิต ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศแต่ละปีโดยเฉลี่ยยางพารา จำนวน 2,584 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.8-2.20 กิโลกรัม/ไร่ ปาล์มน้ำมัน จำนวน 209 ไร่ ผลผลิต 1.8-2.5 ตัน/ไร่ และไม้ผล ไม้ยืนต้น จำนวน 2,424 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยตามฤดูกาล

จำนวนแรงงาน เป็นแรงงานภาคเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน จำนวนแรงงานจ้างมีน้อย

การใช้เทคโนโลยีในการผลิต ในปัจจุบันใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานสัตว์ในการเกษตร ใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในรูปแบบของการขนส่ง การปรับพื้นที่ เช่น รถไถ การใช้รถเกี่ยวข้าว ปัจจัยการผลิต รูปแบบของปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช

รายได้รายจ่ายของครัวเรือน รายได้เฉลี่ย 25,000 บาท/ครัวเรือน รายจ่ายเฉลี่ย 15,000-25,000 บาท/ครัวเรือน

เทคนิคและวิธีการผลิต เกษตรกรไม่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช กลับมาใช้สารสกัดพืชสมุนไพร ใช้พวกโดโลไมต์ ปรับสภาพดิน และเกษตรกรมีการปลูกพืชตระกูลถั่ว เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน

ผลผลิตเฉลี่ย ราคา ต้นทุนการผลิตข้าว ยางพารา ผลผลิตเฉลี่ย 2.2 กิโลกรัม/ไร่ ปาล์มน้ำมัน ผลผลิตเฉลี่ย 2 ตัน/ไร่ และข้าว 60-75 ถัง/ไร่ ส่วนราคาจะขึ้นอยู่กับสภาวะตลาด โดยตลาดเป็นผู้กำหนด

การรวมกลุ่มเกษตรกรและเงินทุนของกลุ่ม มีกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ 2 กลุ่ม สมาชิก 242 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 316,000 บาท

ด้านการตลาด ตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ตลาดในท้องถิ่น ตลาดในตัวอำเภอ และตลาดภายในจังหวัด

ภาวะหนี้สิน ภาวะหนี้สินของเกษตรกรส่วนใหญ่จะนำมาใช้เพื่อการเกษตร การศึกษาบุตร การดำรงชีวิต โดยแยกตามแหล่งที่มาของหนี้สินคือจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 80% หนี้สินจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง 20%

เส้นทางคมนาคม การคมนาคมมีถนนในหมู่บ้านเชื่อมโยงได้กันตลอด มีถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 และถนนทางหลวงจังหวัดหมายเลข 4112

3.3.2.3 สภาพด้านสังคม

ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน จากประวัติความเป็นมาที่มาอาศัยในพื้นที่ตำบลเลม็ด เป็นชุมชนของเมืองไชยา ซึ่งดูจากหลักฐานที่พบเป็นชุมชนดั้งเดิม เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตร ส่วนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมักตั้งอยู่ริมถนนและแหล่งน้ำหรือตั้งอยู่ตามพื้นที่ทำมาหากิน

ชนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ค่านิยม มีความเป็นอยู่แบบ
เครือญาติ มีบ้านอยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ของตนเอง และตามเส้นทางคมนาคม
มีงานบุญ งานประเพณีในหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือกันด้วยดี ค่านิยม ปัจจุบัน
ความเจริญได้เข้าสู่หมู่บ้าน จึงได้รับอิทธิพลจากสื่อต่างๆ ทำให้ค่านิยมและความเชื่อ
เก่าๆ เริ่มหมดไป

ปัญหาของชุมชน จำแนกตามด้านต่างๆ ดังนี้คือ ด้านกายภาพ
ได้แก่ 1) ดินเค็ม 2) ขาดน้ำทางการเกษตร 3) นาร้าง ด้านชีวภาพ ได้แก่ 1) ขาดพันธุ์
พืชพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพ 2) โรคระบาดในนาข้าว ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) รายได้
ไม่เพียงพอ 2) ราคาผลผลิตตกต่ำ, ปัจจัยการผลิตสูง 3) ขาดเครื่องมือทางการเกษตร
ด้านสังคม ได้แก่ 1) ขาดแรงงาน 2) ขาดความสามัคคี

3.3.3 บริบทชุมชนตำบลเวียง

3.3.3.1 สภาพที่ตั้งและอาณาเขต ที่ตั้งและอาณาเขตของตำบล
เวียง มีดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลตลาดไชยา และตำบลป่าเว

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเลม็ด และตำบลเสวียด อำเภอท่าฉาง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลตลาดไชยา และตำบลเลม็ด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลโมถ้าย

จำนวนประชากร มีครัวเรือน 992 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 3,202 คน
เป็นผู้ชาย 1,550 คน และผู้หญิง 1,652 คน มีรายละเอียดของครัวเรือนในแต่ละชุมชน
ดังตารางที่ 3.7

ตารางที่ 3.7 จำนวนประชากรและครัวเรือนของตำบลเวียง

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน		ชาย	หญิง	รวม
		ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนเกษตร			
1	บ้านเชิงหม้อ,บ้านท่าหูน, บ้านหนองแค,บ้านโค	325	300	437	479	916
2	บ้านหุน,บ้านเหมือง,บ้าน ดอนแดง	117	100	182	209	391
3	บ้านโพธิ์,บ้านโนไร่,บ้านป่า ยาง	213	200	342	368	715
4	บ้านพญา,ดอนพด,ดอนพด ล่าง	155	150	231	248	479
5	บ้านสมาชิก,ไนตรอ,บนเขา, ห้วยรัก	182	130	353	348	701
รวม		992	880	1,550	1,652	3,202

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3.3.3.2 สภาพด้านการเกษตร บริบทชุมชนตำบลเวียงมีสภาพด้านการเกษตรดังนี้

การใช้ที่ดิน ส่วนใหญ่ใช้ในการทำเกษตร รายละเอียดดังตาราง 3.8

ตารางที่ 3.8 การใช้ประโยชน์จากที่ดินของประชากรในตำบลเวียง

การใช้ประโยชน์จากที่ดิน	เปอร์เซ็นต์ (%)
ยางพารา	20
ปาล์มน้ำมัน	10
นาข้าว	60
ไม้ผล	10

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สิทธิในที่ดินทำกิน เกษตรกรมีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน 50% สปก. และ สค.1 อีก 50%

พื้นที่/สภาพการถือครองที่ดิน เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่มีเอกสารสิทธิ 70% และไม่มีเอกสารสิทธิ 30%

การสาธารณูปโภค ตำบลเวียงมีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน
ระบบการผลิต ส่วนใหญ่จะผลิตแบบต่างคนต่างทำ ระบบการรวมกลุ่มมีเพียง 10%

เทคโนโลยีการผลิต มีการใช้ปุ๋ยของเกษตรกรในตำบลเวียงทุกครัวเรือนและใช้กับพืชทุกชนิด แต่ยังไม่ถูกต้องตามอัตราส่วนทางราชการกำหนด เนื่องจากปุ๋ยมีราคาแพงเกษตรกรใช้ตามกำลังซื้อหา ในส่วนของการใช้สารเคมี เกษตรกรใช้กันอย่างกว้างขวาง ทั้งประเภทกำจัดวัชพืชและกำจัดแมลง เนื่องจากปัจจุบันโรคแมลงศัตรูพืชระบาดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในนาข้าว ตั้งแต่ปักดำจนถึงเก็บเกี่ยว

ปริมาณผลผลิต ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศแต่ละปี โดยเฉลี่ยดังนี้คือ ข้าวจำนวน 1,948 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 420 กิโลกรัม/ไร่ ยางพารา จำนวน 1,624 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 2.0 -2.25 กิโลกรัม/ไร่ ปาล์มน้ำมัน จำนวน 222 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.8 -2.50 ตัน/ไร่ ไม้ผล จำนวน 250 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยไม่คงที่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล

จำนวนแรงงาน แรงงานภาคเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน แรงงาน
จ้าง เฉลี่ย ครัวเรือนละ 2 คน

การใช้เทคโนโลยีในการผลิต ปัจจุบันไม่ใช้แรงงานสัตว์แต่ใช้
เครื่องจักรกลการเกษตร เกษตรกรใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในรูปแบบของการขนส่ง
การปรับพื้นที่ เช่น รถไถ (จ้าง) การใช้รถเกี่ยวข้าว (จ้าง) ปัจจัยการผลิต รูปแบบของ
ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช

รายได้รายจ่ายของครัวเรือน รายได้เฉลี่ย 25,000-35,000 บาท/
ครัวเรือน รายจ่ายเฉลี่ย 20,000 – 30,000 บาท/ครัวเรือน

เทคนิคและวิธีการผลิต ปัจจุบันเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารด้าน
วิชาการด้านการเกษตรมากขึ้น ทำให้การใช้สารเคมีมีแนวโน้มลดลงหันมาใช้รูปแบบ
การใช้สารสกัดชีวภาพ และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ วิธีการผลิตได้นำเทคโนโลยีแผนใหม่
มาใช้ เช่น การรู้จักใช้เครื่องมือในการตัดแต่งกิ่งพันธุ์ไม้ผล

ผลผลิตเฉลี่ย ราคา ต้นทุนการผลิตข้าว ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 420
กิโลกรัม/ไร่ ส่วนราคาขึ้นอยู่กับสภาวะการตลาดโดยมีต้นทุนการผลิตตั้งแต่
ค่าเตรียมดิน ค่าพันธุ์ข้าว ตลอดจนค่าเก็บเกี่ยว

การรวมกลุ่มเกษตรกรและเงินทุนของกลุ่ม ในพื้นที่ตำบลเวียง
มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ หลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน
เกษตรกร กลุ่มธรรมชาติ กลุ่มสหกรณ์ฯ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มลูกค้า
ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มสหกรณ์การเกษตร
กลุ่มผู้เลี้ยงโค กลุ่มไก่พื้นเมือง กลุ่มผู้ปลูกแตงโม กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นและ
รวมกลุ่มขายยาง กลุ่มผสมปุ๋ยเคมีใช้เอง

ด้าน การตลาด ตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่
ตลาดท้องถิ่น ตลาดในตัวอำเภอตลาดภายในจังหวัด

ภาวะหนี้สิน ส่วนใหญ่มาจากการเกษตร เช่น เพื่อปัจจัยการผลิต
การศึกษาของบุตร การดำรงชีวิต โดยจำแนกเป็นหนี้สินจากธนาคารเกษตรและ
สหกรณ์การเกษตร ประมาณ 70% และหนี้สินจากแหล่งอื่นๆ 30%

เส้นทางคมนาคม การคมนาคมตำบลเวียง มีถนนในหมู่บ้าน 2 สาย คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ทางหลวงแผ่นดินไชยา – ปากหมากสาย 41 และ 91 ถนนห้วยไผ่ – ท่าหัก

3.3.3.3 สภาพด้านสังคม

ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การกินอยู่ในตำบลเวียง ส่วนใหญ่ไม่คำนึงถึงโภชนาการ กินอยู่ตามอัตภาพตนเอง สุขภาพอนามัยไม่ค่อยมีปัญหา สภาพบ้านเรือนมั่นคงถาวร การจัดการในครอบครัวมีหัวหน้าครอบครัวเป็นบุคคลสำคัญในการทำกิจกรรมและตัดสินใจทั้งหมด

ชนบธรรมนิยมประเพณี ค่านิยม มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน ช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน เพราะเป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ ด้านค่านิยมยังยึดถือผู้ใหญ่เป็นหลัก และมีการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลของสื่อต่างๆ บ้างเล็กน้อย

ปัญหาของชุมชน จำแนกตามด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านกายภาพ ได้แก่ 1) ขาดน้ำอุปโภคบริโภคและเพื่อการเกษตร 2) ถนนชำรุด ด้านชีวภาพ ได้แก่ การขาดความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ๆ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ราคาผลผลิตตกต่ำ 2) มีรายได้น้อย 3) ขาดอาชีพเสริม ด้านสังคม ได้แก่ 1) ขาดความสามัคคีในชุมชน 2) ปัญหายาเสพติดระบาดรุนแรง

3.3.4 บริบทชุมชนตำบลทุ่ง

3.3.4.1 สภาพที่ตั้งและอาณาเขต ที่ตั้งและอาณาเขตของตำบลทุ่ง มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลตะกรบ
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลเสม็ด และตำบลตลาดไชยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลตะกรบและตำบลพุมเรียง
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลตลาดไชยา

จำนวนประชากร มีครัวเรือน 1,306 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 4,941 คน เป็นผู้ชาย 2,394 คน และผู้หญิง 2,547 คน มีรายละเอียดของครัวเรือนในแต่ละชุมชนดังตาราง 3.9

ตารางที่ 3.9 จำนวนครัวเรือนของประชากรในตำบลทุ่ง

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน		ชาย	หญิง	รวม
		ทั้งหมด	เกษตรกร			
1	ชนอน	256	168	349	431	780
2	ทุ่งนอก	78	62	49	169	318
3	วัดตะเคียน	167	130	297	323	620
4	คงคาชัย	214	180	403	424	827
5	ห้วยอน	140	96	270	283	553
6	นาแค	222	188	448	453	901
7	ยางยวน	140	112	267	259	526
8	คลองยวน	80	72	211	205	416
รวม		1,306	1,008	2,394	2,547	4,941

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3.3.4.2 สภาพด้านการเกษตร บริบทชุมชนตำบลทุ่งมีสภาพด้านการเกษตรดังนี้

การใช้ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ พื้นที่ในเขตตำบลทุ่ง ได้แบ่งประโยชน์การใช้ที่ดินในปัจจุบันรายละเอียดดังตารางที่ 3.10

ตารางที่ 3.10 ประเภทการใช้ที่ดินของประชากรในตำบลทุ่ง

ประเภทการใช้ที่ดิน	จำนวนพื้นที่	
	ไร่	ร้อยละ
1. พื้นที่เกษตรกรรม	21,054	82
- พื้นที่นา	10,593	41
- พื้นที่ยางพารา	2,498	9
- พื้นที่ปาล์มน้ำมัน	5,131	13
- ไม้ผล, ไม้ยืนต้น	1,805	7
- พื้นที่เกษตรอื่นๆ	1,880	12
2. พื้นที่ราบลุ่ม, พรุ	2,422	9
3. พื้นที่ป่าเลนน้ำเค็ม	1,727	7
4. ที่สาธารณอื่นๆ	549	2
พื้นที่รวมทั้งตำบล	25,752	

ที่มา : แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สิทธิในที่ดินทำกิน เกษตรกรมีเอกสิทธิ์ในที่ดินทำกิน 100% เกษตรกรส่วนใหญ่ถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 15-20 ไร่

พื้นที่/สภาพการถือครอง เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นของตนเอง มีเอกสารสิทธิในการถือครอง ครัวเรือนเกษตรกร 1,008 ครัวเรือน มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 21,054 ไร่ เฉลี่ยครัวเรือนละ 15-20 ไร่ ส่วนสภาพการถือครองที่ดิน มีที่ทำกินเป็นของตนเองร้อยละ 58 มีที่ดินทำกินเองและเช่าเพิ่มบางส่วนร้อยละ 32 ไม่มีที่ทำกินของตนเองต้องเช่าทั้งหมดร้อยละ 10

การสาธารณูปโภค มีประปาหมู่บ้านทั้งหมด 5 แห่ง ได้แก่ ประปาหมู่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านทุ่งนอก ประปาหมู่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านหวนอน ประปาหมู่บ้านหมู่ที่ 6 จำนวน 2 แห่งคือโรงเรียนบ้านนาแค และบ้านนาแค-อ่อนใจ และประปา

หมู่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านคอนเจดีย์ มีไฟฟ้าใช้ทั้งหมด 8 หมู่บ้าน มีโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 5 แห่ง

ระบบการผลิต ลักษณะส่วนใหญ่จะผลิตแบบต่างคนต่างทำ มีระบบรวมกลุ่ม 30%

เทคโนโลยีการผลิต ซึ่งได้แก่มีการใช้ปุ๋ยเคมี 90% มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช 20 % มีการใช้ปุ๋ยคอก, ปุ๋ยหมัก และสารปรับปรุงบำรุงดิน 40%

ปริมาณผลผลิต ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และสภาพภูมิอากาศ เช่น ข้าวจำนวน 6,065 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 540 ก.ก./ไร่ ยางพาราจำนวน 2,258 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 2.25 ก.ก./ไร่ ปาล์มน้ำมันจำนวน 3,384 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.5 ตัน/ไร่

จำนวนแรงงาน เป็นแรงงานภาคเกษตร ส่วนมากใช้แรงงานในครัวเรือนในการประกอบอาชีพเฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน ส่วนแรงงานจ้าง ส่วนใหญ่จ้างแรงงานในท้องถิ่น คิดค่าจ้างเป็นรายวัน และรายชั่วโมง จะจ้างแรงงานเป็นช่วงๆ ในฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต

การใช้เทคโนโลยีในการผลิต ปัจจุบันไม่ใช้แรงงานสัตว์แต่ใช้เครื่องจักรกลการเกษตร ใช้เครื่องจักรกลในรูปแบบของการขนส่ง การปรับพื้นที่ เช่น รถไถ การใช้รถเกี่ยวข้าว ปัจจัยการผลิต รูปแบบของปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช

รายได้รายจ่ายของครัวเรือน รายได้เฉลี่ย 25,000-30,000 บาท/ครัวเรือน รายจ่ายเฉลี่ย 30,000 บาท/ครัวเรือน

เทคนิคและวิธีการผลิต เกษตรกรได้ลดการใช้ปุ๋ยเคมี มาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักในการปรับปรุงบำรุงดิน ลดการใช้สารเคมี มาใช้สารสกัดพืชสมุนไพร และน้ำสกัดชีวภาพในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ผลผลิตเฉลี่ย ราคา ต้นทุนการผลิตข้าว ข้าวมีผลผลิตข้าวเฉลี่ย 540 กิโลกรัม/ไร่ ยางพารามีผลผลิตเฉลี่ย 2.25 กิโลกรัม/ไร่ และปาล์มน้ำมันมีผลผลิตเฉลี่ย 1.5 ตัน/ไร่

การรวมกลุ่มเกษตรกรและเงินทุนของกลุ่ม ในพื้นที่ตำบลตลาดไชยาไม่มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เนื่องจากพื้นที่ของตำบลตลาดไชยามีแนวโน้มจะอยู่ในความรับผิดชอบของเขตเทศบาลตำบลตลาดไชยา ปัจจุบันมีหมู่บ้านเข้าอยู่เป็นเขตเทศบาลแล้ว จำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1,4 และมีแหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตร ได้แก่ แหล่งเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สหกรณ์การเกษตรอำเภอไชยา และธนาคารพาณิชย์

ด้านการตลาด ตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ตลาดท้องถิ่น ตลาดในตัวอำเภอตลาดภายในจังหวัด

ภาวะหนี้สิน ส่วนใหญ่มาจากการเกษตร เช่น เพื่อปัจจัยการผลิต การศึกษาของบุตรการดำรงชีวิต โดยจำแนกเป็นหนี้สินจากเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ประมาณ 70% และหนี้สินจากแหล่งอื่นๆ 30%

เส้นทางคมนาคม ตำบลตลาดไชยา มีถนนสายหลักผ่าน 3 สาย คือ สายพุมเรียง-ถนนสาย 41 สายตลาดไชยา-ปากหมาก (4191) และสายท่าชนะ-สุราษฎร์ธานี

3.3.4.3 สภาพด้านสังคม

ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากรในตำบลทุ่งส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในตำบลตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และยังมีชนกลุ่มน้อยที่อพยพเข้ามาอยู่ในรุ่นหลังเป็นชาวไทยมุสลิม อาศัยอยู่ในเขตหมู่ที่ 8 ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือสุดของตำบล รูปแบบการตั้งถิ่นฐานการตั้งบ้านเรือนของประชากรส่วนใหญ่จะกระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมและตามเส้นทางคมนาคม

ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม มีความสัมพันธ์และความเป็นอยู่ผูกพันกันแบบเครือญาติ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันดี และพบปะกันในงานบุญประเพณีต่างๆ ในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

ปัญหาของชุมชน จำแนกตามด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านกายภาพ ได้แก่ 1) ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ 2)ขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 3) การคมนาคมไม่สะดวก ด้านชีวภาพ ได้แก่ 1) ขาดความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ 2) ศัตรูพืชระบาด

3) ขาดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพ 4) ขาดเครื่องจักรกลการเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ไม่มีตลาดชุมชน 2) ขาดเงินทุน ด้านสังคม ได้แก่ การขาดความร่วมมือในชุมชน

กล่าวโดยสรุป ไชยาเป็นเมืองสำคัญที่มีความเป็นมาทางประวัติ-ศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมศรีวิชัยมาจนถึงปัจจุบัน ไชยามีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 60 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 60,303.2 ไร่ อำเภอไชยาประกอบด้วย 9 ตำบลได้แก่ ตำบลตลาดไชยา ตำบลพุมเรียง ตำบลโมถ่าย ตำบลปากหมาก ตำบลทุ่ง ตำบลป่าเว ตำบลตะกรบ ตำบลเวียง และตำบลเลม็ด สภาพภูมิประเทศแบ่งได้ 3 ลักษณะได้แก่ พื้นที่ทางทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง มีภูเขาซับซ้อนลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก ได้แก่ พื้นที่ตำบลปากหมาก ตำบลโมถ่าย และตำบลป่าเวบางส่วน สภาพของดินดี ความอุดมสมบูรณ์สูง มีความเหมาะสมในการปลูกยางพารา และไม้ผล พื้นที่ส่วนกลางเป็นที่ราบ ได้แก่บริเวณตำบลป่าเวบางส่วน ตำบลเวียง ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยาและตำบลตะกรบบางส่วน เหมาะแก่การทำนาปลูกผัก และไม้ผลบางชนิด พื้นที่ทางทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ราบต่ำสภาพดินเป็นดินร่วนถึงดินทราย ได้แก่ ตำบลตะกรบบางส่วน ตำบลพุมเรียง และตำบลเลม็ดบางส่วน เหมาะแก่การประมง ปลูกมะพร้าวและมะม่วงหิมพานต์ อำเภอไชยามีประชากรจำนวน 44,843 คน เป็นชาย 22070 คน หญิง 22,733 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

“ทุ่งไชยา” ใช้เรียกพื้นที่บริเวณที่ราบขนาดใหญ่ในอดีต มีอาณาบริเวณพื้นที่ในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ตำบลตลาดไชยา บางส่วนของตำบลทุ่งได้แก่ บ้านท่าโพธิ์ บ้านสาร บางส่วนของตำบลเลม็ด ได้แก่ บ้านโคกหม้อ บ้านเลม็ด บ้านปากท่อและบ้านหัวงัว รวมทั้งบางส่วนของตำบลเวียง ทุ่งไชยาเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนา ปี มีคลองไชยาไหลผ่านตั้งแต่วัดพระบรมธาตุไชยา บ้านเวียงตลาดไชยา บ้านโคกหม้อ บ้านเลม็ด บ้านปากท่อไปออกทะเลที่ปากน้ำไชยา ในอดีต ทุ่งไชยาเป็นแหล่งปลูกข้าวขนาดใหญ่ของภาคใต้ตอน พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันมากที่สุด

ทุ่งไชยาคือพันธุ์ข้าวหอมไชยา รองลงไปเป็นข้าวจันทบูรณ์ ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์หนักทั้งสองพันธุ์ปลูกได้เพียงปีละครั้ง พันธุ์ข้าวที่มีชื่อเสียงมากคือข้าวหอม ไชยา

บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยาซึ่งเป็นที่ราบครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลตลาดไชยา ตำบลเวียง ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยานั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก

บทที่ 4

วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นข้อค้นพบในมิติต่างๆ ตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

4.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตชาวนา

บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา มีปัจจัย (factors) หลายอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กัน ทำให้วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลให้ชาวนาต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความซับซ้อน ซึ่งมีความต่างและความเหมือนตามลักษณะเฉพาะของบริบทชุมชนแต่ละแห่ง ทั้งนี้ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา สรุปได้ดังนี้

4.1.1 การใช้ที่ดิน ที่ดินบริเวณทุ่งไชยาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเปลี่ยนไป กล่าวคือ พื้นเพดั้งเดิมส่วนใหญ่ที่ดินเป็นที่ราบลุ่มเหมาะกับการทำนาเพียงอย่างเดียว สภาพจึงเป็นทุ่งนากว้างใหญ่เขียวขจี มีครอบครัวชาวนากลุ่มเล็กๆ เข้ามาบุกเบิกและจับจองพื้นที่โดยไม่มีการซื้อขาย ครอบครัวหนึ่งๆ จะจับจองพื้นที่ ที่เห็นว่าเหมาะสม อยู่ใกล้บ้านและไปมาสะดวก แต่ละครอบครัวมักจับจองตั้งแต่ 20 – 30 ไร่ แต่จะทำนาเพียง 5 – 10 ไร่ “สมัยก่อนจองกันหามีการซื้อขายไม่ แล้วก็บุกเบิกใช้จอบฟันให้เป็นนา เบิกขยายไปเรื่อยๆ ตามฤดูทำนา ทำนาได้มากไม่ เพราะรบุกเบิกลำบาก” (ทอง วัฒนบุญ, ล้ำ ศักดา, เหี้ยม ถึงแก้ว, สัมภาษณ์) การทำนาก็เพื่อให้มีข้าวกินตลอดปี ต่อมาเมื่อสมาชิกและครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นการขยายพื้นที่ทำนาก็เพิ่มมากขึ้นด้วย บางครอบครัวที่มีที่ดินไม่เพียงพอในการทำนา ทำให้มีการซื้อขายที่ดินเพื่อการทำนาเพิ่มขึ้น ในขณะที่ที่ดินมีราคาถูก และที่ดินเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างยิ่งของเกษตรกรในยุคเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นครอบครัวชาวนาขยายเป็นหมู่บ้านชาวนา ความต้องการใช้พื้นที่สำหรับการ

ทำนาถูกใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนที่เพิ่มมากขึ้น เช่น หากสภาพพื้นดินสูงขึ้นก็จะมีการสร้างอาคารบ้านเรือนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ท้องที่นา

บางส่วนยังถูกใช้ทำเส้นทางคมนาคม ตามนโยบายการพัฒนาของรัฐเพื่อสร้างความเจริญสู่ชุมชน “แต่ก่อนไม่ใช่มีถนน เดินกันบนหัวนานี้แหละ ปนกับฝูงควาย พอฝนตกทางเป็นเทือก” (ลำ คักดา, ทอง วัฒนุณย์, เหียง ถึงแก้ว, สัมภาษณ์.) จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวทำให้เห็นภาพของเส้นทางคมนาคมในอดีตซึ่งนอกจากจะไม่มีถนนหนทางแล้วการเดินทางไปมาหาสู่กันลำบากมาก ต่อมาชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มสร้างเส้นทางโดยการร่วมกันขุดดินถมเส้นทางเดินดังกล่าวให้สูงขึ้น มีสภาพเป็นถนนดิน มีความสะดวกในการเดินทางมากกว่าเดิม จนพัฒนาเป็นถนนลูกรัง และถนนบางสายพัฒนาเป็นถนนคอนกรีตในปัจจุบัน นายลำ คักดา อดีตเคยทำนาและเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนัน กล่าวถึงการเป็นแกนนำการรวบรวมผู้คนในท้องถิ่นร่วมกันทำถนนดิน หลายเส้นทางในอดีตว่า “ร่วมกันหลายคนขุดดินถมทางเดินที่ไต่อยู่เป็นประจำให้สูงขึ้นกลายเป็นถนน” (ลำ คักดา, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2549) การทำถนนหลายสายหลายเส้นทางเพื่อความสะดวก รวดเร็วในการเดินทางติดต่อของผู้คน เป็นการเบียดบังพื้นที่ดั้งเดิม ที่ใช้ในการทำนาในอดีตนั่นเอง การใช้พื้นที่สร้างที่อยู่อาศัย สร้างถนนหนทาง เพื่อให้การเดินทางสะดวกและรวดเร็วขึ้น เพื่อให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งการใช้พื้นที่ทำให้ชาวนาบริเวณทุ่งไชยาปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากที่ดินซึ่งเคยใช้ทำนาไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น อาทิ สร้างที่อยู่อาศัย อาคารบ้านเรือน ทำการเกษตรโดยปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ยางพารา ปาล์ม และนอกจากนี้ยังใช้เลี้ยงสัตว์อีกด้วย

ความเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินบริเวณทุ่งไชยาเป็นปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ชัดมากในปัจจุบัน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของผู้วิจัยพบว่าพื้นที่นาส่วนใหญ่ถูกปรับเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเดิมมีปลูกเพียง 5-6 ราย จากการสัมภาษณ์พบว่าเพิ่งจะมีการเร่งปลูกกันมากใน 2-3 ปีที่ผ่านมา (ลิขิต เรืองศรี, จำรัส เรืองสวัสดิ์, ธรรมบุญ เชื้อบ่อคา, บันลือ คชเวช, จอน พัฒนา, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การใช้ทุ่งนาเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์(วัว) แทนการทำนาของกลุ่มชาวนามุสลิมบริเวณบ้านโตะเจ้าก็น่าสนใจ บ้านโตะเจ้าเป็นชุมชนมุสลิมกลุ่มเดียวกับ

บ้านสงขลาซึ่งอยู่ใกล้กัน ชุมชนดั้งเดิมทำนาเช่นเดียวกัน นอกจากทำนาแล้วยังเป็นชุมชนที่ฆ่าแหละเนื้อส่งขายแหล่งใหญ่ ในปัจจุบันทุ่งนาบางส่วนไม่ได้ใช้ทำนา แต่ใช้เลี้ยงวัวแทน อะไรเป็นปัจจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินบริเวณดังกล่าว คำตอบที่ได้รับ “น้ำไม่พอทำนา ชาวกราคาถูก เลี้ยงวัวขาย ได้ราคาดีกว่า” (ด้าโหด ร่าหมาน, อุหมาด โฟเมือง, อาลี ร่าหมาน, สวัสดิ์ ฎูรฎูเียะ, สัมภาษณ์) ทุ่งนาจึงแปรสภาพเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ไปโดยปริยาย แต่อย่างไรก็ตาม ครอบครัวชาวมุสลิมส่วนใหญ่ก็ยังปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน

จากสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และความไม่สมดุลของธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมจากกาลเวลาที่ผ่านไป ทำให้ที่ดินบางพื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่เหมาะที่จะทำนาหรือปลูกข้าวอีกต่อไป ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเป็นอย่างยิ่ง

4.1.2 แหล่งน้ำ แหล่งน้ำเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไชยา หรือกล่าวได้ว่าแหล่งน้ำเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ในอดีตชาวนาได้ใช้แหล่งน้ำจากธรรมชาติในการทำนา ได้แก่ คลองไชยา คลองท่าตีน คลองตะเคียน คลองตะโหนดการ้องและแหล่งน้ำจากโครงการฝายคลองไชยา ซึ่งต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติ ฝนตกตามฤดูกาลน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ในปัจจุบันฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไปกลับกลายเป็นข้อจำกัด ฝนไม่ตกตามฤดูกาล หรือปริมาณน้ำฝนมีน้อย ไม่มีน้ำตามฤดูกาลเหมือนในอดีต จากการสัมภาษณ์พูดคุยชาวนาแทบทุกคนได้สะท้อนความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำที่ใช้ทำนาในอดีตกับปัจจุบันว่า “น้ำท่าสมัยก่อนสมบูรณ์ เดือนหกเริ่มทำนาได้แล้ว ในคลองน้ำเต็ม เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสองน้ำเต็มชาวไปหมดต้องพายเรือ แต่เดี๋ยวนี้บางปีเดือนสิบแล้วยังไม่มีน้ำ บางปีได้คำพอเดือนสิบเอ็ดสิบสองแล้งข้าวลิบหมด ในคลองเดี๋ยวนี้ไม่มีน้ำ ...” (บุญหลบ ชูวิชัย, บูกาศ ร่าหมาน, เพ็ญศรี เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์) ในขณะที่การสร้างโครงการฝายคลองไชยาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำ แต่ในทางกลับกัน ชาวนา

บริเวณทุ่งไผ่ยากลับไม่ได้ใช้บริการน้ำจากชลประทานคลองไผ่ เนื่องจากสภาพพื้นที่อยู่ห่างจากต้นน้ำ ทำให้น้ำไปไม่ถึงจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวนาหลายๆ คน ได้กล่าว

ถึงเรื่องปัญหาการใช้น้ำจากชลประทานคลองไผ่ไม่เพียงพอต่อการทำนาว่า “อยู่ปลายน้ำ น้ำไม่พอ น้ำหมดแล้วกว่าจะมาถึงเรา ชลประทานคลองไผ่ก็ช่วยอะไรไม่ได้” (เนื่อม ชูณรงค์, น้อม จิวสุวรรณ, ทอง วัฒนบุญ, จิรศักดิ์ น้อยดี, สัมภาษณ์) อีกทัศนะหนึ่งชาวนาคิดว่าที่ทำให้ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนา กล่าวคือ การลอกคลองตามนโยบายการพัฒนาชุมชน ชาวนาบางคนมองในมุมกลับ นอกจากทำลายสภาพคลองคุดเคี้ยวโดยธรรมชาติน้ำค่อยๆ ไหลกลับ ทำให้น้ำไหลลงทะเลได้สะดวกกว่าไหลเข้าทุ่งนาเพื่อหล่อเลี้ยงต้นข้าวและชาวนา สัตว์น้ำ กุ้งหอย ปู ปลาตามลำคลองก็ไม่มีที่กำบังยึดเกาะก็ไหลตามน้ำลงทะเลไปด้วย สามารถกล่าวได้ว่าแหล่งน้ำซึ่งเป็นปัจจัยหลักของชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวนาได้ไม่น้อยไปกว่าปัจจัยอื่นๆ

ภาพที่ 4.1 การส่งน้ำจากชลประทานคลองไผ่

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

4.1.3 ทุน เนื่องจากชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยาในอดีตทำนาเพื่อบริโภคภายในครอบครัวเป็นเป้าหมายหลักในการผลิต ดังนั้นทุนที่ใช้ทำนาแบบดั้งเดิมจะเป็นการใช้แรงงานคน วัว ควาย คันไถ คราด ยุงข้าวและปุ๋ยคอก ที่ได้จากมูลควายเป็นหลัก ซึ่งไม่ต้องใช้ทุนอย่างอื่นนอกจากแรงงาน "สมัยก่อนทำนาทุกปีไม่ใช่ต้องซื้ออะไรตอนนี้ต้องซื้อทั้งนั้นลงทุนมาก" (นางเหียง ถึงแก้ว, นายล้ำ ศักดา, นางบุญหลบ ชูวิชัย, นายทอง วัฒนบุญ, สัมภาษณ์) ในการทำนาหรือทุกขั้นตอนในการทำนา ชาวนาไม่มีความจำเป็นที่ต้องใช้ทุนจากแหล่งทุนภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแทบไม่ต้องใช้เงิน ในการลงทุนทำนาเลย ตั้งแต่การเตรียมดิน ใช้ควายไถนา การถอนกล้า การดำนา ตลอดจนการเก็บเกี่ยว จะไม่มีการจ้าง จากการสัมภาษณ์ครอบครัวชาวนา เพื่อย้อนอดีตการทำนาว่าต้องลงทุนอะไรบ้าง แทบทุกครอบครัวพยายามครุ่นคิดอยู่พักใหญ่แล้วบอกกับผู้วิจัยว่า "นี่ก็ไม่ออกว่าต้องใช้อะไรมั้ง ดูเหมือนจะไม่มี ตั้งแต่ไถจนถึงเกี่ยวข้าวไม่เห็นต้องใช้เงินเลยใช้แรงงานในครัวเรือนและขอแรงกัน" (วาสนา ชิตไทย, เจือ - สีขาว, น้อม จิว สุวรรณ, วรรณะ ชูวิชัย, เหียง ถึงแก้ว, สัมภาษณ์) แต่เมื่อถามถึงการลงทุนในการทำนาคู่ปัจจุบัน ชาวนาจึงตอบแทบไม่ต้องคิดในลักษณะคล้ายๆ กันว่าการลงทุนสูงมาก "ลงทุนสูงต้องจ้างตั้งแต่การไถ การดำ จนถึงการเก็บเกี่ยวนั่นแหละ ทั้งปุ๋ย ทั้งยา ไร่ยาสารพัด" (เลิศ เรื่องศรี, มานิช เพชรน้อย, ลิขิต เรื่องศรี, วอหนิ ร่าหมาน, บาหลี หัสโล, จอน พัฒนา, จิรศักดิ์ น้อยดี, นิกร ไม้หนู, สัมภาษณ์) จากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า การใช้ทุนในการทำนาเมื่อเปรียบเทียบระหว่างวิถีชีวิตชาวนาดั้งเดิมกับการทำนาในปัจจุบันต่างกันโดยสิ้นเชิง วิถีชาวนาดั้งเดิมแต่ละครอบครัวพึ่งตนเองได้และร้อยรัดความสัมพันธ์ในชุมชนด้วยทุนที่มีมูลค่าแต่ไม่ใช่ราคานั้นก็คือแรงงานผ่านการ "ขอแรง" ด้วยความเอื้ออาทร ทำให้วิถีชาวนามีศักยภาพ

แต่ในปัจจุบันวิถีของชาวนากำลังอยู่ในสภาวะที่ลำบากในการแทรกเข้ามาของระบบทุนในชนบท ระบบทุนแบบใหม่ที่ยึดเงินตราเป็นสำคัญได้เข้ามาต่อติดกับวิถีชีวิตของชาวนา กล่าวคือทุกขั้นตอนของการทำนามีการใช้แหล่งทุนจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน ซึ่งในปัจจุบันต้องใช้รถไถนา การซื้อพันธุ์ข้าว การดำนา การซื้อปุ๋ย การซื้อยากำจัดศัตรูพืช การจ้างเก็บเกี่ยว เป็นต้น

4.1.4 แรงงาน เป็นปัจจัยสำคัญของวิถีชาวนาซึ่งชาวนาตระหนักดีว่าการทำนาเป็นงานหนัก หรือกล่าวได้ว่าเป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน นอกจากนี้การใช้แรงงาน

ในการทำนายังเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่นๆ ในอดีตการใช้แรงงานในการทำนาจะใช้แรงงานเฉพาะของคนในครอบครัวนอกจากนี้อาจมีแรงงานจากญาติหรือ เพื่อนบ้านในละแวกบ้านเดียวกัน เรียกได้ว่าทุกคนในครอบครัวต่างก็มีหน้าที่ในการทำนาทุกคน “คนสมัยก่อนเขาวางเงื่อนไขว่าก่อนไปโรงเรียนต้องตื่นเข้ามิดไปถอนกล้า 30 กำแล้วมาอาบน้ำไปโรงเรียน” (ทอง วัฒนบุญ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2549) เป็นคำบอกเล่าของครูทองซึ่งเป็นอดีตครูแต่ก็สอนบุตรให้รู้จักทำนาไปด้วยทำให้มองเห็นการใช้แรงงานของคนในครอบครัวและชีวิตการเป็นนักเรียนที่มีผู้ปกครองทำนาและสามารถมองเห็นปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวอีกมิติหนึ่ง ทุกขั้นตอนของการทำนาต้องใช้แรงงานยายเหียง ถึงแก้ว อายุ 87 ปี ได้ย้อนอดีตให้ฟังว่า “แต่ก่อนสัก 40 ปีที่ผ่านมายายก็ซ่อมข้าวกินเอง” ซึ่งเป็นการย้อนอดีตให้เห็นว่าทุกขั้นตอนของการทำนามีการใช้แรงงานในครอบครัวไม่เว้นแม้กระทั่งข้าวสารที่จะบริโภค แม้กระทั่งในตอนกลางคืนก็สามารถทำงานได้ เช่น การ ถอนกล้าในตอนกลางคืน “กลางคืนพอเดือนแจ่มก็ถอนกล้าได้” (เหียง ถึงแก้ว, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2549) ในเรื่องการใช้แรงงานในการทำนา นายจอนได้กล่าวเป็นสำนวนอย่างคล้องจองว่า “เมื่อก่อนย้อนหลังไป 50 ปี เรี่ยวแรงมีน้ำหนองคล่อง” และเปรียบเทียบให้เห็นกับสภาพในปัจจุบันว่า “พอมาทู่วันนี้ ระยะ 30 ปี น้ำไม่คล่อง คนที่ทำไม่มีแรง” (จอน พัฒนา, สัมภาษณ์ 14 มีนาคม 2549) นอกจากนี้คุณยายบุญหลบ ชูวิชัยได้ยืนยันการใช้แรงงานในการทำนาด้วยภาษาถิ่นว่า “ไม่ได้จ้างเลย ทำเองหมดทุกอย่าง” และคุณยายนันทาได้ยืนยันการใช้แรงงานความว่า “เวลานวดข้าวต้องใช้ควายเหยียบ (นันทา คชเวช, สัมภาษณ์ 21 มีนาคม 2549) ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่าในอดีตการใช้แรงงานในการทำนามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้แรงงานของตนเอง กล่าวคือ แรงงานจากบุคคลในครอบครัวที่แบ่งภาระหน้าที่และช่วยเหลือกัน ตั้งแต่เตรียมพันธุ์ข้าว การเตรียมเครื่องมือทำนา การเตรียมพื้นที่ (นา) การเพาะกล้า การปักดำ การบำรุงและดูแลต้นข้าว การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว การฝัดข้าว การตำข้าวและสีข้าวและในขั้นตอนการเตรียมพื้นที่ (นา)

นอกจากการใช้แรงงานคนแล้วยังต้องใช้แรงงานสัตว์ซึ่งเลี้ยงไว้เอง โดยไม่มีการจ้างแต่อย่างใด

ต่อมาด้วยสภาพความเจริญของสังคมและพัฒนาการด้านเทคโนโลยีได้ขับเคลื่อนเข้ามาอย่างรวดเร็ว จนทำให้สภาพการใช้แรงงานของคนและสัตว์ภายในครอบครัวในการทำนาเกือบจะไม่หลงเหลืออยู่เลยในปัจจุบัน ซึ่งพบเห็นแต่การใช้เทคโนโลยีหรือที่เรียกว่าเครื่องทุ่นแรงแทนการใช้แรงงานคนและสัตว์ในการทำนา "เดี๋ยวนี้เขาใช้เครื่องทุ่นแรงกันหมดแล้ว ตั้งแต่ไถจนถึงเกี่ยวนวด ถ้าไม่มีเครื่องเองก็จ้างเอา" (ชัด อินทรภักดี, น้อม จิวสุวรรณ, บุญหลบ ชูวิชัย, ล้ำ ศักดา, มานิช เพชรน้อย, อาลี ร่าหมาน, สวีอี ฤทธิเดช, สัมภาษณ์)

4.1.5 ความเชื่อและค่านิยม วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งใหญาดั้งเดิมจะมีพิธีกรรมตลอดทุกขั้นตอนของการทำนา ด้วยความเชื่อในเรื่องความเป็นสิริมงคล เช่น ต้องเลือกวันสำหรับไถนา แรกดำนา หรือฤกษ์การเก็บเกี่ยว มีการทำพิธีบูชาพระแม่โพสพ ซึ่งนับถือเป็นผู้มีพระคุณ"สมัยก่อนเขาจะถือฤกษ์กันมากทั้งแรกไถ แรกดำ เก็บเกี่ยว ทำพิธีบูชาแม่โพสพ แม้กระทั่งการเอาข้าวยุ่งฉาง เขาถือวันพระเขาจะไม่เอาข้าวออกจากยุ่งฉาง ไม่ขายข้าว ไม่เอามานวด...แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่ค่อยถืออะไร เอาความสะดวกมากกว่า" เขียง ถึงแก้ว, บุญหลบ ชูวิชัย, ทอง วัฒนบุญ, วรณะ ชูวิชัย, สัมภาษณ์) แม้กระทั่งควายชาวนายังถือเป็นบุญคุณที่ทำให้ชาวนามีข้าวกิน ข้อความจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่มีอยู่ในวิถีของชาวนา และยังสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาน้อยลงหรือแทบหมดไป ยึดถือความสะดวกเป็นสำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงขวัญ กำลังใจและความเป็นสิริมงคลเหมือนอดีต

ภาพที่ 4.2 หัวกะโหลกควายบนกองข้าวในยั้งฉาง

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

นอกจากนี้การส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนหนังสือเป็นค่านิยมสมัยใหม่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนา กล่าวคือการส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนหนังสือ สูงๆ มีงานทำดีๆ ไม่ต้องกลับมาทำงานเหมือนพ่อแม่ซึ่งลำบากต้องใช้แรงงาน การรับราชการจึงเป็นค่านิยมที่พึงปรารถนาของผู้ปกครองที่อยากให้บุตรหลานเป็น “เจ้าคนนายคน” ไม่ต้องทำนาเหมือนบรรพบุรุษ ลูกหลานชาวนาจึงเข้าสู่ระบบโรงเรียน เรียนจบแล้วก็ไม่กลับมาทำนา ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาอาชีพการรับราชการชะลอตัวลงอันเนื่องมาจากตำแหน่งราชการถึงจุดอิ่มตัว หลังทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา (สงบ สงเมือง 2546 : 230) แต่การศึกษาเล่าเรียนสูงๆ ของคนในหมู่บ้านก็ยังดำเนินอยู่และเมื่อภาคราชการอิ่มตัวก็แสวงหาอาชีพอื่นๆ เช่น งานบริษัท ทำเพื่อรับเงินค่าจ้างรายเดือน เยาวชนยุคหลังๆ จึงออกจากหมู่บ้านเข้าสู่เมืองและไม่กลับสู่บ้านเกิด การส่งบุตรหลานสู่ระบบการศึกษาสูงๆ กล่าวได้ว่าเป็นค่านิยมที่ส่งผลต่ออาชีพทำนาอีกมิติหนึ่ง เพราะขาดแรงงานในการทำนาและขาดการสืบทอดอาชีพ นอกจากนี้การเข้าสู่ระบบโรงเรียน มีภาระในการเรียนหนังสือในเวลากลางวัน ทำให้คนรุ่นใหม่ขาดโอกาสในการฝึกทักษะการทำนา ทำให้ไม่มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำนา ทั้งการไถ การหว่าน การเก็บเกี่ยวหรือทำให้คนรุ่นใหม่ห่างเหินวิถีชีวิตชาวนาไป

โดยปริยาย ความเข้มข้มในอาชีพจึงค่อยๆ หายไปในแต่ละรุ่น จนแทบไม่มีผู้สืบทอดวิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิมเห็นอีกเลย

อีกคำนิยามหนึ่งซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นคำนิยามที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเช่นเดียวกันกล่าวคือ คำนิยามในการทำงานในเมือง การนิยามทำงานในตัวเมืองนอกจากพวกจบการศึกษาสูงๆ ที่ละทิ้งถิ่นฐานแล้ว บุตรหลานชาวนา ระดับล่างที่จบการศึกษาในหมู่บ้านเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ ชั้นมัธยมปีที่ 3 ก็มักนิยามทำงานรับจ้างในโรงงานในเมือง “เด็กเดี๋ยวนี้นั้นไม่ทำแล้วนาไปทำงานโรงงานกันหมด” (จำรัส เรืองสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2549) นายจำรัส เรืองสวัสดิ์ผู้ใหญ่วัย 4 ตำบลทุ่ง อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชนคนรุ่นหลัง ที่เข้ามาทำงานในเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตลาดบ้านดอนและโรงงานในอำเภอพุนพิน ไม่ได้สืบทอดอาชีพการทำนาตามพ่อแม่ ปรากฏการณ์ในท้องถิ่นบริเวณทุ่งไชยาที่คนในวัยแรงงานรุ่นใหม่ทิ้งอาชีพทำนาเข้าไปหาอาชีพทำในเมืองมีแทบทุกครัวเรือน โดยจะมีรถจากโรงงานหรือบริษัทในตลาดบ้านดอนหรือในอำเภอพุนพินเข้าไปรับถึงหมู่บ้านในตอนเช้าและมีรถบริการส่งกลับในตอนเย็น “มาดูลูกตอนเช้าๆ รถมาจอดรอรับบนถนน เดินขึ้นรถเป็นแถว”(แหล่งเดิม.) และจากคำบอกเล่าของอีกหลายๆ คนในวงสนทนา ซึ่งพูดเป็นเสียงเดียวกันเกี่ยวกับคำนิยามของเด็กรุ่นใหม่คำบอกเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงคำนิยามของการไปทำงานในตัวเมืองได้เป็นอย่างดีและเป็นคำบอกเล่าที่สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของแรงงานคนสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อการทำนาในปัจจุบัน

นอกจากนี้เยาวชนในยุคปัจจุบันชอบความสะดวกสบายไม่มีความอดทนเพียงพอต่อการประกอบอาชีพทำนา ที่ต้องทำงานกลางแดดกลางฝน หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน “เด็กเดี๋ยวนี้นั้นหาเอาหม้อทำนา มันร้อนถูกแดดตัวดำ อยู่กับซีโคลน มันยอมเข้าเมืองทำงานโรงงานดีกว่าทำในร่ม ทำงานเป็นเวลา ทั้งๆ ที่เงินเดือนไม่ไช่มากมาย แต่มันสบาย” (ทอง วัฒนบุญย์, สัมภาษณ์) คำกล่าวของนายทอง วัฒนบุญย์ อดีตครูใหญ่ผู้คลุกคลีกับเยาวชนสะท้อนให้เห็นถึงคำนิยามของเยาวชนในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าบริบทของปัจจัยที่ส่งผลเกี่ยวข้องให้วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเปลี่ยนแปลงไปนั้นมืออยู่หลายปัจจัย ทั้งปัจจัยของการใช้ที่ดิน แหล่งน้ำ ทุนแรงงาน และค่านิยม ล้วนส่งผลทำให้ชาวนาต้องปรับตัว ในด้านต่างๆ เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมหรือชุมชนที่เปลี่ยนแปลงได้

4.2 วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยหลายอย่าง และยังมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาตลอดจนการปรับตัวตามมิติเวลา

4.2.1 วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิม

วิถีชีวิตของชาวนาแบบดั้งเดิม มีลักษณะวิถีชีวิตแบบพอเพียง การทำนาเป็นไปเพื่อการยังชีพ หรือเป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง (Self Sufficient) มีลักษณะการผลิตแบบยังชีพ (Subsistence) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.2527 : 19) การทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในชุมชน ลักษณะวิถีชีวิตของชาวนาแบบดั้งเดิมดำรงอยู่ก่อน พ.ศ. 2504 ซึ่งรัฐยังไม่ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจในการพัฒนาประเทศ การผลิตในแทบทุกส่วนจึงเป็นไปเพื่อการดำรงชีพ การทำนาจึงเป็นอาชีพยุคแรกๆ ที่ผู้คนในชุมชนได้สัมผัส

ในบริเวณทุ่งไชยามีการทำนากันทุกครัวเรือน หลักฐานผ่านการบอกเล่าของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยมีคำยืนยันผ่านอดีตในหลายๆ ประโยคว่า “ทำกันทุกบ้าน ทำทั้งเพ ไม่มีครัวไหนไม่ทำนา” (เหียง ถึงแก้ว, เจือ สีขาว, ลำ คักดา, สัมภาษณ์) “ทำนาตั้งแต่เด็กๆ มีควายฝูงเหยียบนา” (ลำ คักดา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2549) แม้กระทั่งอาชีพรับราชการก็ทำนาควบคู่กันไปกับการรับราชการ เมื่อถามว่าเป็นข้าราชการแล้วไม่เห็นความจำเป็นจะต้องทำนา ข้าราชการครูอย่างครูทอง วัฒนบุญ ซึ่งเป็นอดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดจาย ตำบลเมลิ็ดได้ย้อนอดีตว่า “ถึงรับราชการก็ต้องทำนา เพราะต้องกินข้าว จึงทำกันทุกบ้าน” (ทอง วัฒนบุญ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2548) การมีข้าวกินแสดงถึงความบริบูรณ์ของครอบครัว ครอบครัวใดไม่มีข้าวกิน หรือมีข้าวไม่พอกินตลอดปีแสดงถึงความยากจนขั้นแค้น “บ้านไหนไม่มีข้าวกิน หรือมีกินไม่พอ ถือว่าแย่ เพื่อนจะดูถูก

แสดงว่าเกียจคร้าน" (จาร์ส เรื่องสวัสดี,บุญหลบ ชูวิชัย,สุวรรณ ทองสร้าง,สัมภาษณ์) หรือ "ไม่ทำนาแล้วจะกินอะไร หากมีใครซื้อข้าวสมัยก่อนเสียชื่อ" (ลำ คักดา,

สัมภาษณ์,3 มีนาคม 2549) จากคำบอกเล่าที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการทำนา การทำนาเป็นหน้าที่และวิถีชีวิตของผู้คนที่ทำนากันทุกครัวเรือน และยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมที่ดีของการทำนาและมีข้าวกิน เป็นศักดิ์ศรีของชาวนาในการปลูกข้าวเลี้ยงคนในครอบครัว ซึ่งนับเป็นคุณค่าในตัวตนของชาวนา หากครอบครัวได้ซื้อข้าวบริโภคจะได้รับการดูแลจากสมาชิกในชุมชน วิธีคิดดังกล่าวทำให้ครอบครัวชาวนามีความมั่นคงและเข้มแข็ง ไม่เฉพาะในครอบครัวแต่สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน จะรวมกันฉีกกำลังในอาชีพทำนาคำรงอยู่อย่างสำคัญ ซึ่งต่างจากค่านิยมในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ไม่ได้รู้สึกกับการซื้อข้าวเพื่อบริโภค "เดี๋ยวนี้ซื้อสารกินเกือบทุกบ้าน" (ทอง วัฒนบุญ,เหียง ถึงเจริญ,จาร์ส เรื่องสวัสดี,อาลี ร่าหมาน,สัมภาษณ์.) หากถามคน ยุคใหม่เกี่ยวกับการซื้อข้าวสารบริโภค พบว่าได้คำตอบที่บ่งบอกถึงความรู้สึกว่า "ไม่ได้รู้สึกอะไร เมื่อส่วนมากซื้อกินกันทั้งนั้นเดี๋ยวนี้" (มนตรี น้อยดี, สมนึก ปานน้อย, วัลย์พร เชื้อบ่อคา, สัมภาษณ์) จากคำตอบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความคิดและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวนา

วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิมชาวนาแทบไม่ต้องปรับตัวหากแต่เป็นไปโดยกลไกของธรรมชาติที่สมดุล ยังไม่มีความซับซ้อนหรือยังไม่มีการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องวิถีชีวิตชาวนาจะผูกพันอยู่กับการผลิตวิถีการทำนาแบบดั้งเดิม และการดำรงชีพแบบพอเพียงผ่านกระบวนการทำนาดังนี้

การเตรียมดิน เป็นการเตรียมแปลงนาเพื่อปลูกข้าวจะเริ่มในเดือนหกซึ่งเป็นฤดูกาลทำนา โดยใช้น้ำฝนจากธรรมชาติ เรียกกันว่าการทำนาปี หรือ "นาหัวหยาม" (บุญหลบ ชูวิชัย,เจือ สีขาว,สัมภาษณ์.) โดยใช้ควายไถนาจำนวน 2 ตัว ต่อมาปรับกระบวนการไถนาจนเหลือควายตัวเดียวสำหรับการไถนา ด้วยเหตุผลเพื่อลดภาระในการดูแลหรือเลี้ยงควาย จากการสนทนากลุ่มเรื่องการไถนา ชาวนาจะไถ 3 ครั้ง ครั้งแรกไถตะ ครั้งที่สองไถแปร ครั้งสุดท้ายไถคราดหรือทำเทือก (สุวรรณ ทองสร้าง,น้อม จิวสุวรรณ,สัมภาษณ์) นอกจากใช้ควายไถนาเพื่อทำเทือกแล้ว ในกรณีที่มีที่นา

หรือที่นาบางแห่งมีหญ้ารก การไถด้วยควายทำได้ลำบาก ก็จะนิยมใช้ควายผูกเหยียบนาเพื่อให้เป็นเทือก โดยการไล่ต้อนให้ฝูงควายเหยียบย่ำบนผืนนาจนกระทั่งหญ้าจมลงไป

ไปในเทือกซึ่งเรียกว่า "การเวียนควาย" นายเจือ สีขาว ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำนาโดยใช้ควายผูกได้อธิบายผลดีของการใช้ควายผูกเหยียบนาว่า "เมื่อก่อนมีควาย 60 – 70 ตัว ใช้ควายทำน่าง่าย พอล้มควายหญ้าควายกินหมด น้ำขี้ น้ำเยี่ยวควายเป็นปุ๋ย มันกินมั่ง จมโคลนไปมั่ง กลายเป็นมาया(ปุ๋ย)ในดิน แต่เดี๋ยวนี้หญ้ารกเพราะใช้ปุ๋ยรอกหญ้าพันเครื่องไถ ไม่มีควาย มีปัญหาสารพัด" (เจือ สีขาว สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2548) คำอธิบายของนายเจือเป็นตัวบ่งชี้อย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นความสมดุลของระบบนิเวศน์ระหว่างกระบวนการทำนากับควาย

ภาพที่ 4.3 การเตรียมดิน (ทำเทือก) เพื่อปลูกข้าว

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

การเตรียมกล้าและปลูกข้าว เนื่องจากการทำนาดั้งเดิมเป็นลักษณะของ นา
ดำก่อนจะปรับเปลี่ยนเป็นนาหว่านในภายหลัง ในการทำนาดำจึงต้องมีการเตรียม
ต้นกล้าล่วงหน้าโดยคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่จะปลูกโดยนำไปหว่านในแปลงเพาะต้น
กล้าประมาณ 20 วัน ก่อนจะทำการไถนาหรือทำเทือก (บุญหลบ ชูวิชัย, สัมภาษณ์,
3 กันยายน 2548) จึงต้องมีการเตรียมต้นกล้าก่อน พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกเรียกว่าพันธุ์
ข้าวหอมไชยา ซึ่งมี 2 ชนิด คือ ข้าวหอมยายจวงและข้าวหอมห่อ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าว
พื้นเมืองที่ชาวนานิยมปลูกกันมากเนื่องจากมีกลิ่นหอม ข้าวอ่อนนุ่มน่ารับประทาน
ชาวนาหลายคนได้ย้อนอดีตให้ฟังเกี่ยวกับคุณลักษณะข้าวหอมไชยา "แต่ก่อนข้าวหอม
ไชยาขึ้นชื่อ ปลูกข้าวหอมกันมากหอมไปทั่ว...บ้านไหนหุงข้าวเดินผ่านหน้าบ้านหอม
รุ่ม" (บุญหลบ ชูวิชัย, สุวรรณ ทองสร้าง, จำรัส เรืองสวัสดิ์, เหียง ถึงแก้ว, ล้ำ ศักดา,
เหริน ไพเมือง, บันลือ คชเวช, บานลี้ หัสโล, สัมภาษณ์.) แต่ในปัจจุบันข้าวหอมไชยาได้
สูญพันธุ์ไปหลายปีแล้ว นอกจากพันธุ์ข้าวหอมไชยาแล้ว ยังมีพันธุ์ข้าวหยุดข้าง ข้าว
กันตัง ข้าวจันทบูรณ์ ซึ่งกล่าวกันว่าสำหรับข้าวจันทบูรณ์ มีลักษณะเมล็ดแข็ง เหนียว
นวดยาก นิยมปลูกในครอบครัวที่มีลูกมากด้วยเหตุผลว่า "ข้าวจันทบูรณ์ แข็ง เหนียว ถ้ามี
ลูกมากไม่เปลือง เพราะกินข้าวจันทบูรณ์ครั้งถึง เท่ากับข้าวหอมหนึ่งถึง" (ล้ำ ศักดา,
เหียง ถึงเจริญ, สัมภาษณ์.) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการที่จะปลูกข้าวพันธุ์ใดมีปัจจัยที่จะต้อง
พิจารณาจำนวนคนในครอบครัวซึ่งมีความสัมพันธ์กับการบริโภคเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่
ต้องพิจารณา พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกบริเวณทุ่งไชยา

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกดั้งเดิม	พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในปัจจุบัน
หอมห่อ	ชัยนาท 1
หอมยายจวง	ปทุมธานี 1
หยุดข้าง	หอมมะลิ 1
กันตัง	เล็บนก
จันทบูรณ์ , ขาวมะลวน	กันตัง

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกดั้งเดิมมักจะเป็นพันธุ์ที่เรียกว่า "ข้าวหนัก" เป็นพันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ปลูกในการทำนาปีและปลูกบริเวณที่ลุ่มน้ำลึก แต่พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในปัจจุบัน เรียกว่า "พันธุ์ข้าวเบา" ใช้เวลาในการปลูก 3-4 เดือน ก็เก็บเกี่ยวได้เหมาะสมกับการปลูกในนาที่ดอน น้ำน้อย หรือการทำนาปรัง พันธุ์ข้าวเบาส่วนใหญ่ได้มาจากการปรับปรุงของหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ ซึ่งส่งเสริมให้เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตได้รวดเร็วตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ

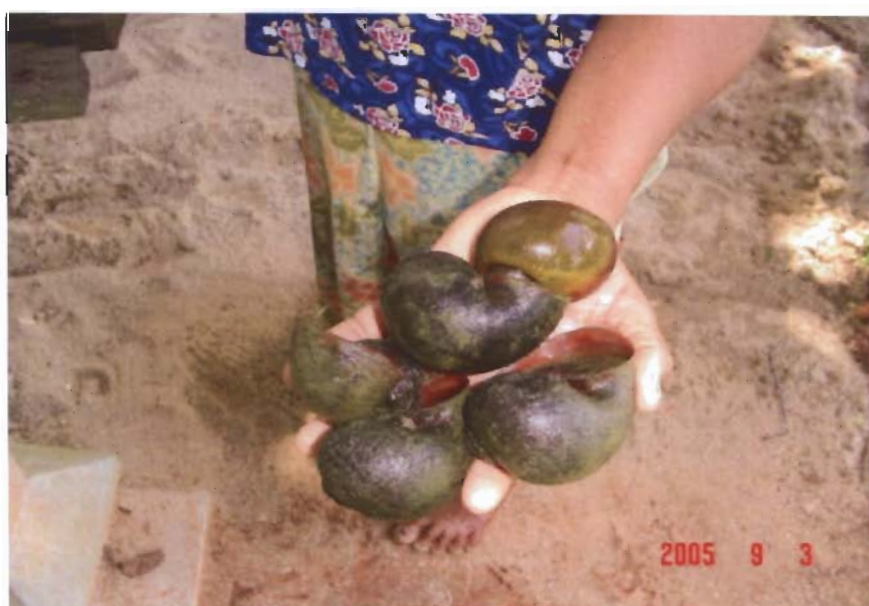
เมื่อต้นกล้าเติบโตพร้อมที่จะดำในเทือกที่เตรียมไว้ ชาวนาก็จะถอนกล้า ผู้ที่ทำหน้าที่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง ส่วนผู้ชายทำหน้าที่ไถนา ผู้คร่ำหวอดกับการทำนามานานได้ย้อนอดีตที่แสดงถึงการวางแผนในการทำนา เช่นการถอนกล้าในขณะที่ต้องเลี้ยงลูกไปด้วยว่า "ตีสามเอาหมอนวางแทนแม่ไปถอนกล้าได้ 50-60 กำ พอตีแปดดำ" (บุญหลบ ชูวิชัย, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2548) ในฤดูทำนาคุณยายบุญหลบมีลูกเล็กๆ เมื่อต้องไปถอนกล้าก็วางหมอนไว้ข้างลูกแทนแม่ ซึ่งเด็กจะรู้สึกว่ามีแม่นอนอยู่ด้วย เมื่อถอนกล้าเสร็จก็สามารถดำนาได้ในเวลาแปดโมงเช้า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตชาวนาของคุณยายและการปรับตัวจากข้อจำกัดที่มีลูกเล็กๆ ที่ต้องรับผิดชอบดูแลด้วย

การดำนาในระยะแรกๆ จะไม่มีการใส่ปุ๋ยเคมีเพราะสภาพดินยังมีความสมบูรณ์ หากมีก็ใช้มูลค่างควาใส่กะละมัง แล้วนำต้นกล้าจุ่มลงไปก่อนที่นำต้นกล้าไปปักดำ หลังจากนั้นก็จะไม่มีการใส่ปุ๋ย มูลข้างควาดังกล่าวก็นำมาจากแถบเขาน้ำร้อนและคันธุลีและเขตบ้านนาสาร ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้แรงงานผู้ชายในการเดินทางไปหา มูลค่างควา หรือขี่ดินเพื่อนำมาจุ่มต้นกล้าก่อนปักดำ "ไปเอาขี่ดินถึงนาสาร คันธุลีใกล้ๆ ก็เขาน้ำร้อน" (สุวรรณ ทองสร้าง, น้อม จิวสุวรรณ, จำรัส เรืองสวัสดิ์, สัมภาษณ์)

การดูแลรักษา ภายใต้อิทธิพลของวิถีชาวนาดั้งเดิมการดูแลรักษาต้นข้าวประมาณ 6-8 เดือน ไม่ประสบปัญหาในการดูแลศัตรูข้าว มีเพียงหญ้าและปูในนาข้าว หญ้าชาวนาใช้วิธีการถอนทิ้ง ส่วนปูนาก็จับมาปรุงเป็นอาหารได้ด้วย ซึ่งจากการสอบถามชาวนาได้รับคำตอบเหมือนๆ กันว่า ศัตรูข้าวถือเป็นปัญหาเล็กน้อย หากเทียบกับศัตรูข้าวในปัจจุบันซึ่งมีทั้งหญ้าชาวนาที่ผสมกลมกลืนไปกับต้นข้าวซึ่งยากต่อการกำจัด และหอยเชอรี่ที่กล่าวได้ว่าเป็นศัตรูตัวฉกาจที่กัดกินต้นข้าวสร้างความเดือด

เดือดร้อนให้กับชาวนาเป็นอย่างยิ่ง หอยเชอรีมีลักษณะกับคล้ายหอยโข่งมาก หอยเชอรีขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว มีความอดทนต่อความแห้งแล้ง “หอยเชอรีแรงกว่าปูนามาก

หอยเชอรีทน ทำลายยาก เก็บไม่หวาดไม่ไหว นาหนึ่งบึงเก็บหอยได้เป็น 1 – 2 ปี๊บ” เป็นคำกล่าวถึงหอยเชอรีศัตรูที่สำคัญของการปลูกข้าวในปัจจุบัน (จำรัส เรื่อง สวัสดิ์, บันลือ คชเวช, เนื่อม ชูณรงค์, ธีรา พัฒนา, ธรรมบุญ เชื้อบ่อคา, สัมภาษณ์) แต่ถ้าหากครอบครัวได้มีการเลี้ยงเบ็ดเบ็ดก็จะแบ่งเบาภาระการกำจัดหอยเชอรี

ภาพที่ 4.4 หอยเชอรีศัตรูข้าวในปัจจุบัน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

สำหรับการใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นข้าวนั้น ชาวนารุ่นเก่าๆ อย่างนางเหียง ถึงแก้ว นางบุญหลบ ชูวิชัย นายล้ำ ศักดา และนายสุวรรณ ทองสร้าง อธิบายว่าไม่ต้องใส่ปุ๋ยบำรุงแต่อย่างใด เพราะสภาพดินสมบูรณ์ จุ่มต้นกล้าในกะละมังซีค้ำคาวก่อนจะปักดำเท่านั้น หรือหากจะใช้ก็ใช้วิธีหว่านซีค้ำคาวหนึ่งครั้ง (เหียง ถึงแก้ว, บุญหลบ ชูวิชัย, ล้ำ ศักดา สุวรรณ ทองสร้าง, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.5 ต้นข้าวที่กำลังเจริญเติบโต
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ในส่วนของการเก็บเกี่ยวนั้น ภายหลังจากข้าวตั้งท้องออกรวงจนกระทั่งถึงระยะเวลาของการเก็บเกี่ยว เรียกว่า “ข้าวสุก” วิธีการเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิมคือ การใช้ “ตรูด” เกี่ยวต้นข้าว ซึ่งจะแตกต่างกับการเกี่ยวข้าวแถวนครศรีธรรมราชที่ “แกะ” เกี่ยวข้าวที่ละรวง ตรูดมีด้ามทำด้วยไม้มีลักษณะคล้ายเคียว ในเวลาต่อมา ชาวนาบริเวณทุ่งไทราก็เปลี่ยนไปใช้เคียวในการเกี่ยวข้าว แล้วมัดกองไว้บนซังข้าว 1-2 วัน เมื่อแห้งแล้วก็ขนเก็บไว้ร่อนวัด แล้วจึงจะเก็บข้าวเปลือกไว้ในยุ้งฉางต่อไป

ภาพที่ 4.6 ต้นข้าวออกรวงและพร้อมเก็บเกี่ยว
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4.7 ฟุ้งนาภายหลังการเก็บเกี่ยว
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4.8 ข้าวที่เกี่ยวแล้วรอการนวด
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

วิถีความเป็นอยู่ของชาวนาแบบดั้งเดิมนั้น มีวิถีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เป็นไปตามกลไกธรรมชาติ

ด้านอาหารการกินไม่ต้องซื้อหา ชาวปลาอุตมสมบูรณ์ “เมื่อทำนาไม่ต้องไปตลาด ข้าวไม่ต้องซื้อ มีปลามากมาย ไปคราดนาก็ได้ปลาแล้ว ว่างจากทำนาก็ทำตาล (น้ำตาล) ทำกันทุกบ้าน” (จรัส เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2549) คำบอกเล่าของนายจรัส อดีตชาวนาสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของความเป็นอยู่ของ ชาวนาในอดีตโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารการกินไม่ต้องซื้อหา เมื่อถามว่าสิ่งที่ต้องซื้อหามีอะไรบ้าง “ซื้อแต่เคย(กะปิ) เกลือ หัวหอม หัวเทียม(กระเทียม) น้ำปลา” (บันลือ คชเวช, บุญหลบ ชูวิชัย, สัมภาษณ์) เป็นคำยืนยันการซื้อเฉพาะวัสดุสำหรับปรุงอาหาร นอกจากนี้เมื่อว่างเว้นฤดูกาลการทำนาแต่ละบ้านก็จะมึ้งงานทำต่อเนื่อง เช่นการทำน้ำตาล ซึ่งจะมีต้นตาลจำนวนมากในชุมชนตำบลทุ่ง “ช่วงหยุดทำนาลอนตาลออกพอดีเดือนอ้ายเดือนยี่ขึ้นตาลไปจนถึงเดือนห้า พอเดือนหกเริ่มทำนาต่อ” เป็นคำให้สัมภาษณ์ที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่มีการทำมาหากินเป็นวงจรตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือนซึ่งจะทำกันแทบทุกบ้าน ซึ่งจะแตกต่างกับปัจจุบันที่ต้องซื้อหาแทบทุกอย่างทั้งของกินของใช้

สวนรายได้ รายจ่ายในครัวเรือนของชาวนายุคดั้งเดิมนั้น ชาวนาได้ย้อนอดีตให้ฟังว่า “สมัยก่อนรายได้ไม่มาก แต่รายจ่ายก็ไม่มาก ยังมีเงินเหลือเก็บยกไว้แต่ละบ้านเลี้ยงหมูตัวสองตัว เลี้ยงเป็ดไก่ยี่สิบสามสิบตัว ปล่อยลงนา ได้กินไข่ มีหมาก มีพร้าว(มะพร้าว) ทำหมากแห้งขาย ทำน้ำตาลขายเป็นอาชีพเสริม ปลูกพลู ปลูกลูกเผ็ด (พริก) รายได้น้อยก็จริงแต่จ่ายไม่มาก” (จรัส เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์) สะท้อนให้เห็นถึงความสมดุลในครอบครัวทั้งปลูกผักทั้งเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเลี้ยงหมูเป็ดไก่กันแทบทุกบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไข่เป็ดไขยานำมาทำ ไข่เค็มได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเกษตรกรเลี้ยงโดยการปล่อยเปิดในทุ่งนาหาอาหารกุงหอยปูปลากินเองตามธรรมชาติ ไม่ได้เลี้ยงด้วยอาหารเม็ดเหมือนในปัจจุบัน

ด้านความสัมพันธ์ในชุมชนนั้น การประกอบอาชีพทำนาทำให้ในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ช่วยเหลือกัน(ขอแรง)ในการทำนา ด้วยลักษณะเฉพาะของ

อาชีพทำให้ผู้คนในละแวกบ้านมีความเห็นอกเห็นใจกันมีความผูกพันมีความสามัคคีไปโดยปริยาย“คนสมัยก่อนสามัคคีกันมาก ถ้าเราทำช้า(ทำนา)เพื่อนทำเสร็จก่อนเพื่อนมาช่วยทันทีไม่ต้องบอก เห็นว่าเพื่อนข้าวยับ(สูงอม)ก็ไปช่วยกัน เห็นอกเห็นใจกัน ทำนาไปพลางร้องเพลงไปพลางสนุก เวลาเที่ยงไม่ทันรู้ตัว “เดี๋ยวนี้ต่างคนต่างทำ” นอกจากจะบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นบรรยากาศในการทำงานที่ผ่อนคลายไม่เคร่งเครียด สนุกกับการงาน ซึ่งต่างกับปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิมเป็นวิถีชีวิตอิสระ ได้ทุ่มเททั้งชีวิตให้กับอาชีพ ไม่ต้องใช้ทุนที่เป็นเงินในการประกอบอาชีพ มีความสัมพันธ์และผูกพันอยู่กับธรรมชาติอย่างแนบเนียน มีความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน อาหารการกินไม่ต้องซื้อหา แต่หาได้จากธรรมชาติของท้องทุ่งและปลูกผักเลี้ยงสัตว์เสริมรายได้ ทำงานตามฤดูกาล มีรายจ่ายน้อย คนในชุมชนมีความผูกพันสามัคคีกัน เป็นวิถีที่ดำเนินไปตามกลไกของธรรมชาติ

ตัวอย่างของชาวนาที่ยังใช้วิถีแบบดั้งเดิมอยู่ในปัจจุบันได้แก่ครอบครัวของคุณลุงบันลือและคุณป้าันนทา คชเวช ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกระบวนการทำนาของคุณลุงบันลือจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเช่น การไถนาด้วยรถไถ แต่กระบวนการอื่น ๆ ทั้งการดำ การเก็บเกี่ยว และการนวด ยังเป็นแบบดั้งเดิมอยู่ นอกจากนี้วิถีความเป็นอยู่ลักษณะเรียบง่ายยังคงปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ แสดงดังภาพที่ 4.9

คุณลุงบ้านลือและคุณป้าันทา คชเวช

การเลี้ยงนกเลี้ยงไก่บริเวณบ้าน

การเลี้ยงเปิดบริเวณทุ่งนาหลังบ้าน

ภาพที่ 4.9 บริบทครอบครัวชาวนาแบบดั้งเดิม (ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย)

การเลี้ยงควาย(แรงงานสำคัญในการทำนาในอดีต)

ครกตำข้าวในอดีต

การปลูกผักไว้บริโภค

ภาพที่ 4.10 บริบทครอบครัวชาวนาแบบดั้งเดิม (ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย)

4.2.2 การปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

4.2.2.1 การปรับตัวตามนโยบายของรัฐ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งแรกในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใน พ.ศ.2504 เป็นจุดเริ่มต้นเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และแผนพัฒนาฉบับต่อๆ มาที่กำหนดการพัฒนาอุตสาหกรรมและเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมากขึ้น ระหว่างการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-4 (พ.ศ.2504-2524) รัฐเน้นการลงทุนด้านอุตสาหกรรมสูง ทั้งด้านอุตสาหกรรมไฟฟ้า โรงกลั่นน้ำมัน อิเลคทรอนิกส์ ยางรถยนต์ วัสดุก่อสร้าง กระดาษ เหล็ก ชิ้นส่วนประกอบรถยนต์ เครื่องเรือน เครื่องประดับ เป็นต้น สัดส่วนการเติบโตภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าภาคเกษตร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.2524 : 69)

ความต้องการพัฒนาประเทศภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมดังกล่าวส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับอาชีพดั้งเดิมคือเกษตรกร เนื่องจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นไปตามกลไกของตลาด มีการแข่งขันของกำไรและขาดทุน ซึ่งต่างจากพื้นฐานสังคมเกษตรกรรม ซึ่งเน้นความพอเพียง มีชีวิตเรียบง่ายไม่แสวงหากำไร ทิศทางและนโยบายการพัฒนาของรัฐจึงส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวนา

อย่างไรก็ตาม นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในช่วงแผนพัฒนาระยะแรกๆ ไม่ได้ส่งผลให้เกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนาตามชนบทต้องปรับตัววิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปฉับพลัน ชาวนาบริเวณทุ่งไชยาก็เช่นเดียวกัน ยังคงประกอบอาชีพและมีวิถีชีวิตตามอัตภาพ แต่ช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดก็คือ ตั้งแต่ พ.ศ.2515 เป็นต้นมา เนื่องจากรัฐมีนโยบายส่งเสริมภาคการเกษตรชัดเจน โดยเน้นเพิ่มปริมาณการผลิตภาคเกษตรให้ได้มากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด จึงใช้วิธี "ปฏิวัติเขียว (Green Revolution)" โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเกษตร ชาวนาจึงเริ่มปรับตัวตามนโยบายของรัฐ

การปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเพื่อให้เข้ากับการปฏิบัติเขียว มีตั้งแต่ การใช้เครื่องจักรไถนาแทนแรงงานควาย การใช้พันธุ์ข้าว กข.แทนพันธุ์ข้าวหยุดข้าว

ข้าวหอมมายจวง ข้าวหอมห่อ หรือพันธุ์ที่มาจากคำแนะนำส่งเสริมของเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เริ่มมีการทำนาปีละ 2 ครั้งเพื่อเพิ่มผลผลิต การใช้วิธีหว่านแทนการดำนา หรือทำนาหว่านแทนนาดำ การใช้ปุ๋ยเคมีในการบำรุงต้นข้าว การใช้ยากำจัดศัตรูพืช การเกี่ยวข้าวโดยใช้รถ ซึ่งทุกขั้นตอนของกระบวนการทำนามีความจำเป็นต้องใช้ทุนที่เป็นเงินตรา ตั้งแต่การไถจนถึงการเก็บเกี่ยว

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรผู้ทำนาบริเวณทุ่งไชยาในปัจจุบัน จะทำนาแบบดั้งเดิมน้อยมาก แม้แต่ครอบครัวลุงบันลือ คชเวช ที่กล่าวได้ว่ามีวิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิม แต่ลุงบันลือก็ใช้รถไถไถนาแทนควายเมื่อประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา เหตุผลที่ลุงบันลือใช้รถไถแทนควายก็ด้วยอายุที่มากขึ้นกำลังถดถอยลง แต่การดำนา การเก็บเกี่ยวยังคงใช้วิธีดั้งเดิม (บันลือ คชเวช, นันทา คชเวช, สัมภาษณ์) นอกจากนั้นชาวนาส่วนใหญ่ได้ปรับกระบวนการสู่การทำนาระบบใหม่ คือใช้เครื่องมือสมัยใหม่แทบทุกขั้นตอนของอาชีพทำนา จากการสัมภาษณ์โดยสนทนากลุ่มพบว่า ชาวนายุคใหม่ใช้เครื่องทุนแรงในการทำนาเกือบทั้งหมด หากจะมองในทางกลับกันกล่าวได้ว่าชาวนาบริเวณทุ่งไชยาสามารถปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ภายใต้การส่งเสริมของภาครัฐได้เป็นอย่างดี ทำให้วิถีการทำนาสะดวกสบายไม่เหน็ดเหนื่อยโดยมีเงินทุนแลกเปลี่ยน เมื่อเทียบกับการทำนาแบบดั้งเดิมที่ยากลำบาก งานหนัก ใช้แรงงานในครอบครัว “เดี๋ยวนี้ไม่มีใครไถกับควายแล้ว เขาใช้รถไถกันหมดแล้ว ไม่มีใครดำ (นา) เขาใช้วิธีหว่านกันทั้งนั้น มีรถรับจ้างเกี่ยวนวดเรียบร้อย” (กิตติ คชเวช, บัญชา คุ่มสุวรรณ, นิกร ไม้หนู, สุวัฒน์ อินปาน, วาสน์ ชิตไทย, สัมภาษณ์)

ในทางกลับกันเมื่อถามถึงผลตอบแทนที่ได้รับชาวนาหลายๆ คนตอบแทบไม่ต้องไตร่ตรองว่าไม่ค่อยจะคุ้มทุน “ทำนาเดี๋ยวนี้ลงทุนสูงต้องใช้เงินทุกอย่าง ทั้งไถ ดำ ปุ๋ย จนกระทั่งเกี่ยว หักลบแล้วแทบไม่เหลือ” (ดาโหด ร่าหมาน, วอหนี่ ร่าหมาน, ลิขิต เรืองศรี, สมนึก ปานน้อย, บุญฤทธิ์ เกตุรัตนกุล, สัมภาษณ์) “ที่ไม่คุ้มเพราะจ้างเขาหมด” (บันลือ คชเวช, สัมภาษณ์) ในขณะที่การลงทุนในการทำนาสูงขึ้นแต่ราคา

ข้าวเปลือกตกต่ำ ชาวนาบางกลุ่มจึงมีการปรับตัวในการผลิต จากการผลิตอย่างอิสระ นำไปสู่การรวมกลุ่มอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามหัวข้อต่อไป

4.2.2.2 การปรับตัวภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงาน

จากการที่เกษตรกรผู้ทำนาได้เข้าสู่โครงสร้างการผลิตตามการพัฒนาประเทศยุควิฤตินิยม การลงทุนสูงแต่ผลตอบแทนต่ำ หน่วยงานภาครัฐได้แก่ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เข้าไปช่วยเหลือโดยสนับสนุนส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ข้าว บัญ และที่สำคัญคือการรับซื้อผลผลิตคืนจากชาวนา แต่ศูนย์ ฯ จะควบคุมคุณภาพการผลิตหรือการปลูกข้าวจนกระทั่งเก็บเกี่ยว ซึ่งในอำเภอไชยาจะมีเกษตรกร 2 กลุ่มที่เข้าสู่ระบบดังกล่าว คือ เกษตรกรผู้ทำนาคงคาชัยและบ้านในไร่ สำหรับสมาชิกกลุ่มบ้านคงคาชัย อาทิ ครอบครัวของลิขิต เรืองศรี, สมนึก ปานน้อย, จิระศักดิ์ น้อยดี, ธรรมบุญ เชื้อบ่อคา, มานิช เพชรน้อย, สัมภาษณ์) รายละเอียดสมาชิกและพื้นที่การปลูกข้าวดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 รายชื่อสมาชิกกลุ่มทำนาภายใต้การสนับสนุนของ ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 22

ที่/กลุ่ม	ชื่อ - สกุล เกษตรกร	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ประมาณการผลิต เฉลี่ย(กก.ไร่)
1/1	นายไสว เรืองสวัสดิ์	25	650
2/1	น.ส.สมทบ เหล่าพงษ์	7	580
3/1	นางจำรัส ศรีแสง	10	600
4/1	นางจินดา นาคเวช	12	580
5/1	นางอำพา พลชัย	16	580
6/2	นางสาเร่ วงศ์พนม	23	600
7/2	นางจิรณัย เพชรน้อย	10	650
8/2	น.ส.เพ็ญ ศรีแสง	13	580
9/2	น.ส.กุหลาบ ไสภารัตน์	7	580

ตารางที่ 4.2 รายชื่อสมาชิกกลุ่มทำนาภายใต้การสนับสนุนของ
ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 22 (ต่อ)

ที่/กลุ่ม	ชื่อ - สกุล เกษตรกร	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ประมาณการผลิต เฉลี่ย(กก./ไร่)
10/3	นายลิขิต เรืองศรี	45	650
11/3	นางฉวี วงษ์พนม	12	450
12/3	นายมานิช เพชรน้อย	12	650
13/3	นายเลิศ เรืองศรี	10	600
14/3	นางช้อง วรรณพัฒน์	8	600
15/4	นายสมนึก ปานน้อย	24	580
16/4	นายจิระศักดิ์ น้อยดี	20	580
17/4	น.ส.ถนอมศรี ชูทุ่ง	5	600
18/4	นายธรรมบุญ เชื้อบ่อคา	25	630
19/5	นายประชวน เพชรราช	17	550
20/5	นายวรรณวิมล สินสมุทร	12	580
21/5	นางวิไลย สินสมุทร	10	630

ที่มา : ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

จากตารางที่ 4.2 พบว่าสมาชิกของศูนย์ ฯ ที่ทำน้าน้อยที่สุด คือ 5 ไร่ และสมาชิกที่ทำนามากที่สุด จำนวน 45 ไร่ โดยมีผลผลิตต่อไร่แตกต่างกัน

จากการสัมภาษณ์ทั้งกลุ่มเกษตรกรและนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 คุณวีระวุฒิ อัครธราดล พบว่าการรวมกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จะถูกควบคุมคุณภาพอย่างเคร่งครัด ผลผลิตข้าวเปลือกที่ส่งขายคืนศูนย์ฯจะต้องไม่มีปลอมปน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญ้าข้าวรก ซึ่งเป็นวัชพืชคล้ายต้นข้าว มีดอกคล้ายเมล็ดข้าว ดุผลสมกลมกลืน

ไปกับต้นข้าว ดูแลยากมาก หากเมล็ดข้าวมีวัชพืชปลอมปนทางศูนย์ฯ จะไม่รับซื้อคืน (มนตรี น้อยดี, วลัยพร เชื้อบ่อคา, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมกลุ่มดังกล่าวพบว่า มีหลายเหตุผลเช่น “ไม่อิสระต้องอยู่ภายใต้ข้อตกลงของศูนย์ฯ” “ยุ่งยาก” “กลัวทำไม่ได้ ตามเงื่อนไขที่ศูนย์ฯ กำหนด” แต่หากถามสมาชิกที่รวมกลุ่มถึงผลตอบแทนที่ได้รับจากการเข้ากระบวนการของศูนย์ฯ บอกว่าได้รับผลตอบแทนคุ้ม เงินที่ได้รับแต่ละครั้งเป็นเงินก้อน “หักแล้วเหลือเงินให้ลูกซื้อคอมพิวเตอร์ได้ เงินเป็นก้อนไม่เป็นเบี้ยหวัดตก” (มนตรี น้อยดี, สัมภาษณ์) ทั้งนี้กำไรจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเนื้อที่ที่ทำนาด้วย “ทำมากก็ได้กำไรมาก” (ธรรมบุญ เชื้อบ่อคา, ลิขิต เรืองศรี, สัมภาษณ์)

สำหรับการปรับตัวโดยการรวมกลุ่มของชาวนาดังกล่าวก็ยังคงมีการช่วยเหลือกันภายในกลุ่มแต่ไม่ใช่ลักษณะการ“ขอแรง”เหมือนการทำนาในอดีต แต่เป็นลักษณะการอำนวยความสะดวกระหว่างศูนย์ฯ กับสมาชิก เช่น คอยประสานระหว่างกลุ่มกับศูนย์ฯ ในการออกประเมินผลผลิตเป็นระยะๆ หรือเมื่อกำหนดวันเก็บเกี่ยวศูนย์ฯ ก็จะนำกระสอบมาส่งยังจุดนัดหมายเพื่อให้สมาชิกใส่ข้าวเปลือกหลังจากการจ้างเก็บเกี่ยวสมาชิกในกลุ่มก็ยังคงมีการช่วยขนกระสอบแจกตามบ้านสมาชิก

4.2.2.3 การปรับตัวด้านอาชีพ

จากปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา และ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกรณีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน แหล่งน้ำ และปริมาณน้ำน้อย ฤดูกาลที่เปลี่ยนไป ความเปลี่ยนแปลงของทุนซึ่งไม่ต้องใช้เป็นตัวเงิน แต่เป็นทุนแรงงานในครัวเรือนและสัตว์ ผลิตเพื่อยังชีพ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี เปลี่ยนแปลงนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิตของชาวนา ต้นทุนในการทำนาสูงมาก แต่ผลตอบแทนต่ำ สภาพการขาดแคลนแรงงานในการทำนาอันเนื่องมาจากโอกาสในการศึกษา บุตรหลานชาวนาเข้าสู่ระบบการศึกษาไม่กลับสู่ท้องถิ่น และวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ไม่ได้ซึมซับวิถีของชาวนาเหมือนบรรพบุรุษ ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพทำนาลำบาก ชาวนาไม่ยอมให้บุตรหลานสืบทอดอาชีพให้เรียนหนังสือสูง ๆ จะได้ไม่ลำบาก และค่านิยมความสะดวกสบายไม่ชอบความลำบาก หลังสู้ฟ้า

หน้าสู่ดินของผู้คนยุคโลกาภิวัตน์ (ดูรายละเอียดในหัวข้อปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หน้า 67-76.ประกอบ) จากปัจจัยดังกล่าวทำให้อาชีพทำนาบริเวณทุ่งไชยา ถูกลดความสำคัญลง ซึ่งเห็นได้จากความนิยมในการทำนาดลง พื้นที่ทำนาก็ลดลงด้วย

จากการเก็บข้อมูลพบว่า บริเวณทุ่งไชยาอันครอบคลุมพื้นที่ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง ตำบลเวียงและตำบลตลาดไชยา ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานั้น ทั้งจำนวนเกษตรกรและพื้นที่ปลูกข้าวลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบระหว่าง พ.ศ. 2547 – 2548 ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบเกษตรกรกับพื้นที่ทำนาระหว่าง พ.ศ.2547 – 2548

ตำบล	จำนวนเกษตรกร (คน)		พื้นที่ (ไร่)	
	พ.ศ.2547	พ.ศ.2548	พ.ศ.2547	พ.ศ.2548
เลม็ด	497	289	4,454	2,220
ทุ่ง	374	283	4,960	3,755
ตลาดไชยา	111	54	948	256
เวียง	154	157	760	820
รวม	1,136	783	11,122	7,051

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอไชยา.กุมภาพันธ์ 2549. (ประมวลโดยผู้วิจัย)

จากตารางที่ 4.3 จำนวนเกษตรกรและพื้นที่ปลูกข้าวตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยาลดลง ยกเว้นตำบลเวียงที่เกษตรกรทำนาเพิ่มขึ้นเพียง 3 ราย

จากข้อมูลการทำนาที่ลดลงดังกล่าว เมื่อศึกษาต่อไปพบว่าเกษตรกรผู้ทำนาได้ปรับตัวไปประกอบอาชีพปลูกปาล์มเพิ่มขึ้น โดยปรับพื้นที่นายกเป็นร่องปลูกปาล์มเพิ่มขึ้น ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 เปรียบเทียบจำนวนเกษตรกรกับพื้นที่ปลูกปาล์มบริเวณ

ทุ่งไชยา ระหว่าง พ.ศ.2547 – 2548

ตำบล	จำนวนเกษตรกร (คน)		พื้นที่ (ไร่)	
	พ.ศ.2547	พ.ศ.2548	พ.ศ.2547	พ.ศ.2548
เลม็ด	13	47	209	457
ทุ่ง	252	387	4,631	5,718
ตลาดไชยา	111	138	335	1,466
เวียง	44	76	212	707
รวม	420	298	5,387	8,348

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอไชยา.กุมภาพันธ์ 2549. (ประมวลโดยผู้วิจัย)

จากตารางที่ 4.4 พบว่า การปลูกปาล์มเพิ่มขึ้นทั้งขนาดของพื้นที่และจำนวนเกษตรกร และที่น่าถูกปรับสภาพปลูกปาล์มอายุประมาณ 1 – 2 ปี เป็นจำนวนมาก สามารถพบเห็นได้ตลอดเส้นทาง และจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าเกษตรกรเพิ่งจะนิยมปลูกปาล์มเมื่อไม่นานมานี้ (1 – 2 ปี) (ลิขิต เรืองศรี, จำรัส เรืองสวัสดิ์, สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับขนาดของต้นปาล์มที่ปรากฏในแปลงปลูก

ภาพที่ 4.11 ต้นกล้าปาล์มรอการปลูกแทนต้นข้าว

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

นอกจากนี้มูลเหตุที่ทำให้ชาวนาเปลี่ยนอาชีพมาปลูกปาล์มเพิ่มขึ้นนั้น เหตุผลสำคัญคือปริมาณน้ำลดน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการทำนา ชาวนาหลายรายปล่อยให้ที่นากร้างมาก่อนหน้า 4-5 ปี ประกอบกับนโยบายภาครัฐให้กระทรวงเกษตรดำเนินการให้เกษตรกรปลูกพืชเศรษฐกิจ เพื่อใช้แก้ปัญหาพลังงานทดแทน จึงส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกปาล์มในพื้นที่รกร้างว่างเปล่า พื้นที่ปลูกปาล์มจึงเพิ่มเป็นทวีคูณระหว่าง พ.ศ.2547-2548

ภาพที่ 4.12 การปลูกปาล์มในนา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

เมื่อย้อนถามเกี่ยวกับอาชีพดั้งเดิมคือการทำนากับวิถีชีวิตที่เริ่มจะเปลี่ยนเมื่อปลูกปาล์ม หลายๆ คนได้สะท้อนให้เห็นความผูกพันกับการทำนา แต่เพราะปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำทำให้ต้องหันไปปลูกปาล์ม “ใจยังรักทำนาอยู่ ถ้ามีน้ำไม่เลิกทำ ถึงราคาข้าวถูกก็ตาม แต่นี้ไม่มีน้ำบางปีพอข้าวออกรวงแล้วลืมหมด ในคลองก็ไม่มีน้ำแล้งมากขึ้นเรื่อยๆ พอไม่มีน้ำนาก็จบ (ทำไม่ได้)” (ลิขิต เรื่องศรี, สัมภาษณ์ 19 กันยายน 2548) ลิขิต เรื่องศรีได้ทดลองปลูกปาล์มเพื่อเปรียบเทียบกับการทำนา ซึ่งปาล์มที่ปลูกประมาณ 7 ปี ในบริเวณเดียวกันจะมีประมาณ 2-3 รายเท่านั้นที่เหลือเพิ่งจะเริ่มปลูกดังที่ได้กล่าวแล้ว

นอกจากการปรับตัวจากอาชีพทำนาโดยการไปปลูกปาล์มแล้ว เกษตรกรผู้ทำนายังปลูกยางพารา หรือไปสร้างสวนผลไม้ในพื้นที่อื่นๆ เช่นผู้ใหญ่จรัส เรื่องสวัสดิ์ สร้างสวนยาง และเลิกอาชีพทำนามาประมาณสิบปีเพราะไม่มีกำลังพอในการทำงาน ทั้งทำสวนและทำนา ซึ่งผู้ใหญ่อจรัสบอกว่า “ทำสวนยางคุ้มกว่าทำนา ราคาดีกว่าปลูกครั้งเดียวกรีดได้ตลอด แต่นาต้องทำทุกปี” (จรัส เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2549)

4.2.2.4 การปรับตัวด้านความเป็นอยู่

จากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่ได้กล่าวมาแล้วได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา จากวิถีความเป็นอยู่ที่เคยเรียบง่าย สมถะ ไม่นั่นสะสม มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติที่แวดล้อม ใช้แรงงานอิสระไร้ซึ่งพันธนาการ มีความเชื่อเพื่อเชื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมอาชีพ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่พอเพียง เงินตราไม่ใช่ปัจจัยหลักในการดำรงชีพ แต่เมื่อเกิดปัจจัยต่างๆ อันส่งผลให้ชาวนาต้องปรับตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวในยุคที่ระบบทุนนิยมครอบงำ วิถีความเป็นอยู่ของชาวนาจึงถูกกระทบอย่างสำคัญ ซึ่งชาวนาได้สะท้อนผ่านคำบอกเล่าในเชิงเปรียบเทียบระหว่างวิถีชีวิตในอดีตกับปัจจุบัน

“การทำนามีข้าวกิน มีปลาสมบรูณ์ เมื่อไปนาไม่ต้องไปตลาด พอเริ่มทำนามีปลามากมาย เดี่ยวนี้เปลี่ยนแปลงไปมากปลาในนาไม่มีเลย นายคใหม่เป็นนาหว่านเมื่อก่อนถ้าไปไถ คราดเราก็ได้ปลามาแล้ว ทำนามีข้าวเก็บไว้กินไม่ต้องซื้อข้าวสาร

พอเสร็จงาน (ฤดู) ทำนา ก็มีตาลทำทุกบ้าน ช่วงหยุดทำนาลอนตาลออกพอดี เดือนธันวาคม เดือนยี่ขึ้นตาลไปจนถึงเดือนสาม สี ห้า พอเดือนหกเริ่มทำนา” (จำรัส เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2549)

“อาหารการกินไม่ต้องพูดถึง ปลาชุกชุม ไม่ต้องซื้อ ดักช่อน ดักไซ ทงเบ็ด ซื้อ แต่เคย (กะปิ) เกลือ หัวหอม หัวเทียม น้ำปลา” (บันลือ คชเวช, สัมภาษณ์ 19 มีนาคม 2549)

“ทำนาเดี๋ยวนี้ไม่คุ้มเพราะเขาจ้างหมด ตั้งแต่จ้างไถ จ้างดำ ทำปีเดียวพอรอบสองไม่มีทุนแล้ว ทำขายหลวง (หน่วยงานของรัฐ) ขายง่ายเขาซื้อทีเดียวหมด พอขายหมดไม่มีเก็บไว้ก็ต้องซื้อข้าวสารกิน”

จากข้อความข้างต้นเป็นคำบอกเล่าที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ อาหารการกินแทบไม่ต้องซื้อหา วัฏจักรของชีวิตมีความสุขตามธรรมชาติเมื่อเทียบกับการที่ต้องพึ่งพาในปัจจุบัน และในมิติของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ชาวนาได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่พร้อมด้วยความสามัคคีกลมเกลียว เห็นความเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวาว่า

“ความสัมพันธ์ของคนสมัยก่อนดีกว่า เดี่ยวนี้มีการแข่งขันกันทำนา เมื่อก่อนถ้าเราทำช้าเพื่อนทำเสร็จก่อน เพื่อนก็มาช่วยทันทีไม่ต้องบอก สามัคคีกันมาก เห็นว่าเพื่อนข้าวยับ (สูงอม) ก็ไปช่วยกัน เห็นอกเห็นใจกัน ทำนาพลาบร้องเพลงไปพลาบสนุก เวลาเที่ยงไม่ทันรู้ตัว เดี่ยวนี้ต่างคนต่างทำ”

นอกจากนี้ในส่วนของหนี้สิน รายได้ รายจ่าย ในชีวิตประจำวันของชาวนาในอดีตมีน้อย แต่ในปัจจุบันต้องใช้เงินตราในการดำรงชีพอย่างสำคัญ และบ่งชี้ความเป็นพลวัตของชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ที่สะท้อนผ่านคำบอกเล่าว่า

“หนี้สินเมื่อก่อนไม่ใช่ค่อยมี หากไม่พอหยิบยืมจากญาติจากเพื่อนบ้านที่นับถือไว้ใจกัน แต่เดี๋ยวนี้ส่งเสริมให้เป็นหนี้กันเยอะ บัตรเครดิต โฆษณาทางทีวี”

“สมัยก่อนรายได้ไม่มากแต่ก็ใช้จ่ายไม่มาก มันมีเงินเหลือเก็บยกไว้ เลี้ยงหมู บ้านละตัวสองตัว เดี่ยวนี้ไม่เลี้ยงแล้ว เมื่อก่อนเปิดไถมีทุกบ้านยี่สิบสามสิบตัวปล่อยลงนา เดี่ยวนี้เลี้ยงสิบตัวต้องซื้ออาหารให้กิน ไช้เปิดไผ่เดี๋ยวนี้กินอาหารแล้ว บางที่มา

จากสุพรรณ ไม่เป็นธรรมชาติเหมือนเมื่อก่อน ไขเปิดธรรมชาติกินอร่อย เมื่อก่อนมีหมาก มีมะพร้าว ทำหมากแห้งขาย ทำตาลขายน้ำตาลเป็นอาชีพเสริม ปลูกพลู ลูกเผ็ด (พริก) รายได้น้อยก็จริงแต่จ่ายไม่มาก พอทุนนิยมเข้ามาเดี๋ยวนี้ต้องซื้อทุกอย่างลืมหาก็ต้องจ่ายแล้วห้าสิบหรือหนึ่งร้อย”

“เมื่อก่อนไปตลาดไม่ต้องเอาสตางค์ไป เอาไปเฉพาะค่ารถ นอกนั้นก็ถือข้าวไป คนละครึ่งสองกรง (กระสอบจุด) เพื่อไปขาย เสร็จแล้วซื้อกับข้าว เคย (กะปิ) เกลือ เดี่ยวนี้ต้องพกห้าร้อย พัน”

จากคำบอกเล่าหรือการย้อนอดีตในเชิงเปรียบเทียบกับปัจจุบันของวิถีความเป็นอยู่ของชาวนาดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีแห่งความสุขตามอัตภาพของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาในอดีต หากแต่เป็นความยุ่งยากลำบากและซับซ้อนของวิถีชาวนาในบริบทของสังคมปัจจุบัน ซึ่งอยู่ภายใต้การครอบงำของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูลวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาในเชิงเปรียบเทียบดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต	บริบทของชาวนาดั้งเดิม	บริบทของชาวนาปัจจุบัน
1. ที่ดิน	- มีความอุดมสมบูรณ์ - มีที่ดินเพียงพอทำนา	- ดินเสื่อมสภาพ - มีที่ดินทำนากำกัด
2. แหล่งน้ำ	- มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และมีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการทำนา	- แหล่งน้ำธรรมชาติมีน้อย - ฤดูกาลเปลี่ยนแปลง - ปริมาณน้ำจากแหล่งธรรมชาติมีน้อย - ใช้น้ำจากคลองชลประทาน แต่ปริมาณน้ำก็ไม่เพียงพอ

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งโฮธา
(ต่อ)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต	บริบทของชาวนาดั้งเดิม	บริบทของชาวนาปัจจุบัน
3. ทุน	- ไม่ต้องใช้เงินทุนในกระบวนการผลิตหรือการทำนา	- ต้นทุนในการทำนาสูง - ต้องใช้เงินทุกกระบวนการตั้งแต่เตรียมดินถึงขั้นเก็บเกี่ยว
4. แรงงาน	- ใช้แรงงานอิสระในครัวเรือนและในชุมชน - ไม่มีการจ้างแรงงาน - มีแรงงานเพียงพอ	- ขาดแคลนแรงงานในการทำนา - จ้างแรงงาน
5. การใช้เทคโนโลยี	- ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน - ไม่มีการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการผลิต - หน่วยงานภาครัฐ ไม่ได้มีส่วนให้คำแนะนำช่วยเหลือ - ความรู้สมัยใหม่ยังไม่มีอิทธิพลต่อชาวนา	- ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยในการผลิตเพื่อความรวดเร็ว เช่น ใช้รถในการไถนา ใช้รถเกี่ยวข้าว - เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตโดยการใช้ยาปราบศัตรูพืชและใช้ปุ๋ยเคมี - เพื่อคุณภาพผลผลิตมีการปรับปรุงพันธุ์ข้าวให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด - มีหน่วยงานภาครัฐให้คำแนะนำเกษตรกร เพื่อนำ

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผธา
(ต่อ)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต	บริบทของชาวนาดั้งเดิม	บริบทของชาวนาปัจจุบัน
		ความรู้สมัยใหม่มาใช้ในการทำนา
6. เป้าหมายการผลิต	- เพื่อบริโภคในครัวเรือน	- เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อขาย
7. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	- มีความผูกพันกันเหนียวแน่น - เอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลในการใช้แรงงานในการทำนา หรือเรียกว่า "การขอแรง" - มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ	- ความสัมพันธ์ห่างเหิน - การเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันน้อยมาก - ใช้เงินจ้างแทนการขอแรง - เปลี่ยนค่านิยมจาก "คุณค่า" เป็น "ราคา" หรือเงิน
8. ความเชื่อ / พิธีกรรม	- มีความเชื่อและมีพิธีกรรมตลอดกระบวนการการทำนา และเชื่อในความเป็นสิริมงคลเช่น ต้องเลือกวันสำหรับแรกไถนา แรกดำนา หรือฤกษ์การเก็บเกี่ยว มีการทำพิธีบูชาพระแม่โพสพ	- ความเชื่อและพิธีกรรมลดลงหรือไม่มีเลย - วิถีชีวิตของชาวนายึดความสะดวกเป็นหลัก ไม่คำนึงถึงความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อในอดีต

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา
(ต่อ)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต	บริบทของชาวนาดั้งเดิม	บริบทของชาวนาปัจจุบัน
9. ความเป็นอยู่	<ul style="list-style-type: none"> - เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน - รายได้น้อย รายจ่ายน้อย ค่าครองชีพต่ำ - ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย 	<ul style="list-style-type: none"> - ชีวิตความเป็นอยู่ซับซ้อน ตามโลกาภิวัตน์ - รายได้น้อยกว่ารายจ่าย - มีหนี้สิน - ค่าครองชีพสูง
	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่เน้นการสะสมเน้นความพอเพียง - ปรับตัวตามวิถีธรรมชาติ อาหารการกินหาได้ตามธรรมชาติ ไม่ต้องซื้อ - ยึดมั่นในธรรมะ - ไม่ค่อยเคร่งเครียด 	<ul style="list-style-type: none"> - อาหารการกินต้องซื้อหา - บริโภคเทคโนโลยีโดยไม่รู้เท่าทัน - ห่างเหินวิถีธรรม - เน้นการสะสม - ตกอยู่ในภาวะเคร่งเครียด

ที่มา : ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัย

4.3 แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาจะนำเสนอในประเด็นหลักดังนี้

4.3.1 นโยบายการพัฒนาด้านการเกษตรของอำเภอไชยา

ศักยภาพของอำเภอไชยา ซึ่งมีพื้นที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น สวนยางพารา นาข้าว รายได้หลักของประชากรส่วนใหญ่มาจาก

การขายผลผลิตทางการเกษตร หากมีการพัฒนาปรับปรุงระบบการผลิตการตลาดให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นแล้ว จะสามารถสร้างรายได้กับประชาชนเพิ่มขึ้นแน่นอน (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี พ.ศ. 2545 – 2549 อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ปัญหาความต้องการในการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทางการเกษตร ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ราคาสินค้าทางการเกษตรไม่แน่นอน เกษตรกรขาดความรู้ทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ราษฎรไม่มีอาชีพเสริมในบางฤดูกาล การจัดตั้งกลุ่มการรวมตัวของเกษตรกรยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร การใช้ประโยชน์จากที่ดินไม่เต็มที่ ปัญหาแหล่งน้ำตามธรรมชาติ การบุกรุกพื้นที่ป่าทำให้ขาดดุลทางธรรมชาติ (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี พ.ศ. 2545 – 2549 อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ทิศทางการพัฒนา อำเภอไชยามีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาอำเภอ 5 ปี ในส่วนที่เกี่ยวข้องทางด้านเกษตร ได้แก่ การปรับปรุงแหล่งน้ำ บำรุงรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติและที่สร้างขึ้นให้สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ทั้งทางอุปโภค บริโภค และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้เพียงพอกับความต้องการ การเน้นให้ความรู้ในการพัฒนาคุณภาพผลผลิตทางการเกษตร และให้ความรู้ทางด้านวิชาการ การเกษตร แผนใหม่ การประมง จัดหาตลาดรองรับผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การบำรุงรักษา การส่งเสริมการปลูก เป็นต้น โดยได้กำหนดแผนและจัดทำโครงการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมหลายโครงการ อาทิ โครงการไร่นาสวนผสม โครงการส่งเสริมการผลิตข้าว โครงการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โครงการส่งเสริมสถาบันเกษตรกร (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี พ.ศ. 2545 – 2549 อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

4.3.2 แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการสนทนากลุ่ม

จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับชาวนาและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนพบว่า แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนานั้น มีดังนี้

4.3.2.1 การแก้ไขปัญหาน้ำ เนื่องจากปัญหาอันดับหนึ่งของการประกอบอาชีพทำนา คือปัญหาน้ำมีไม่เพียงพอในการทำนา อันเป็นที่มาของ “นารั้ง” หรือนาร้าง ซึ่งได้กล่าวไปแล้ว ชาวนาส่วนใหญ่ยังอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติที่ไหลผ่านคลองไผ่ยา การร่อนน้ำจากชลประทาน คลองไผ่ยา (เขื่อนท่าหัก) ก็ไม่เพียงพอเนื่องจากปริมาณน้ำในเขื่อนมีน้อยและชาวนาบริเวณตอนล่างก็ได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในเขื่อน ท่าหักน้อย เพราะน้ำในเขื่อนถูกดึงไปใช้ในการทำนาของ ชาวนาตำบลป่าเว ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปก่อนที่จะระบายน้ำสู่ตอนล่าง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาน้ำ ไม่ใช่ชาวนาเฉพาะกลุ่ม แต่เป็นการแก้ปัญหาน้ำทั้งอำเภอไผ่ยา จึงควรผันน้ำจากแหล่งต้นน้ำคลองยันในอำเภอคีรีรัฐนิคม ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอไผ่ยาเข้ามาจะได้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ หากสามารถผันน้ำลงสู่คลองไผ่ยาได้ จะทำให้ชาวนามีน้ำเพียงพอในการทำนาตลอดปี (การสนทนากลุ่มที่บ้านนายทอง วัฒนบุญย์ 25 มีนาคม 2549)

เกี่ยวกับแนวทางการเสนอให้ดึงน้ำจากคลองยันมาใช้ในอำเภอไผ่ยา จากการสัมภาษณ์พบว่า แนวคิดนี้ได้ถูกนำเสนอตั้งแต่ พ.ศ. 2513 โดยนายล้ำ ศักดา ซึ่งในขณะนั้นเป็น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลเลม็ด เป็นผู้นำชุมชนและเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทำงานด้านศิลปและวัฒนธรรมด้วย นายล้ำ ได้เสนอให้สร้างส่งน้ำจากเขื่อนตาปี (แก่งกรุง) ต่อ ดร.บุญรอด บิณฑสัน รัฐมนตรีกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ณ ศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีนายคล้าย จิตพิทักษ์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น (นายล้ำ ศักดา,สัมภาษณ์,18 มีนาคม 2549)

ภาพที่ 4.13 นายล้ำ ศักดา

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4.14 การสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวนา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

การเสนอสร้างคลองส่งน้ำจากเขื่อนตอปิกี้เพื่อแก้ปัญหาน้ำ ให้ชาวนาในอำเภอไชยา แต่โครงการดังกล่าวก็ไม่ได้ดำเนินการต่อ หากมีการแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้ผล จะทำให้ชาวนาสามารถทำนาได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลผลิตดีก็เป็นทางหนึ่งที่จะยกคุณภาพชีวิตของชาวนา

วิถีชาวนาเป็นวิถีชีวิตที่พอเพียงโดยธรรมชาติ เป็นวิถีแห่งคุณค่าไม่ใช่วิถีแห่งเศรษฐกิจราคาตามโลกแห่งทุนนิยมสมัยใหม่ ชาวนาจึงต้องสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของทุนและเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีธรรมชาติตามศักยภาพที่พึงมี มีคุณค่าของตัวเอง ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่ยังภูมิใจในอาชีพ “ถ้ายังมีแรงก็ยังทำ ชอบแต่ว่าถ้าไม่มีน้ำก็ไม่รู้จะทำอย่างไร” ประโยคซ้ำๆ ที่ได้รับฟังจากการสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่าชาวนาใจยังสู้ แต่ปัญหาเรื่องน้ำสำคัญต่อการตัดสินใจในการทำนา

4.3.2.2 การสนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาด เกษตรกรผู้ทำนารายย่อยบริเวณทุ่งไชยาในปัจจุบันส่วนใหญ่ปลูกข้าวไว้กินเองหรือไว้เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ดไก่ ชาวนาอีกกลุ่มหนึ่งก็ทำนากายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงาน ภาครัฐ เช่น ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืช ซึ่งจะมีการควบคุมระบบการผลิตข้าว ตั้งแต่เตรียมดิน จนถึง การประกันราคาข้าวโดยการรับซื้อข้าว สำหรับกลุ่มนี้ชาวนาไม่ต้องกังวลกับการขาย (มนตรี น้อยดี, ลิขิต. เรืองศรี, ธรรมบุญ เชื้อบ่อคา, สัมภาษณ์.) แต่สำหรับชาวนา รายย่อยยังขาดกลไกการประกันราคาข้าว ราคาข้าวยังต่ำอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุน การทำนาที่สูงขึ้น มีค่าใช้จ่ายตลอดกระบวนการทำนา ชาวนาส่วนใหญ่จึงคิดว่าทำนาไม่คุ้มทุน หากราคาข้าวสูงขึ้น ขายข้าวแล้วมีกำไร สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้โดยไม่เป็นหนี้ ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรหันกลับมาทำนามากขึ้น “ลองดูถ้าข้าวเกวียนสองหมื่น หันกลับมาทำนากันเยอะแยะ” (การสนทนากลุ่มที่มัสยิดชุมชนบ้านโต๊ะเจ้า 13 มีนาคม 2549) จากการสนทนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจด้านราคาข้าวต่อชาวนา ซึ่งชาวนาไม่สามารถผลักดันหรือสร้างอำนาจต่อรองเรื่องนี้ได้ องค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐต้องดำเนินการสร้างความมั่นใจในเรื่องราคาข้าวให้กับชาวนา

4.3.3 การสนับสนุนส่งเสริมด้านความรู้ พัฒนาการของวิถีสวนจากวิถีดั้งเดิมทั้งแบบธรรมชาติใช้แรงงานคนเป็นหลักจนกระทั่งสู่วิถีสวนสมัยใหม่ พึ่งพาเทคโนโลยีในการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์มากมาย ซึ่งมีทั้งดินเสีย น้ำเสีย วัฏจักรห่วงโซ่อาหารล่มสลาย พิษตกค้างจากสารเคมีต่างๆ "กุ้ง หอย ปู ปลา หหมดเพราะอะไร ปุ๋ยมั่ง กะชา(สำหรับฆ่าหอยเชอรี่)มั่ง" ตลอดจนต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น "จ้างทุกอย่างตั้งแต่ไถจนถึงเกี่ยวใช้สตางค์ทั้งนั้นสมัยก่อนไม่ต้อง" หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรกำหนดมาตรการและให้ความรู้ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรเพื่อลดปัญหาดังกล่าว ก่อนที่ระบบนิเวศน์จะหายนะไปมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาและแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ดำเนินการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่มควบคู่กับการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ดังได้เสนอรายละเอียดแล้ว

ต่อไปนี้จะสรุปผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 บริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา

"ทุ่งไผ่ยา" ใช้เรียกพื้นที่บริเวณที่ราบขนาดใหญ่ทางตอนกลางของอำเภอไผ่ยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณบางส่วนของเขตการปกครอง 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลตลาดไผ่ยา ตำบลทุ่ง ตำบลเวียง และตำบลเลม็ด บริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มีลำคลองสำคัญคือคลองไผ่ยาไหลผ่านเป็นแหล่งปลูกข้าวขนาดใหญ่ของบริเวณภาคใต้ตอนบน วิถีชีวิตของผู้คนบริเวณนี้คือวิถีชาวนา บริเวณทุ่งไผ่ยามีพันธุ์ข้าวที่เลื่องชื่อได้แก่ พันธุ์ข้าวหอมไผ่ยา มีคุณลักษณะพิเศษกลิ่นหอมชวนรับประทาน ซึ่งในปัจจุบันพันธุ์ข้าวดังกล่าวสูญพันธุ์

ไผ่ยาเป็นเมืองเก่าแก่ตั้งอยู่บนสันทราย มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเมืองหนึ่ง สันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งนครหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย ในสมัยสุโขทัย ไม่ปรากฏชื่อเมืองไผ่ยา ในสมัยอยุธยาสมเด็จพระเพทราชาได้เกณฑ์ทัพมาพักที่เมืองไผ่ยาเพื่อไปปราบเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ในสมัยธนบุรีหลวงปลัดเมืองไผ่ยาพาไพร่พลสมทบกับกองทัพเจ้าพระยาจักรีไปตีเมืองนครศรีธรรมราช จนหลวงปลัดเมืองไผ่ยา

ได้เป็นพระยาวิจิตรภักดีเจ้าเมืองไชยา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพม่ายกทัพตีหัวเมืองทางตอนใต้ทั้ง เมืองชุมพร ไชยา และนครศรีธรรมราช จนเมืองไชยาถูกเผาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมืองไชยาครอบคลุมอาณาบริเวณอำเภอไชยา ทำชนะ ทำาง และบางส่วนของอำเภอฟุนพิณ โดยมีที่ตั้งเมืองอยู่ที่พุมเรียง ใน พ.ศ. 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเมืองไชยา

ต่อมาใน พ.ศ.2441 ภายใต้การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ และเมืองคีรีรัฐนิคม เป็นเมืองเดียวกันเรียกว่าเมืองไชยาตั้งอยู่ที่บ้านดอน ส่วนเมืองไชยาเดิมเปลี่ยนเป็นเมืองพุมเรียง และใน พ.ศ.2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเมืองบ้านดอนว่า “เมืองสุราษฎร์ธานี” และเปลี่ยนเมืองพุมเรียงเป็นเมืองไชยาตามชื่อเก่า ต่อมาเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ผ่านอำเภอไชยา ทำให้เกิดชุมชนริมทางรถไฟบริเวณ “บ้านดอนโรงทอง” (ตลาดไชยาในปัจจุบัน) ใกล้กับสถานีรถไฟไชยา และใน พ.ศ.2478 จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไชยาจากพุมเรียงมาตั้งที่บริเวณตลาดไชยาจนถึงปัจจุบัน

อำเภอไชยาตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี 60 กิโลเมตร ประกอบด้วย 9 ตำบลได้แก่ ตำบลตลาดไชยา ตำบลพุมเรียง ตำบลโมถ่าย ตำบลปากหมาก ตำบลทุ่ง ตำบลป่าเว ตำบลตะกรบ ตำบลเลม็ด และตำบลเวียง สภาพภูมิประเทศมี 3 ลักษณะ ด้านตะวันตกเป็นที่ราบสูงเหมาะแก่การปลูกยางพารา ส่วนตอนกลางเป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนา และพื้นที่ด้านตะวันออกติดชายทะเลเหมาะแก่การทำประมง ไชยามีลำคลองสำคัญไหลผ่านที่ราบตอนกลาง เช่น คลองไชยา คลองท่าตีน คลองไม้แดง

อำเภอไชยามีประชากรทั้งหมด 44,843 คน เป็นชาย 22,070 คน เป็นหญิง 22,733 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ประชากรจึงประกอบอาชีพทำนากันมากบริเวณตำบลป่าเว ตำบลเวียง ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยา

5.1.2 วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีข้อค้นพบจากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในมิติต่างๆ ดังนี้

5.1.2.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตชาวนาในบริบทชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไชยา มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวนาส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลให้ชาวนาต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความซับซ้อน ทั้งนี้ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา สรุปได้ดังนี้

1) การใช้ที่ดิน ที่ดินบริเวณทุ่งไชยาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเปลี่ยนไป กล่าวคือ พื้นเพดั้งเดิมส่วนใหญ่ที่ดินเป็นที่ราบลุ่มเหมาะกับการทำนาเพียงอย่างเดียว สภาพจึงเป็นทุ่งนากว้างใหญ่เขียวขจี มีครอบครัวชาวนากลุ่มเล็กๆ เข้ามาบุกเบิกและจับจองพื้นที่โดยไม่มีการซื้อขาย ครอบครัวหนึ่งๆ จะจับจองพื้นที่ที่เห็นว่าเหมาะสม แต่ละครอบครัวมักจับจองตั้งแต่ 20-30 ไร่ แต่จะทำนาเพียง 5-10 ไร่ การทำนาก็เพื่อให้มีข้าวกินตลอดปี ต่อมาเมื่อสมาชิกและครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นการขยายพื้นที่ทำนาก็เพิ่มมากขึ้นด้วย บางครอบครัวที่มีที่ดินไม่เพียงพอในการทำนาทำให้มีการซื้อขายที่ดินเพื่อการทำนาเพิ่มขึ้น ในขณะที่ที่ดินมีราคาถูก และเมื่อครอบครัวชาวนาย้ายเป็นหมู่บ้านชาวนาความต้องการใช้ พื้นที่สำหรับการทำนาถูกใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนที่เพิ่มมากขึ้น เช่น หากสภาพพื้นดินสูงขึ้นก็จะมีการสร้างอาคารบ้านเรือนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ท้องที่นาบางส่วนยังถูกใช้ทำเส้นทางคมนาคม ตามนโยบายการพัฒนาของรัฐเพื่อสร้างความเจริญสู่ชุมชน ชาวบ้านในชุมชนก็สร้างเส้นทางโดยการร่วมกันขุดดินถมเส้นทางเดินให้สูงขึ้น จนพัฒนาเป็นถนนลูกรัง และถนนบางสายพัฒนาเป็นถนนคอนกรีตในปัจจุบัน การทำถนนหลายสายหลายเส้นทางเพื่อความสะดวก รวดเร็วในการเดินทางติดต่อของผู้คนเป็นการเบียดบังพื้นที่ดั้งเดิมที่ใช้ในการทำนาในอดีตนั่นเอง การใช้พื้นที่สร้างที่อยู่อาศัย สร้างถนนหนทาง ทำให้ชาวนาบริเวณทุ่งไชยาปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากที่ดินซึ่งเคยใช้ทำนาไปใช้ประโยชน์

อย่างอื่น อาทิ สร้างที่อยู่อาศัย อาคารบ้านเรือน ทำการเกษตรโดยปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ยางพารา ปาล์ม และใช้เลี้ยงสัตว์ ความเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินบริเวณทุ่งไผ่ยาเป็นปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ชัดมากในปัจจุบัน พื้นที่นาส่วนใหญ่ถูกปรับเป็นพื้นที่ปลูกปาล์ม มีการเร่งปลูกกันมากใน 2-3 ปีที่ผ่านมา

นอกจากนี้ยังมีการใช้ทุ่งนาเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์(วัว) แทนการทำนา เช่นกลุ่มชาวมุสลิมบริเวณบ้านโต๊ะเจ้า ชุมชนดั้งเดิมทำนาเช่นเดียวกัน นอกจากทำนาแล้วยังเป็นชุมชนที่ฆ่าและเนื้อส่งขายแหล่งใหญ่ การมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนาเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินบริเวณดังกล่าว แต่ครอบครัวชาวมุสลิมส่วนใหญ่ก็ยังปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน

2) แหล่งน้ำ แหล่งน้ำเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา ในอดีตชาวนาได้ใช้แหล่งน้ำจากธรรมชาติในการทำนา ได้แก่ คลองไผ่ยา คลองท่าดิน คลองตะเคียน คลองตะโหนดการ้องและแหล่งน้ำจากโครงการฝายคลองไผ่ยา ซึ่งต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติ ฝนตกตามฤดูกาลน้ำทำอุดมสมบูรณ์ เมื่อฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไปกลับกลายเป็นข้อจำกัด ฝนไม่ตกตามฤดูกาลหรือปริมาณน้ำฝนมีน้อย ในขณะที่ การสร้างโครงการฝายคลองไผ่ยาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำ แต่ในทางกลับกัน ชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา กลับไม่ได้ใช้บริการน้ำจากชลประทาน คลองไผ่ยา เนื่องจากสภาพพื้นที่อยู่ปลายน้ำทำให้น้ำไม่ทั่วถึง การลอกคลองตามนโยบายการพัฒนาชุมชนก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ นอกจากจะเป็นการทำลายสภาพคลองคดเคี้ยวโดยธรรมชาติ กลับทำให้น้ำไหลลงสู่ทะเลได้สะดวกยิ่งขึ้นแทนที่จะไหลเข้าสู่ทุ่งนาเพื่อหล่อเลี้ยงต้นข้าว สัตว์น้ำ กุ้งหอย ปู ปลาตามลำคลองก็ไม่มีที่กำบังยึดเกาะก็ไหลลงทะเลไปด้วย แหล่งน้ำซึ่งเป็นปัจจัยหลักของชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยา ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวนาอย่างสำคัญ

3) ทุน เนื่องจากชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยาในอดีตทำนาเพื่อบริโภคภายในครอบครัวอันเป็นเป้าหมายหลักในการผลิต ดังนั้นทุนที่ใช้ทำนาแบบดั้งเดิมจะเป็นการใช้แรงงานคน วัว ควาย คันไถ คราด ยุงข้าวและปุ๋ยคอก ที่ได้จากมูลวัวควายเป็นหลัก กระบวนการทำนาชาวนาไม่มีความจำเป็นต้องใช้ทุนจากแหล่งทุน

ภายนอก แทบจะไม่ต้องใช้เงินในการลงทุนทำนา ตั้งแต่การเตรียมดิน ใช้ควายไถนา การถอนกล้า การดำนา ตลอดจนการเก็บเกี่ยว ไม่มีการจ้าง แต่ช่วยเหลือกันโดยการ “ขอแรง” แตกต่างจากในปัจจุบันการลงทุนการทำนาต้องลงทุนสูงมาก ต้องว่าจ้าง ตั้งแต่การไถ การดำ การดูแล จนถึงการเก็บเกี่ยว เมื่อเปรียบเทียบระหว่างวิถีชีวิต ชาวนาดั้งเดิมกับการทำนาในปัจจุบันต่างกันโดยสิ้นเชิง วิถีชาวนาดั้งเดิมแต่ละครอบครัวพึ่งตนเองได้และร้อยรัดความสัมพันธ์ในชุมชนด้วยทุนที่มีมูลค่าแต่ไม่ใช่ราคา มีความเอื้ออาทร ทำให้วิถีชาวนามีศักยภาพ

4) แรงงาน ชาวนาตระหนักดีว่าการทำนาเป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน และแรงงานยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่นๆ ในอดีตใช้แรงงานในครอบครัวและแรงงานจากญาติหรือเพื่อนบ้าน ทุกคนในครอบครัวมีหน้าที่ในการทำนา แบ่งภาระหน้าที่และช่วยเหลือกัน ตั้งแต่เตรียมพันธุ์ข้าว การเตรียมเครื่องมือทำนา การเตรียมพื้นที่ (นา) การเพาะกล้า การปักดำ การบำรุงและดูแลต้นข้าว การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว การผัดข้าว การตำข้าวและสีข้าว โดยไม่มีการจ้างแต่อย่างใด ต่อเมื่อความเจริญของสังคมและพัฒนาการด้านเทคโนโลยีได้ขับเคลื่อนเข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพการใช้แรงงานภายในครอบครัวในการทำนาเกือบจะไม่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน จะใช้เทคโนโลยีหรือที่เรียกว่าเครื่องทุ่นแรงแทนการใช้แรงงาน

5) ความเชื่อและค่านิยม วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา ดั้งเดิมจะมีพิธีกรรมตลอดทุกขั้นตอนของการทำนา ด้วยความเชื่อในเรื่องความเป็นสิริมงคล เช่น ต้องเลือกวันสำหรับแรกไถนา แรกดำนา หรือฤกษ์การเก็บเกี่ยว มีการทำพิธีบูชาพระแม่โพสพ ทั้งแรกไถ แรกดำ แรกเก็บเกี่ยว แม้กระทั่งการเอาข้าวขึ้นยุ้งฉาง แต่ในปัจจุบัน ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนายน้อยลงหรือแทบหมดไป ยึดถือความสะดวกเป็นสำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงขวัญกำลังใจและความเป็นสิริมงคลเหมือนอดีต

นอกจากความเชื่อแล้วยังมีค่านิยมส่งเสริมให้ลูกหลานมีการศึกษาเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนา กล่าวคือการส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนหนังสือ สูงๆ มีงานทำดีๆ ไม่ต้องทำนาเหมือนพ่อแม่ซึ่งต้องใช้แรงงาน การรับราชการ

จึงเป็นค่านิยมที่พึงปรารถนาของผู้ปกครองที่อยากให้บุตรหลานเป็น “เจ้าคนนายคน” ลูกหลานชาวนาจึงเข้าสู่ระบบโรงเรียน เมื่อเรียนจบแล้วก็ไม่กลับมาทำนา เมื่อภาคราชการอึดตัวก็แสวงหาอาชีพอื่นๆ เช่น งานบริษัท งานตามโรงงาน รับค่าจ้างรายเดือน เยาวชนยุคหลังๆ จึงออกจากหมู่บ้านเข้าสู่เมือง เป็นค่านิยมที่ส่งผลต่ออาชีพทำนาอีกมิติหนึ่งเพราะขาดแรงงานในการทำนาและขาดการสืบทอดอาชีพ นอกจากนี้การเข้าสู่ระบบโรงเรียนทำให้คนรุ่นใหม่ขาดโอกาสในการฝึกทักษะการทำนา ขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำนา ทั้งการไถ การหว่าน การเก็บเกี่ยว จึงทำให้คนรุ่นใหม่ห่างเหินวิถีชีวิตชาวนาไปโดยปริยาย ความซึ่มซับในอาชีพจึงค่อยๆ หายไปในแต่ละรุ่น จนแทบไม่มีผู้สืบทอดวิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิม

จะเห็นได้ว่าบริบทของปัจจัยที่ส่งผลเกี่ยวข้องให้วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาเปลี่ยนแปลงไปนั้นมืออยู่หลายปัจจัย ทั้งปัจจัยของการใช้ที่ดิน แหล่งน้ำ ทุนแรงงาน และค่านิยม ล้วนส่งผลทำให้ชาวนาต้องปรับตัว ในด้านต่างๆ เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมหรือชุมชนที่เปลี่ยนแปลงได้

5.1.2.2 วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

วิถีชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยาที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยหลายอย่าง และยังมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาตลอดจนการปรับตัวตามมิติเวลา

1) วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิม วิถีชีวิตของชาวนาแบบดั้งเดิมจะมีลักษณะวิถีชีวิตแบบพอเพียง การทำนาเป็นไปเพื่อการยังชีพ หรือเป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง มีลักษณะการผลิตแบบยังชีพ การทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในชุมชน ลักษณะวิถีชีวิตของชาวนาแบบดั้งเดิมดำรงอยู่ก่อน พ.ศ. 2504 ซึ่งรัฐยังไม่ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจในการพัฒนาประเทศ การผลิตในแทบทุกส่วนจึงเป็นไปเพื่อการดำรงชีพ การทำนาจึงเป็นอาชีพยุคแรกๆ ที่ผู้คนในชุมชนได้สัมผัส

ในบริเวณทุ่งไชยามีการทำนากันทุกครัวเรือน แม้กระทั่งอาชีพรับราชการก็ทำนาควบคู่กันไป เนื่องจากการมีข้าวกินแสดงถึงความบริบูรณ์ของครอบครัว หากได้

รับการดูแลจากเพื่อนบ้านว่าเกียจคร้าน การทำนาจึงเป็นความจำเป็น และการทำนาเป็นหน้าที่และวิถีชีวิตของผู้คน เป็นศักดิ์ศรีในการสามารถปลูกข้าวเลี้ยงคนในครอบครัว วิธีคิดดังกล่าวทำให้ครอบครัวชาวนามีความมั่นคงและเข้มแข็ง ไม่เฉพาะในครอบครัวแต่สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านจะรวมกันฉีกกำลังในอาชีพทำนาคำรงอยู่อย่างสำคัญ ซึ่งต่างจากค่านิยมในปัจจุบันที่คนรุ่นใหม่ไม่ได้รู้สึกกับการซื้อข้าวเพื่อบริโภค สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวนา

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมชาวนาแทบไม่ต้องปรับตัว หากแต่เป็นไปโดยกลไกของธรรมชาติที่สมดุล ยังไม่มีความซับซ้อนหรือยังไม่มียกลไกการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง วิถีชีวิตชาวนาจะผูกพันอยู่กับการผลิตวิถีการทำนาแบบดั้งเดิม และการดำรงชีพแบบพอเพียงผ่านกระบวนการทำนาดังนี้

การเตรียมดิน เป็นการเตรียมแปลงนาเพื่อปลูกข้าวจะเริ่มในเดือนหกซึ่งเป็นฤดูกาลทำนา โดยใช้น้ำฝนจากธรรมชาติ เรียกกันว่าการทำนาปี หรือ "นาห้วยยาม" โดยใช้ควายไถนาจำนวน 2 ตัว ต่อมาปรับกระบวนการไถนาจนเหลือควายตัวเดียว ในการไถนาจะไถ 3 ครั้ง ครั้งแรกไถตะ ครั้งที่สองไถแปร และครั้งสุดท้ายไถคราดหรือทำเทือก นอกจากใช้ควายคู่ไถนา ในกรณีที่มีที่นามากหรือที่นามีหญ้ารก จะนิยมใช้ควายฝูงเหยียบนาเพื่อให้เป็นเทือก โดยการไล่ต้อนให้ฝูงควายเหยียบย่ำบนผืนนาจนกระทั่งหญ้าจมลงไปในเทือกซึ่งเรียกว่า "การเวียนควาย" ผลดีของการใช้ควายฝูงเหยียบนาคือควายได้กินหญ้าไปด้วย ส่วนมูลควายเป็นปุ๋ยบำรุงต้นข้าว นับเป็นความสมดุลของระบบนิเวศน์

การเตรียมกล้าและปลูกข้าว การทำนาดั้งเดิมเป็นลักษณะของการทำนาดำ จึงต้องมีการเตรียมต้นกล้าล่วงหน้าโดยคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่จะปลูกโดยนำไปหว่านในแปลงเพาะต้นกล้าประมาณ 20 วัน ก่อนจะทำการไถนาหรือทำเทือก พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกเรียกว่าพันธุ์ข้าวหอมไชยา ซึ่งมี 2 ชนิด คือ ข้าวหอมยายจวงและข้าวหอมห้วง ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ชาวนานิยมปลูกกันมากเนื่องจากมีกลิ่นหอม ข้าวอ่อนนุ่ม นำมารับประทาน ข้าวหอมไชยาได้สูญพันธุ์ไปหลายปีแล้ว นอกจากพันธุ์ข้าวหอมไชยาแล้ว ยังมีพันธุ์ข้าวหยุดช้าง ข้าวกันตัง ข้าวจันทบูรณ์ พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกดั้งเดิมมักจะ

เป็นพันธุ์ที่เรียกว่า “ข้าวหนัก” เป็นพันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ปลูกในการทำนาปีและปลูกบริเวณที่ลุ่มน้ำลึก แต่พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในปัจจุบันเรียกว่า “พันธุ์ข้าวเบา” ใช้เวลาในการปลูก 3-4 เดือน ก็เก็บเกี่ยวได้เหมาะกับการปลูกในนาที่ดอน น้ำน้อย หรือการทำนาปรัง พันธุ์ข้าวเบาส่วนใหญ่ได้มาจากการปรับปรุงของหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ ซึ่งส่งเสริมให้เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตได้รวดเร็วตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ

เมื่อต้นกล้าเติบโตพร้อมที่จะดำในเทือกที่เตรียมไว้ ชาวนาก็จะถอนกล้า ผู้ที่ทำหน้าที่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง ส่วนผู้ชายทำหน้าที่ไถนา การดำนาจะไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพราะสภาพดินยังมีความสมบูรณ์ หากมีก็ใช้มูลค่างควาใส่กะละมัง แล้วนำต้นกล้าจุ่มลงไปก่อนที่นำต้นกล้าไปปักดำ หลังจากนั้นก็จะไม่มีการใช้ปุ๋ย มูลค่างควาดังกล่าวไปนำมาจากแถบเขาน้ำร้อนและคันธุลีและเขตบ้านนาสารโดยแรงงานผู้ชาย

ในการดูแลรักษา ภายใต้บริบทของวิถีชาวนาดั้งเดิมการดูแลรักษาต้นข้าวประมาณ 6-8 เดือน ไม่ประสบปัญหาในการดูแลศัตรูข้าว มีเพียงหญ้าและปูในนาข้าว สำหรับหญ้าชาวนาใช้วิธีการถอนทิ้ง ปูนั้นก็จับมาปรุงเป็นอาหาร ศัตรูข้าวถือเป็นปัญหาเล็กน้อย หากเทียบกับศัตรูข้าวในปัจจุบันซึ่งมีทั้งหญ้าข้าวนกที่ผสมกลมกลืนไปกับต้นข้าวซึ่งยากต่อการกำจัด และหอยเชอริที่กล่าวได้ว่าเป็นศัตรูตัวฉกาจที่กัดกินต้นข้าวสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวนาเป็นอย่างยิ่ง หอยเชอริมีลักษณะกับคล้ายหอยโข่งมาก หอยเชอริขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว มีความอดทนต่อความแห้งแล้ง แต่ถ้าครอบครัวใดมีการเลี้ยงเบ็ดเบ็ดก็จะแบ่งเบาภาระในการกำจัดหอยเชอริ

ในส่วนของการเก็บเกี่ยวนั้น ภายหลังจากข้าวตั้งท้องออกรวงจนกระทั่งถึงระยะเวลาของการเก็บเกี่ยว เรียกว่า “ข้าวสุก” วิธีการเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิมคือ การใช้ “ตรูด” เกียวต้นข้าว ตรูดมีด้ามทำด้วยไม้มีลักษณะคล้ายเคียว ในเวลาต่อมาชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ยกก็เปลี่ยนไปใช้เคียวในการเกี่ยวข้าว แล้วมัดกองไว้บนขังข้าว 1-2 วัน เมื่อแห้งแล้วก็ขนเก็บไว้รอนวด แล้วจึงจะเก็บข้าวเปลือกไว้ในยุ้งฉางต่อไป

วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิมเป็นวิถีชีวิตอิสระ ได้ทุ่มเททั้งชีวิตให้กับอาชีพ ไม่ต้องใช้ทุนที่เป็นเงินในการประกอบอาชีพ มีความสัมพันธ์และผูกพันอยู่กับธรรมชาติ

อย่างแนบเนียน มีความเป็นอยู่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน อาหารการกินมีอยู่ในท้องถิ่น ดำเนินชีวิตไปตามกลไกของธรรมชาติ

2) การปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไหยา

2.1) การปรับตัวตามนโยบายของรัฐ ความต้องการพัฒนาประเทศของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ทำให้รัฐปรับเปลี่ยนนโยบายในการพัฒนาประเทศ ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมส่งผลกระทบต่อตรงกับอาชีพดั้งเดิมคือเกษตรกรรม เนื่องจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นไปตามกลไกของตลาด มีการแข่งขันของกำไรและขาดทุน ซึ่งต่างจากพื้นฐานสังคมเกษตรกรรม ซึ่งเน้นความพอเพียง มีชีวิตเรียบง่ายไม่แสวงหากำไร ทิศทางและนโยบายการพัฒนาของรัฐจึงส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวนา

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งแรกในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใน พ.ศ.2504 เป็นจุดเริ่มต้นเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และแผนพัฒนาฉบับต่อๆ มากำหนดการพัฒนาอุตสาหกรรมและเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมากขึ้น สัดส่วนการเติบโตภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าภาคเกษตร นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในช่วงแผนพัฒนาระยะแรกๆ ไม่ได้ส่งผลให้เกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนาตามชนบทต้องปรับตัวมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปฉับพลัน ชาวนาบริเวณทุ่งไหยาก็ยังคงประกอบอาชีพและมีวิถีชีวิตตามอัตภาพ

นับตั้งแต่ พ.ศ.2515 เป็นต้นมา เมื่อรัฐมีนโยบายส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างชัดเจน โดยเน้นเพิ่มปริมาณการผลิตภาคเกษตรให้ได้มากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด จึงใช้วิธี“ปฏิวัติเขียว (Green Revolution)” โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเกษตร ชาวนาจึงเริ่มปรับตัวตามนโยบายของรัฐ อันส่งผลให้วิถีชาวนาเปลี่ยนไป การปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไหยาเพื่อให้เข้ากับการปฏิวัติเขียว มีตั้งแต่การใช้เครื่องจักรไถนาแทนแรงงานควาย การใช้พันธุ์ข้าว กข.แทนพันธุ์ข้าวหยุดข้าง ข้าวหอมयाยจวง ข้าวหอมห่อง หรือพันธุ์ที่มาจาก การแนะนำส่งเสริมของเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เริ่มมีการทำนาปีละ 2 ครั้งเพื่อเพิ่มผลผลิต การใช้วิธีหว่านแทนการดำนา หรือทำนาหว่านแทนนาดำเพื่อความรวดเร็ว การใช้ปุ๋ยเคมีในการบำรุงต้น

ข้าว การใช้ยากำจัดศัตรูพืช การเกี่ยวข้าวโดยใช้รถ ซึ่งทุกขั้นตอนของกระบวนการทำนามีความจำเป็นต้องใช้ทุนที่เป็นเงินตรา ตั้งแต่การไถจนถึงการเก็บเกี่ยว ชาวนาต้องพึ่งพาทุนจากภายนอกมิใช่แรงงานในครัวเรือนเหมือนอดีต ซึ่งชาวนาบริเวณทุ่งไชยาแทบทุกครัวเรือนได้เข้าสู่วิถีการทำนาแบบสมัยใหม่ นัยหนึ่งกล่าวได้ว่าชาวนาบริเวณทุ่งไชยาสามารถปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ภายใต้การส่งเสริมของภาครัฐได้เป็นอย่างดี ทำให้วิถีการทำนาสะดวกสบายไม่เหน็ดเหนื่อยโดยมีเงินทุนแลกเปลี่ยน เมื่อเทียบกับการทำนาแบบดั้งเดิมที่ยากลำบาก งานหนัก ใช้แรงงานในครอบครัว ในทางกลับกันผลตอบแทนที่ได้รับไม่ค่อยจะคุ้มทุน เนื่องจากกระบวนการผลิตต้องซื้อจ้างทุกขั้นตอน จึงทำให้ ชาวนาต้องหาหนทางในการปรับตัวใหม่

2.2) การปรับตัวภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงาน จากกรณีที่เกษตรกรผู้ทำนาเข้าสู่โครงสร้างการพัฒนาประเทศตามวิถีทุนนิยม การลงทุนสูงแต่ผลตอบแทนต่ำ หน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เข้าไปช่วยเหลือโดยสนับสนุนพันธุ์ข้าว ปุ๋ย และที่สำคัญคือการรับซื้อผลผลิตคืนจากชาวนา แต่ศูนย์ฯ จะควบคุมคุณภาพการผลิตหรือการปลูกข้าวจนกระทั่งเก็บเกี่ยว ซึ่งในอำเภอไชยาจะมีเกษตรกร 2 กลุ่มที่เข้าสู่ระบบดังกล่าว คือเกษตรกรผู้ทำนบบ้านคงคาชัยและบ้านโนไร่ การรวมกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 ตั้งแต่ พ.ศ.2537 เกษตรกรจะถูกควบคุมคุณภาพการผลิตอย่างเคร่งครัด ผลผลิตข้าวเปลือกที่ส่งขายคืนศูนย์ฯ จะต้องไม่มีปลอมปน หากเมล็ดข้าวมี วัชพืชปลอมปนทางศูนย์ฯ จะไม่รับซื้อคืน

2.3) การปรับตัวด้านอาชีพ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกรณีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน แหล่งน้ำ และปริมาณน้ำน้อย ฤดูกาลที่เปลี่ยนไป ความเปลี่ยนแปลงของทุนซึ่งไม่ต้องใช้เป็นตัวเงิน แต่เป็นทุนแรงงานในครัวเรือนและสัตว์ ผลิตเพื่อยังชีพ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี เปลี่ยนแปลงนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิตของชาวนา ต้นทุนในการทำนาสูงมาก แต่ผลตอบแทนต่ำ สภาพการขาดแคลนแรงงานในการทำนาอันเนื่องมาจากโอกาสในการศึกษา บุตรหลานชาวนาเข้าสู่ระบบการศึกษา ไม่กลับสู่ท้องถิ่น และวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ไม่ได้ ซึมซับวิถี

ของชาวนาเหมือนบรรพบุรุษ ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพทำนา ลำบาก ชาวนาไม่ยอมให้บุตรหลานสืบทอดอาชีพ ให้เรียนหนังสือสูงๆ จะได้ไม่ลำบาก และค่านิยมความสะดวกสบายไม่ชอบความลำบากหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินของผู้คนยุคโลกาภิวัตน์ จากปัจจัยดังกล่าวทำให้อาชีพทำนาบริเวณทุ่งไชยาถูกลดความสำคัญลง พื้นที่ทำนาลดลง จำนวนเกษตรกรที่ทำนาก็ลดลง (ดูรายละเอียดจากตาราง 4.3) และเกษตรกรหันไปปลูกพืชอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกปาล์มเพิ่มขึ้น ใน พ.ศ.2547-2548 (ดูรายละเอียดจากตาราง 4.4) อันเนื่องมาจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอทำนา และนโยบายการผลิตพลังงานทดแทน นอกจากการปรับตัวจากอาชีพทำนาโดยการปลูกปาล์มแล้ว ยังมีการปลูกยางพารา หรือสร้างสวนผลไม้ เพราะผลตอบแทนคุ้มกว่าทำนา

2.4) ชาวนากับวิถีความเป็นอยู่ จากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่ได้กล่าวมาแล้วได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา จากวิถีความเป็นอยู่ที่เคยเรียบง่าย สมถะไม่เน้นการสะสม มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติที่แวดล้อม ใช้แรงงานอิสระไร้ซึ่งพันธนาการ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมอาชีพ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่พอเพียง เงินตราไม่ใช่ปัจจัยหลักในการดำรงชีพ แต่เมื่อเกิดปัจจัยต่างๆ อันส่งผลให้ชาวนาต้องปรับตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวในยุคที่ระบบทุนนิยมครอบงำ วิถีความเป็นอยู่ของชาวนาจึงถูกระทบอย่างสำคัญ จากวิถีชีวิตที่เรียบง่ายมีความสุขตามอัตภาพกลายเป็นวิถีชีวิตที่ซับซ้อนในบริบทสังคมปัจจุบัน ซึ่งอยู่ภายใต้การครอบงำของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ปัจจัยในการดำรงชีพต้องซื้อหา มีหนี้สิน รายจ่ายเพิ่มขึ้น ต้องใช้เงินตราในการดำรงชีพอย่างสำคัญ

5.1.2.3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาบริเวณทุ่งไชยามีดังนี้

1)นโยบายการพัฒนาด้านการเกษตรของอำเภอไชยา ตามแผนพัฒนา 5 ปี (2545 – 2549) ได้แก่พัฒนาปรับปรุงระบบการผลิตและการตลาดให้มีประสิทธิภาพ ปรับปรุงแหล่งน้ำ บำรุงรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติและที่สร้างขึ้นให้สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ทั้งทางอุปโภค บริโภค และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้เพียงพอกับความต้องการ เน้นการให้มีความรู้ในการพัฒนาคุณภาพผลผลิต

ทางการเกษตร และให้ความรู้ทางด้านวิชาการ การเกษตรแผนใหม่ จัดตลาดรองรับผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนชุมชนมีส่วนร่วม ได้กำหนดแผน โดยมีโครงการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมหลายโครงการ อาทิ โครงการไร่นาสวนผสม โครงการส่งเสริมการผลิตข้าว โครงการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โครงการส่งเสริมสถาบันเกษตรกร

2) แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการสนทนากลุ่มจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับชาวนาและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนได้เสนอแนวทางเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนา ดังนี้ 1) การแก้ไขปัญหาน้ำเนื่องจากปัญหาอันดับหนึ่งของการประกอบอาชีพทำนา คือปัญหาน้ำมีไม่เพียงพอในการทำนา อันเป็นที่มาของ “น้ำรั้ง” หรือน้ำร้าง ชาวนาส่วนใหญ่ยังอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติที่ไหลผ่านคลองไผ่ยา การรอน้ำจากชลประทาน คลองไผ่ยา (เขื่อนท่าหัก) ก็ไม่เพียงพอ เนื่องจากปริมาณน้ำในเขื่อนมีน้อยและชาวนาบริเวณตอนล่างก็ได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในเขื่อนท่าหักน้อยมาก เนื่องจากน้ำในเขื่อนถูกดึงไปใช้ในการทำนาของชาวนาดำบลป่าเวซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปทางต้นน้ำก่อนที่จะระบายน้ำสู่ตอนล่าง จึงควรผันน้ำจากแหล่งต้นน้ำคลองยันในอำเภอคีรีรัฐนิคม ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอไผ่ยาเข้ามา จะได้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ หากมีการแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้ผล จะทำให้ชาวนาสามารถทำนาได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลผลิตดีก็เป็นทางหนึ่งที่จะยกคุณภาพชีวิตของชาวนาได้ 2) การสนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาด เกษตรกรผู้ทำนารายย่อยบริเวณทุ่งไผ่ยาในปัจจุบันส่วนใหญ่ปลูกข้าวไว้กินเองหรือไว้เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ ชาวนาอีกกลุ่มหนึ่งก็ทำนาภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืช ซึ่งจะมีการควบคุมระบบการผลิตข้าว ตั้งแต่เตรียมดิน จนถึงการประกันราคาข้าวโดยการรับซื้อข้าวคืน แต่สำหรับชาวนารายย่อยยังขาดกลไกการประกันราคาข้าว ราคาข้าวยังต่ำอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้น มีค่าใช้จ่ายตลอดกระบวนการทำนา ชาวนาส่วนใหญ่จึงคิดว่าทำนาไม่คุ้มทุน หากราคาข้าวสูง

ขึ้นขายข้าวแล้วมีกำไร สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้โดยไม่เป็นหนี้ ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรหันกลับมาทำนามากขึ้น ซึ่งชาวนาไม่สามารถผลักดันหรือสร้างอำนาจต่อรองเรื่องนี้ได้ องค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐต้องดำเนินการสร้างความมั่นใจในเรื่องราคาข้าวให้กับชาวนา 3) การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ พัฒนาการของวิถีชาวนา จากวิถีดั้งเดิมใช้แรงงานคนเป็นหลักจนกระทั่งสู่วิถีชาวนาสมัยใหม่ พึ่งพาเทคโนโลยีในการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิต ตลอดจนต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์มากมาย มีทั้งดินเสีย น้ำเสีย วัฏจักรห่วงโซ่อาหารล่มสลาย พิษตกค้างจากสารเคมีต่างๆ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรกำหนดมาตรการและให้ความรู้ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรเพื่อลดปัญหาดังกล่าว ก่อนที่ระบบนิเวศน์จะหายหน้าไปมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีใหม่ในเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือหากชาวนาไม่มีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ สิ่งแวดล้อมและการลงทุนแล้ว ชาวนาสามารถทำนาได้เป็นปกติเป็นโครงสร้างพื้นฐานการผลิตอาหารบริโภคเองในครัวเรือน มีเหลือขายโดยความช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐ เช่น การประกันราคาข้าว เมื่อลงทุนไม่มากขายได้ราคาดี ชาวนาก็จะไม่มีหนี้สิน แต่มีเงินออม ครอบครัวชาวนาก็จะเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และจะนำไปสู่การรวมตัวเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนเชื่อมโยงมิติอื่น ๆ ต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไทรยาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

5.1.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาควรใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยประกอบการวางแผนและโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวนามีคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

5.1.1.2 ควรนำบทเรียนอันเกิดจากการปรับตัวของชาวนาจากวิถีชีวิตชาวนาดั้งเดิมเป็นชาวนาสมัยใหม่ นำเทคโนโลยีมาใช้ อันนำมาซึ่งผลกระทบต่างๆ เช่น วิถีความเป็นอยู่ ความไม่สมดุลของระบบนิเวศน์ สามารถใช้เป็นกรณีตัวอย่างในเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถปรับตัวและดำรงชีพได้อย่างมีความสุข

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของชุมชนชาวนาอื่น ๆ ในเชิงเปรียบเทียบ กับชุมชนชาวนาบริเวณทุ่งไผ่ อาจจะพบข้อแตกต่างในรายละเอียดอย่างน่าสนใจ

บรรณานุกรม

- คำนวน นวลสนอง.(2538).วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา.สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(บก).(2541).วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2540).เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต.กรุงเทพฯ : สุกัญญา.
-(2540).วัฒนธรรมกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
-(2544).แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- ชนะ นาคเวช.(2546).ประวัติ....วัดเวียง และย่านรอยเมืองไชยา.กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- ชวลิต ยังวิทยาธร.(2544).การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา.กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลิตา บันฑวงศ์ และ อนุสรณ์ อุดมโน.(2546).พลวัตเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ ตอนบนฝั่งตะวันออก กรณีศึกษา 4 พื้นที่.กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- ธันวา ใจเที่ยงและฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(บก).(2547).ชาวนาประวัติศาสตร์ชีวิต ความหวังและทางออก.
- ประเวศ วสี.(2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- พิชัย สุขวุ่น.(2547).การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวิถีชีวิตชุมชนกรณีศึกษาชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียงอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- พุทธทาสภิกขุ. (2540). แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : เพาเวอร์พริ้นติ้ง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พวงเพชร สุรัตน์ภวิกุล.(บก.).(2542). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธ์.(2546). กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คปไฟ
- สงบ ส่งเมือง.(2546).เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้.กรุงเทพฯ:พิมพ์ดีจำกัด.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์.(2544).โครงสร้างและผลวัตวิวัฒนธรรมชาติภาคใต้กับการพัฒนา.กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธีรา ชัยรักษา.(2547).ผลวัตวิวัฒนธรรมชาติชาวสวนยางพารา : ศึกษากรณีตำบลท่าช้าง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สุพัทธา สุภาพ.(2543).สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี.กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สมทรง นุ่มนวล (2547).การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้าง. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- โสภณ บุญล้ำ มন্ত্রী นิตายะ และรัชวรรณ ไกลถิ่น.(2547).โครงการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน : กรณีศึกษาเกษตรกรที่มีอาชีพเลี้ยงเป็ดตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
- หนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรธรรมวิสุทธิ(สมนึก วิจิตญาโน) วัดจำปา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี 18 เมษายน 2548.
- อาริยา เศวตามร์.(2542).ผ้าป่าข้าว : บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อนันต์ ใจสมุทร.(2541). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. สุราษฎร์ธานี : คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
-(2544). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. สุราษฎร์ธานี :
วิทยากรสุราษฎร์ธานี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง.(2544).ภาพรวมภูมิปัญญาไทย.กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
-(2544).ภูมิปัญญาทักษิณ.กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- เอี่ยม ทองดี.(2537).วัฒนธรรมข้าว : พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา.กรุงเทพฯ
: สหมิตรจำกัด.
- อำเภอไชยา. (2545).แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี พ.ศ. 2545-2549. สุราษฎร์ธานี : อำเภอ
ไชยา.

นามานุกรม

- กิตติ คชเวช.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 32 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- จอน พัฒนา.(2549,มีนาคม 22).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 18 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- จิรศักดิ์ น้อยดี.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 125 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เจือ สีขาว.(2548,มกราคม 25).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 59 หมู่ 2 ตำบลเวียง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- จาร์ต เรืองสวัสดิ์.(2549,มีนาคม 2549).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 130 หมู่ 4
ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ชนะ นาคเวช.(2548,มกราคม 25).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 308 ถนนรัชชานิก
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ชัด อินทร์ภักดี.(2548,มกราคม 25).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ซ้อง แก้วชนะ.(2548,มีนาคม 14).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ณัญญา.(2549,มีนาคม 21). ผู้วิจัย, สัมภาษณ์.สำนักงานเกษตรอำเภอไชยา
- ด้าโหด ร่าหมาน.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 12 หมู่ 2
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ดุลเหิม ไพเมือง.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 8 หมู่ 2 ตำบลตลาด-
ไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เดช ร่าหมาน.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 4 หมู่ 2 ตำบลตลาด-
ไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ถนอมศรี ชูทุ่ง.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 84 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นามานุกรม (ต่อ)

- ทัศนีย์ คชเวช.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 58 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ทอง วัฒนบุญ.(2548,มีนาคม 14).ผู้วิจัย, สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 24 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ธรรมบุญ หัสโต.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 10 หมู่ 2 ตำบลตลาด-
ไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ธรรมบุญ เชื้อบ่อคา.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 94 หมู่ 2
ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ธีรา พัฒนา.(2549,มีนาคม 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 18 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- นันทา คชเวช.(2549,มีนาคม 21).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 127 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- นิกร ไม้หนูช.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.บ้านเลขที่ 14 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เนื่อม ชูณรงค์.(2548,กันยายน 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 24 หมู่ 2 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- น้อม จิวสุวรรณ.(2548,กันยายน 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 104 หมู่ 2 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ปัญญา คุ่มสุวรรณ.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 41 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- บันลือ คชเวช.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 127 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- บาทลี หัสโต.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. มัสยิดบ้านโต๊ะเจ้า หมู่ 2
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นามานุกรม (ต่อ)

- บุญฤทธิ์ เกตุรัตนกุล.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 68 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- บุญฤทธิ์ ลาศสิน.(2548,กันยายน 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 44 หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- บุญหลบ ชูวิชัย.(2548,กันยายน 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 106 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- บุภาค ร่าหมาน.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 110 หมู่ 2 ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ปฎิวัติ บุญสุวรรณ.(2548,กันยายน 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ประพาส บังเกิด.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัด สุราษฎร์ธานี
- เพ็ญศรี เรืองสวัสดิ์.(2549,มีนาคม 20).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 130 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- พงษา ไทยปาน.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 106 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- มานิช เพชรน้อย.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 55 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- มนตรี น้อยดี.(2548,สิงหาคม 21).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 125 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ลิขิต เรืองสี.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 11 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เลิศ เรืองศรี.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 11 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นามานุกรม (ต่อ)

- ล้ำ ศักดา.(2549,มีนาคม 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 2 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- วลัยพร เชื้อบ่อคา.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 94 หมู่ 2 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- วาสน์ ชิตไทย.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 51 หมู่ 4 ตำบลเวียง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- วีระวุฒ อัครธราดล.(2548,กันยายน 9).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- วรรณะ ชูวิชัย.(2548,กันยายน 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 106 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- วอหนี่ ร่าหมาน.(2548,มีนาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 16 หมู่ 2
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สผิ ห่องสุวรรณ.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 2 หมู่ 2 ตำบลตลาดไช
ยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สวัสดิ์ กุรุเผียะ.(2549,มีนาคม 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. ที่ทำการกำนัน หมู่ 2 ตำบลตลาดไช
ยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สวอิ ฤทธิเดช.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 5 หมู่ 2 ตำบลตลาด-
ไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สารภี จินจุ.(2549,มีนาคม 3).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 4 หมู่ 5 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สุชีพ มุสิโก.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 90 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นามานุกรม (ต่อ)

- สุวัฒน์ อินปาน.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 13 หมู่ 5 ตำบลตลาด-
ไชยาอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สุวรรณ ทองสร้าง.(2548,มกราคม 25).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สมนึก บัวอินทร์.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 53 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สมนึก ปานน้อย.(2548,กันยายน 19).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 58 หมู่ 4 ตำบลทุ่ง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เที่ยง ถึงแก้ว.(2549,มีนาคม 22).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 18 หมู่ 4 ตำบลเลม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- หมัดรอนชน ไร่อัน.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 5/1 หมู่ 2
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ไหมมุนะ ร่าหมาน.(2548,กันยายน 27). ผู้วิจัย, สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 15 หมู่ 2
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เหริน ไพเมือง.(2548,ตุลาคม 24).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 101 หมู่ 2
ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- อาลี ร่าหมาน.(2548,กันยายน 14).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์.บ้านเลขที่ 15 หมู่ 2 ตำบล-
ตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- อุหมาด ไพเมือง.(2548,ตุลาคม 24). ผู้วิจัย, สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 101/1 หมู่ 2 ตำบล-
ตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เอียด ร่าหมาน.(2548,กันยายน 27).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 15 หมู่ 2 ตำบลตลาด-
ไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- อานวย จันทร์สว่าง.(2548,ตุลาคม 8).ผู้วิจัย,สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ 4 ตำบล-
เลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่องวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์อายุ ปี ว/ด/ป ที่ให้สัมภาษณ์
ที่อยู่ปัจจุบัน

สถานที่ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับบริบทของชาวนาบริเวณทุ่งไชยา

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร (ก่อตั้งเมื่อใด ผู้ก่อตั้งเป็นกลุ่มใด มาจากไหน)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

.....
.....
.....
.....
.....

3. ลักษณะภูมิประเทศอันเป็นที่ตั้งของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
(ภูเขา แม่น้ำ ที่ราบ ที่ราบลุ่ม ป่าไม้ หุบเขา และทรัพยากรธรรมชาติ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. การประกอบอาชีพและรายได้ของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นอย่างไร (เครือญาติ เพื่อนบ้าน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. ประเพณีและความเชื่อของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนา

7. ครอบครัวของท่านประกอบอาชีพทำนาตั้งแต่เมื่อใด หรือทำนาก็ปีมาแล้ว ปัจจุบัน
ยังทำนาอยู่อีกหรือไม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. ปัจจุบันยังทำนาอยู่เพราะเหตุใด (ผู้ที่ยังทำอยู่ในปัจจุบัน) มีการแบ่งภาระหน้าที่การทำนาของสมาชิกในครอบครัวอย่างไร ปัจจุบันแรงงานในการทำนามีปัญหาหรือไม่
อย่างไร

.....

.....

.....

9. ครอบครัวท่านมีที่ดินทำกินทั้งหมดจำนวน.....ไร่ ใช้ทำนา.....ไร่ ใช้ทำสวน.....ไร่

.....

.....

.....

10. การได้มาซึ่งที่ดินทำกินเป็นอย่างไร (มรดกตกทอด / ซื้อมา / การจัดสรรของราชการ)

.....

.....

.....

.....

11. ที่นาของท่านเพียงพอหรือไม่ ต้องเช่าที่นาคนอื่นหรือไม่ จำนวน.....ไร่ หรือให้คนอื่นเช่า.....ไร่

.....

.....

.....

.....

12. ท่านทำนาเพื่อบริโภคในครัวเรือนหรือเพื่อขาย

.....

.....

.....

.....

13. วิธีการทำนามีกระบวนการและขั้นตอนอย่างไร และตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิธีการดังกล่าวเปลี่ยนไปหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. ฤดูกาลในการทำนามีเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

15. ในการทำนาใช้เงินลงทุนในการทำนาต่อครั้งเป็นเงิน..... บาท เป็นทุนเองหรือไม่ หากไม่ใช่ทุนเองได้มาอย่างไร ถ้ากู้ยืมอัตราดอกเบี้ยเท่าไร กู้จากที่ไหน (เปรียบเทียบในอดีตกับปัจจุบัน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิมและในการทำนาในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17. ในปัจจุบันท่านใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยในการทำนาหรือไม่ เพราะเหตุใด และใช้เทคโนโลยีใดอย่างไร (เช่น การไถ การดำ การดูแล การเก็บเกี่ยว การนวด และอื่นๆ)

.....

.....

.....

.....

.....

18. ในการทำนาท่านปลูกข้าวสายพันธุ์ใดบ้าง และได้มาอย่างไร ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงพันธุ์หรือไม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

22. เมื่อมีเวลาว่างจากการทำนา ท่านใช้เวลาว่างดังกล่าวทำอะไร (เช่น รอดูฤดูกาลมาถึง
รอการเก็บเกี่ยว และอื่น ๆ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

23. ท่านสามารถผลิตข้าวในอดีตจำนวน...ถึงต่อไร่ ปัจจุบันผลิตได้จำนวน...ถึงต่อไร่
เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

24. มีการจัดการกับผลผลิต(ข้าว) การแบ่งปันในครอบครัว ในหมู่บ้าน อย่างไรตั้งแต่
อดีตจนถึงปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

25. ท่านนำข้าวไปขายเองหรือไม่ เพราะเหตุใด ขายที่ใด ขายเมื่อไร (ปีต่อปี) และขายประมาณกี่ส่วนของข้าวที่ผลิตได้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

26. ราคาข้าวในอดีตเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน คุ่มกับการลงทุนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

27. รายได้จากการทำนาเพียงพอในการดำรงชีพหรือไม่ เพราะเหตุใด เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตกับปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

28. หากรายได้จากการทำนาไม่เพียงพอ ท่านมีรายได้อื่นอีกหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

29. คนในครอบครัวของท่านไปประกอบอาชีพอื่นนอกพื้นที่หรือไม่ ไปประกอบอาชีพใด
เพราะเหตุใด และรายได้เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

30. ในทัศนะของท่านอาชีพทำนาหรือชาวนาเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น ๆ
ท่านภูมิใจในอาชีพทำนาหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

31. ชีวิตความเป็นอยู่ของท่านและสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร (เช่น ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน น้ำดื่ม น้ำใช้ และการอุปโภคบริโภคอื่น ๆ การเจ็บป่วยการรักษาและสาธารณสุขอื่น ๆ การคมนาคม การติดตามและรับรู้ข่าวสาร การร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

32. ท่านคิดว่าวิถีชีวิตของท่าน(ชาวนา)เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ปัจจัยใดบ้างที่ทำให้วิถีชีวิตชาวนาเปลี่ยนแปลง (เช่น ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การคมนาคม เทคโนโลยี และอื่น ๆ)

.....

.....

.....

.....

.....

33. ท่ามกลางปัจจัยตามข้อ 32 (ท่าน) ชาวนาได้ปรับตัวอย่างไร ในปัจจุบัน(เช่น ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ความร่วมมือ กิจกรรมสังคม และอื่น ๆ)

.....

.....

.....

.....

.....

36. ท่านต้องการให้หมู่บ้าน / ชุมชน หรือวิถีชีวิตของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

37. ท่านคิดว่ามีวิธีการใดบ้างที่สามารถทำให้ชาวนามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่มีคุณภาพมากขึ้น

.....

.....

.....

.....

.....

38. ท่านต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

39. ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐ ได้เข้ามาช่วยเหลือหรือไม่ ช่วยอย่างไร

.....

.....

.....

.....

44. หลังจากเลิกอาชีพทำนาท่านเคยประกอบอาชีพใดบ้าง

.....
.....
.....
.....

45. ปัจจุบันประกอบอาชีพใด ที่ประกอบอาชีพดังกล่าวเพราะเหตุใด

.....
.....
.....
.....
.....

46. รายได้จากการประกอบอาชีพในปัจจุบัน..... บาท ต่อเดือน เพียงพอต่อรายจ่ายหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

47. เมื่อเปรียบเทียบรายได้ในปัจจุบันกับรายได้จากการทำนาในอดีตเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบ

การสัมภาษณ์

การสนทนากลุ่ม

ทุ่งนาเมื่อขามข้าวสุกเหลืองอร่าม

สภาพทุ่งนาที่เปลี่ยนไป

สภาพของยั้งข้าวถูกปรับปรุงเป็นห้องนอนในปัจจุบัน

ภาคผนวก ค
กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้แก่เกษตรกร

กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้แก่เกษตรกรของศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1. การวางแผนการผลิต ศูนย์ฯผลิตเมล็ดพันธุ์ปีละ 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และ ฤดูแล้ง การกำหนดเป้าหมายของการผลิตของแต่ละฤดูขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าและข้อมูลด้านการตลาดของศูนย์ เมื่อมีความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการผลิตก็จะมีกรอบทบทวนแผนและเป้าหมายให้เป็นที่แน่นอน หลังจากนั้นก็จะติดต่อสำนักขยายเมล็ดพันธุ์พืช เพื่อขอซื้อเมล็ดพันธุ์หลัก/ขยาย สำหรับใช้ทำแปลงในการวางแผนการผลิต ศูนย์ฯ จะต้องตรวจสอบทรัพยากรเพื่อรองรับการบริหารจัดการผลิตเมล็ดพันธุ์

2. การจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์เพื่อใช้จัดทำแปลง ศูนย์ฯ จะต้องดำเนินการทดสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์หลักเพื่อจัดซื้อ เมื่อผลการตรวจสอบได้มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์แล้ว ก็จะทำการจัดซื้อ/ตรวจรับ และจัดเก็บรักษาเพื่อจำหน่ายให้แก่เกษตรกรจัดทำแปลงขยายพันธุ์ในฤดูนั้นๆ ถ้าหากไม่ผ่านมาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์จะต้องคืนให้ผู้ขาย เพราะไม่สามารถจัดซื้อมาทำพันธุ์ได้

สำหรับเมล็ดพันธุ์ขยายที่ศูนย์ฯ สำรองไว้ก็จะได้รับการทดสอบหรือทวนสอบคุณภาพเช่นเดียวกันกับเมล็ดพันธุ์หลัก

3. การคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร เจ้าหน้าที่กลุ่มผลิตและจัดการเมล็ดพันธุ์จะดำเนินการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ ชี้แจงวิธีการและเงื่อนไขในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์และการรับซื้อคืน เพื่อคัดเลือกเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ หลังจากนั้นจะจัดฝึกอบรมเกษตรกร ถ้าเป็นเกษตรกรรายเก่าก็จะต้องผ่านการประเมิน หากไม่ผ่านการประเมินก็จะหยุดทำแปลง 1 ฤดู

4. การผลิตเมล็ดพันธุ์ในแปลงขยายพันธุ์ เจ้าหน้าที่กลุ่มผลิตและจัดการเมล็ดพันธุ์ร่วมกับเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ควบคุมดูแลแปลงขยายพันธุ์ตามแผนการจัดทำแปลงที่กำหนด พร้อมทั้งให้คำแนะนำปฏิบัติดูแลรักษา เช่น การใส่ปุ๋ย การให้น้ำ การถอนกำจัดวัชพืชและวัชพืช หลังจากนั้นจะมีคณะกรรมการตรวจ

ตัดสินคุณภาพแปลงขยายพันธุ์ออกตรวจตัดสินคุณภาพแปลงขยายพันธุ์ว่าได้มาตรฐานหรือไม่

5. การเก็บเกี่ยว หลังจากแปลงขยายพันธุ์ผ่านการตรวจรับรองมาตรฐานจากคณะกรรมการตรวจตัดสินคุณภาพแปลงขยายพันธุ์ว่าผ่านมาตรฐานแล้วเจ้าหน้าที่กลุ่มผลิตและจัดการเมล็ดพันธุ์จะควบคุมดูแลให้คำแนะนำในการเก็บเกี่ยวตลอดจนการบรรจุกระสอบป่อและการอบลดความชื้น

6. การจัดซื้อเมล็ดพันธุ์คืนจากแปลงขยายพันธุ์ เจ้าหน้าที่กลุ่มผลิตและจัดการเมล็ดพันธุ์จะแจ้งกลุ่มงานควบคุมคุณภาพให้สุ่มตัวอย่างเมล็ดพันธุ์เพื่อตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์สำหรับจัดซื้อคืน คณะกรรมการจัดซื้อจะทำการสืบราคาการซื้อขายเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่น แล้วกำหนดราคาการจัดซื้อตามระเบียบของกรมส่งเสริมการเกษตร เฉพาะเมล็ดพันธุ์ที่ผ่านมาตรฐานคุณภาพ แล้วจัดทำเอกสารเพื่อเสนอผู้อำนวยการศูนย์ฯ อนุมัติให้จัดซื้อคืน

การจัดซื้อเมล็ดพันธุ์คืนจากเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ เกษตรกรจะขนส่งเมล็ดพันธุ์มาส่งมอบให้ที่ศูนย์ฯ และจะจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ดิบตาม LOT ที่กลุ่มผลิตและจัดการเมล็ดพันธุ์ และกลุ่มงานควบคุมคุณภาพร่วมกับคณะกรรมการจัดซื้อ กำหนด โดยจัดเก็บไว้ในโรงเก็บเมล็ดพันธุ์ของศูนย์ฯ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวสมทรง นุ่มนวล
วันเดือนปีเกิด	10 กันยายน 2507
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2530 ครุศาสตร์บัณฑิต (สังคมศึกษา) วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2537 การศึกษามหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
ชื่อ	นางสาวสารีย์ นุ่มนวล
วันเดือนปีเกิด	18 กรกฎาคม 2510
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2533 ครุศาสตร์บัณฑิต (คณิตศาสตร์) วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2543 การศึกษามหาบัณฑิต (การวัดผลการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบ้านปากด่าน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3